



DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 5 marca 2015 r.

Poz. 1209

UCHWAŁA NR VII/60/15 RADY MIASTA ZABRZE

z dnia 23 lutego 2015 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3, 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446), na wniosek Prezydenta Miasta Zabrze

uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjąć „Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały, zaopiniowany pozytywnie przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 2. Wykonanie uchwały powierzyć Prezydentowi Miasta Zabrze.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty ogłoszenia jej w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Miasta Zabrze

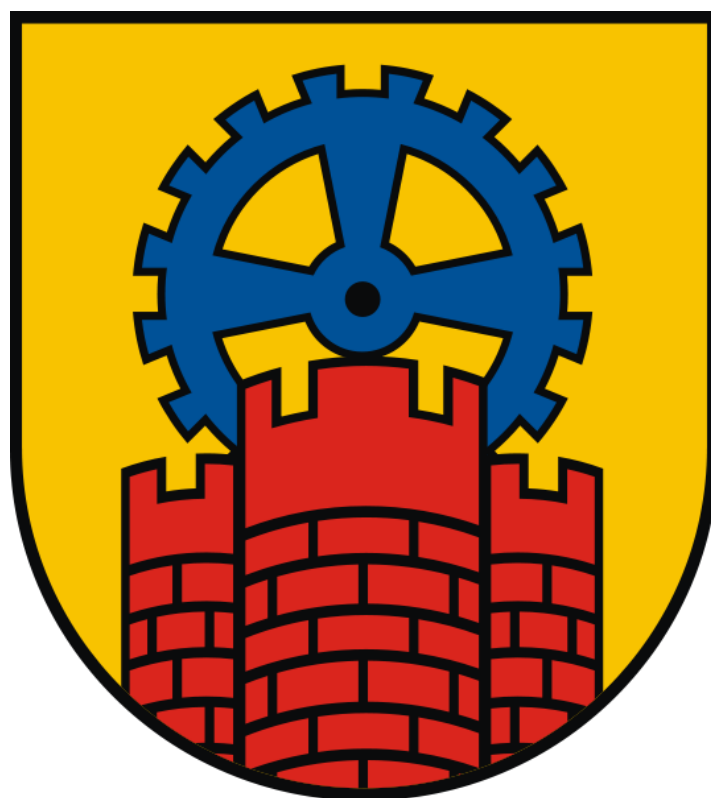
mgr Marian Czochara

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr VII/60/15
Rady Miasta Zabrze
z dnia 23 lutego 2015 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

MIASTA ZABRZE

NA LATA 2015–2018



ZABRZE 2014

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie

I. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Ochrony nad Zabytkami

II. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

II.1. Międzynarodowe dokumenty określające zasady i metody ochrony dziedzictwa kulturowego

II.2. Krajowe prawo powiązane z ochroną zabytków

II.3. Zadania i kompetencje organów gminnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

III. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

III.1. Polityka państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

III.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z programami i dokumentami strategicznymi wykonanymi na poziomie województwa

IV. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

V. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Zabrze

V.1. Charakterystyka miasta

V.2. Krajobraz kulturowy Zabrze

V.3. Instytucje i stowarzyszenia związane z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego miasta

V.4. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Zabrze

VI. Ocena szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Zabrze

VII. Założenia GPOnZ dla gminy Zabrze

VIII. Instrumentarium realizacji GPOnZ

IX. Monitorowanie realizacji GPOnZ

X. Źródła finansowania GPOnZ

XI. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków

XII. Postanowienia końcowe

Materiały wykorzystane w tekście

Aneks:

ZAŁĄCZNIK NR 1: Rejestr zabytków nieruchomych

ZAŁĄCZNIK NR 2: Gminna ewidencja zabytków

ZAŁĄCZNIK NR 3: Rejestr zabytków ruchomych

ZAŁĄCZNIK NR 4: Wykaz stanowisk archeologicznych

ZAŁĄCZNIK NR 5: Obiekty rejestrowe stanowiące własność lub współwłasność gminy

ZAŁĄCZNIK NR 6: Lokalizacja stanowisk archeologicznych na mapach 1 : 10 000

WPROWADZENIE

Kultura jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Pojęcie *dziedzictwa kulturowego* przez lata ewoluowało, poszerzając swoje znaczenie i objętość. W rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego¹, *dziedzictwo kulturowe* to zabytki, zespoły i miejsca zabytkowe, wyróżniające się uniwersalną, wyjątkową wartością z punktu widzenia historii, sztuki, lub nauki. Z czasem ogólne pojęcie zaczęto różnicować i wzbogacać o nowe znaczenia. Wyodrębniono dziedzictwo materialne (rzeczy i obiekty ruchome i nieruchome, stanowiące wytwór rąk ludzkich) i niematerialne (wartości duchowe, zjawiska historyczne, wierzenia, obrzędy, zwyczaje, tradycje), dziedzictwo wsi i miast historycznych a do składników dziedzictwa kulturowego włączono także krajobraz historyczny i kulturowy.

Współcześnie, pojęciem *dziedzictwa kulturowego* określamy odziedziczony z przeszłości, wartościowy zasób, obejmujący wszystkie aspekty oddziaływania w czasie człowieka na jego otoczenie, który różne społeczności uznają za odbicie i wyraz swoich wartości, wierzeń, sztuki, historii, wiedzy i tradycji, godne przekazania następnym pokoleniom.

Ponad dwadzieścia lat po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiają się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Po wielu latach instrumentalnego, ideologicznego traktowania dziedzictwa kulturowego, zaczynamy je postrzegać, jako jeden z istotnych elementów życia gospodarczego, który ma konkretny potencjał ekonomiczny. Przeszłość i ślady pozostawione po minionych pokoleniach mogą bowiem stanowić „atrakcyjny produkt”, generujący znaczne zyski i korzyści. Warunkiem jest umiejętne wyeksponowanie walorów, atrakcyjności wizualnej i semantycznej elementów dziedzictwa i stworzenie „otoczki” w postaci zaplecza i infrastruktury turystycznej, które umożliwiłyby chętnym uczestnictwo w procesie poznawania.

Przejawem takiego nowoczesnego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*², która zastępując starą ustawę *o ochronie dóbr kultury* z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie.

Podstawowym obowiązkiem jaki Ustawa nakłada na organy samorządu jest okresowe sporządzanie programów opieki nad zabytkami, których celem jest przedstawienie stanu dziedzictwa kulturowego na podległym im terenie, wyznaczenie priorytetów polityki samorządowej w kwestii ochrony zabytków i opieki nad nimi. Programy podlegają weryfikacji, co następuje w cyklu dwuletnim³, w trakcie i po zakończeniu realizacji programu.

Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

*

¹ podstawowy dokument UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego, przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.

² ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446).

³ obowiązek prowadzenia monitoringu realizacji programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 Ustawy.

Ilekcioć w tekście pojawia się określenie Program oznacza to *Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015–2018*. Za każdym razem, kiedy w tekście występuje określenie Ustawa, oznacza ono ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446).

Część tekstową Programu wzbogacono materiałem ilustracyjnym, który w zamierzeniu autorów, ma być wizualnym uatrakcyjnieniem strony merytorycznej opracowania. Być może, stanie się także pomocny w przyswojeniu jego problematyki.

Do Programu dołączono aneks z aktualnymi danymi na temat obiektów zabytkowych Zabrze udostępnionymi przez Śląski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach⁴.

⁴ stan na dzień 31.03.2014

I. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ZABRZE

Podstawowym aktem prawnym regulującym problem ochrony zabytków w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446).

Ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia, odpowiednio: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**⁵ (stanowią one podstawę do ustalenia zapisów o ochronie dziedzictwa kulturowego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego⁶) oraz sporządzania przez władze samorządowe wszystkich szczebli na ich podstawie **programów opieki nad zabytkami**⁷. Wg Ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić raz na 4 lata gminny program opieki nad zabytkami. Zgodnie z założeniami ustawodawcy programy mają na celu w szczególności:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

⁵ Ustawa: art. 22, ust. 2 i 4.

⁶ ibidem: art. 18, 19.

⁷ ibidem: art. 87.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochronę dziedzictwa kulturowego, jako jednej z naczelnych, obok niepodległości, nienaruszalności granic, bezpieczeństwa i praw człowieka wartości, deklaruje *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, podkreślając znaczenie dziedzictwa w utrwalaniu tożsamości narodowej i w rozwoju narodu polskiego. Mówią o tym *Artykuły 5 i 6 ustawy zasadniczej*, które otrzymały następujące brzmienie:

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

*„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.*⁸

Szczegółowe określenie konstytucyjnych obowiązków państwa wobec dziedzictwa kulturowego, wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe, następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii Europy. W działania w sferze ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym włączone zostały zarówno organy rządowe i instytucje państwowe pod nadzorem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i władza samorządowa wszystkich szczebli, instytucje naukowe i organizacje pozarządowe, a także indywidualni przedstawiciele społeczeństwa (np. właściciele obiektów zabytkowych, społeczni opiekunowie zabytków, pasjonaci i miłośnicy historii). Kolejne zmiany wprowadzane do Ustawy, a szczególnie nowelizacja z 18 marca 2010 r.⁹, urealniły nowe prawo przystosowując je do codziennej praktyki i dostosowały je ostatecznie do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej.

II.1. MIĘDZYNARODOWE DOKUMENTY OKREŚLAJĄCE ZASADY I METODY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego doczekała się licznych uregulowań w prawie międzynarodowym. Standardy i normy międzynarodowe w tej dziedzinie określone są w konwencjach, rekomendacjach lub deklaracjach. Dokumenty te stanowią zbiór wskazań, które państwa-sygnatariusze, w tym Polska, uwzględniają w ustawodawstwie swojego kraju.

Konwencja, po ratyfikowaniu, jest dokumentem o wiążącej mocy prawnej dla państwa-strony. Rekomendacje i deklaracje UNESCO dotyczą, m.in.: opieki nad tradycyjną kulturą i folklorem, zabezpieczenia ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego, ochrony historycznych przestrzeni oraz ochrony piękna i charakteru krajobrazów kulturowych i miejsc historycznych, określają międzynarodowe reguły badań

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 16 lipca 1997 r..

⁹ ustawa z dnia 18 marca 2010 r. *o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2010 r. nr 75, poz. 474); z dniem 6 czerwca 2013 r. w związku z art. 6 ust. 1, moc utraciły art. 6-9 niniejszej ustawy.

archeologicznych, zwracają uwagę na zjawiska umyślnej destrukcji dziedzictwa, podkreślają szacunek do kulturowego zróżnicowania społeczeństw, podkreślają wagę odpowiedzialności współczesnej generacji wobec przyszłych pokoleń w aspekcie pielęgnacji dziedzictwa kulturowego.

Akty prawne UNESCO i innych instytucji europejskich:

1. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z późn. zm., podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.
2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r.
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji.
4. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.
5. Konwencja UNESCO sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.
6. Europejska Konwencja Kulturalna, sporządzona w Paryżu dnia 19 grudnia 1954 r.
7. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r.
8. Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r.
9. Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r.
10. Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 27 października 2005 r.

Międzynarodowe dokumenty doktrynalne:

Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka), Wenecja 1964; Międzynarodowa Karta Ogródów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka), Florencja 1981; Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton 1987; Karta Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990; Karta Ochrony i Zarządzania Podwodnym Dziedzictwem Kulturowym, Sofia 1996; Międzynarodowa Karta Turystyki Kulturowej, Mexico 1999; Zasady Ochrony Historycznych Budynków Drewnianych, Mexico 1999; Charter on the Built Vernacular Heritage, Mexico 1999; Charter on principles for the analysis, conservation and structural restoration of architectural heritage, Victoria Falls 2003; Zasady ochrony i konserwacji malowideł ściennych, Victoria Falls 2003; Principles for the recording of monuments, groups of buildings and sites, Sofia 1996; Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas, Xi'an 2005; The Burra Charter - The Australia ICOMOS charter for the conservation of places of cultural significance, Burra 1979.

II.2. KRAJOWE PRAWO POWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTKÓW

Problem ochrony zabytków w prawie polskim reguluje *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów zajmujących się ochroną zabytków.

Dokument definiuje przedmiot ochrony, czyli **zabytek**¹⁰. Wymienia przy tym elementy dziedzictwa kulturowego, które niezależnie od stanu zachowania, podlegają ochronie: obiekty architektury i budownictwa, dzieła sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego, kolekcje, pamiątki związane z osobami, miejscami lub wydarzeniami historycznymi, wytwory techniki, zabytki archeologiczne, historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, historyczne zespoły budowlane, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniczne, cmentarze, układy i formy zaprojektowanej zieleni, miejsca pamięci. Rozróżniono pojęcia **ochrony zabytków**¹¹ i **opieki nad zabytkami**¹². Ochrona dóbr kultury jest domeną organów władzy publicznej i polega w głównej mierze na stworzeniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie. Właściciele zabytków zobowiązani są do opieki nad nimi. Realizacją tego obowiązku jest przede wszystkim utrzymanie zabytku we właściwym stanie, prowadzenie prac konserwatorskich oraz wykorzystywanie go w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości. Ochronę i opiekę nad zabytkami sprawuje się także przez zaopatrzenie dóbr kultury w dokumentację naukową, sporządzanie ewidencji i rejestrów. Niebagatelne znaczenie ma również edukacja lokalnych społeczności w zakresie właściwego zajmowania się obiektami zabytkowymi i wykorzystywania ich w zgodzie z obowiązującymi zasadami.

Ustawodawca określił także **prawne formy ochrony zabytków**, których w Polsce jest cztery¹³. Ustawa nakłada na władze administracji publicznej obowiązek prowadzenia, wspomnianych wcześniej: **wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków**¹⁴ oraz sporządzania przez samorządy wszystkich szczebli **programów opieki nad zabytkami**¹⁵.

Przyjęta 18 marca 2010 *ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw*¹⁶ (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474) wprowadza do pierwotnej Ustawy istotne zmiany, częściowo determinowane wymogami umów międzynarodowych (m.in. konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury), częściowo – potrzebą synergii, doprecyzowania i zunifikowania przepisów

¹⁰ definicje pojęć związanych z dziedzictwem kulturowym zawarto w art. 3 ust. Ustawy; wg Ustawy zabytek to: *nieruchomość lub rzecz ruchoma, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową*

¹¹ Ustawa: art. 4

¹² ibidem: art. 5

¹³ ibidem: art. 7

¹⁴ ibidem: art. 22.

¹⁵ ibidem: art. 87 ust. 2.

¹⁶ nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła również zmiany w ustawie *Prawo budowlane* oraz ustawie *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*

dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w różnych ustawach, co ma ogromne znaczenie dla codziennej praktyki służb konserwatorskich i organów samorządowych zajmujących się tą problematyką.

W nowej wersji Ustawa poddaje weryfikacji kilka grup zagadnień. Wiele miejsca poświęca się problemowi wywozu obiektów zabytkowych za granicę – zapisy w tej kwestii uległy gruntownej zmianie i zostały dostosowane do przepisów Unii Europejskiej. Jednak z punktu widzenia władz samorządowych istotniejsze są unormowania dotyczące gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami oraz nowe zasady ustalania ochrony w studiach zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Przede wszystkim ustawodawca **rozszerzył katalog form ochrony zabytków**, określony w art. 7 ust. 4, o ustalenia ochrony także w decyzji o podjęciu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, itp.¹⁷. Ponadto, do art. 19 Ustawy dodany został **ustęp wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona** w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to **zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchomości znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków**¹⁸. Ostatni zapis prowadzi do zmiany charakteru prawnego gminnej ewidencji zabytków – traktowana dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny, zyskuje obecnie status instrumentu ochrony prawnej obiektów zabytkowych na danym terenie. W zakresie sposobu prowadzenia ewidencji zabytków nowelizacja określa, jakie zabytki powinny być w niej ujęte.

Nowelizacja Ustawy wprowadziła również zmiany w ustawie *Prawo budowlane* oraz w ustawie *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, polegające na **rozszerzeniu ochrony o obiekty historyczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków**, tym samym nakładając obowiązek uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań inwestycyjnych i remontowych.

Działanie Ustawy precyzują **akty wykonawcze**, zawarte m.in. w następujących rozporządzeniach ministerialnych:

1. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w *sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków* (Dz.U. z 2004 r. nr 30, poz. 259);
2. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w *sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych* (Dz.U. z 2004 r. nr 71, poz. 650);
3. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w *sprawie wywozu zabytków za granicę* (Dz.U. z 2011 r. nr 89, poz. 510);
4. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w *sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661);
5. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w *sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich,*

¹⁷ pierwotny zapis obejmował tylko ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

¹⁸ Ustawa: art. 19, ust. 1a

badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. z 2011 r. nr 165, poz. 987) ;;

6. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. *w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* (Dz.U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153);

7. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. *w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. , poz. 399);

8. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. *w sprawie dotacji na badania archeologiczne* (Dz.U. z 2014 r., poz. 110);

9. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. *w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków* (Dz.U. z 2004 nr 75, poz. 706);

10. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. *w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"* (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);

Uzupełnieniem treści Ustawy są zapisy w innych ustawach i rozporządzeniach, związane tematycznie z zagadnieniami ochrony dziedzictwa, zarówno materialnego jak i duchowego. Całość stanowi kompleksową regulację prawną tej dziedziny życia. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego została uwzględniona w następujących aktach prawnych:

1. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 1409 z późn. zm.);

2. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. nr 102, poz. 651);

3. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.);

4. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 1232 z późn. zm.);

5. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.);

6. ustawa z dnia 25 października 1991 *o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (tekst jednolity Dz.U. z 2012 r., poz. 406 z późn. zm.);

7. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. nr 234, poz. 1536);

8. ustawa z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz.1235 z późn. zm.);

9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. *o muzeach* (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 987);

10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o bibliotekach* (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 642);

11. ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. *o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. nr 123, poz. 698);
12. ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.);
13. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. w *sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz.U. z 2003 r. Nr 164, poz. 1587);
14. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 kwietnia 2004 r. w *sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy* (Dz.U. z 2004 r. Nr 118, poz. 1233);
15. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. w *sprawie sposobu ustalania wymagań dotyczących nowej zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz.U. z 2003 r. Nr 164, poz. 1588).

II.2.1. Prawne formy ochrony zabytków w Polsce.

Ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* ustaliła cztery prawne formy ochrony zabytków. Są to:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego¹⁹.

Wpis do rejestru zabytków następuje na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wydanie decyzji poprzedza przeprowadzenie postępowania administracyjnego, w trakcie którego gromadzony jest materiał dowodowy (dokumentacje i opracowania, materiały archiwalne, wyniki badań, opinie, ekspertyzy, oględziny, itp.). Postępowanie o wpis zabytku nieruchomego wszczyna się z urzędu, z inicjatywy odpowiedniego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub na wniosek strony (właściciel lub użytkownik obiektu). Zabytek ruchomy natomiast może zostać włączony do rejestru tylko na wniosek strony (poza wyjątkowymi sytuacjami²⁰).

Wpis do rejestru zabytków niesie za sobą określone skutki prawne i nakłada na dysponenta zabytku obowiązki wynikające z Ustawy, jednocześnie uprawniając go do pewnych przywilejów i korzyści.

1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru ma **prawo do nabycia zabytku po obniżonej cenie**:

¹⁹ ibidem: art. 7

²⁰ o których mówi art. 10 ust. 2 Ustawy

- cenę nieruchomości będącej własnością skarbu państwa lub jednostki samorządu terytorialnego wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50%, przy czym, właściwy organ może, za zgodą odpowiedniego wojewody lub sejmiku powiatu lub sejmiku województwa podwyższyć lub obniżyć bonifikatę²¹ ;
- cenę sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków obniża się nie więcej niż 50 % pod warunkiem, że nabywca zobowiąże się do dokonania na tej nieruchomości nakładów w wysokości co najmniej uzyskanego obniżenia ceny sprzedaży²²;

2. Właściciel lub posiadacz zabytku ma **prawo do zwolnienia z niektórych podatków**:

- zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej²³;
- zwalnia się z podatku rolnego grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie i opiece nad zabytkami²⁴; zapis ten nie dotyczy parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków, które w rozumieniu ustawy nie są uważane za grunty rolne i leśne;
- zwalnia się z podatku leśnego lasy wpisane indywidualnie do rejestru zabytków²⁵;
- zwalnia się od podatku nabycie w drodze spadku przez osoby zaliczone do I i II grupy podatkowej zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków, a także zabytków użyczonych muzeum w celach naukowych lub wystawienniczych na okres nie krótszy niż 2 lata oraz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami²⁶.

3. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru **ma prawo ubiegania się o dotacje** na prace konserwatorskie lub remont zabytku oraz otrzymać fundusze na badania naukowe. Dotację z budżetu państwa na prace konserwatorskie i remontowe przy zabytku przyznaje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wojewódzki konserwator zabytków, jednostki samorządu. Można je również uzyskać z funduszy europejskich²⁷.

Pomnik Historii. Może to być obiekt, zespół, układ przestrzenny lub obszar. Miano Pomnika Historii nadaje Prezydent RP na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Odbywa się to na drodze rozporządzenia, po uprzednim procesie opiniowania: przez właściwego konserwatora zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa i Radę Ochrony Zabytków. Aby zabytek został zakwalifikowany do miana pomnika historii, musi spełniać następujące przesłanki ustawowe:

²¹ art. 68 ust.3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz. U. z 2012r., Nr 102, poz.651 z późn. zm.)

²² art. 30 ust. 4 – 4c ustawy z dnia 19 października 1991r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 1187 z późn. zm.)

²³ - art. 7 ust. 1 pkt 6 z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 95, poz. .613 z późn. zm.)

²⁴ art. 12 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 1381 z późn. zm.)

²⁵ art. 7 ust.1 pkt 2 ustawy z dnia 30 października 2002r. o podatku leśnym (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz.465); najczęściej są to fragmenty dawnych komponowanych założeń parkowych, zlokalizowanych w okolicy dworu lub pałacu

²⁶ art. 4 ust. 1 pkt 9 lit.c i d ustawy z dnia 28 lipca 1983r. o podatku od spadków i darowizn (tekst jedn. Dz. U. z 2009r. Nr 93, poz.768, z późn. zm.)

²⁷ patrz: rozdział X niniejszego Programu nt. źródeł finansowanie programu opieki nad zabytkami

- być zabytkiem nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub parkiem kulturowym,
- posiadać szczególną wartość dla kultury.²⁸

Uznanie zabytku za Pomnik Historii nakłada na jego właściciela czy posiadacza takie same obowiązki i restrykcje, jakie wynikają z wpisu do rejestru zabytków.

Zgłaszane dla uznania za Pomnik Historii obiekty, zespoły, układy przestrzenne lub inne obszary winny posiadać uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Obszar Pomnika Historii staje się nie tylko przedmiotem chronionym przez odpowiednie służby konserwatorskie, ale również przez jednostki samorządu terytorialnego, które do ochrony i opieki tego obszaru wykorzystują podstawowy instrument planistyczny, jakim jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Znaczącym przywilejem dla właściciela i posiadacza zabytku będącego Pomnikiem Historii jest gwarancja otrzymania dodatkowej punktacji w procesie rozpatrywania wniosku o dofinansowanie z funduszy będących w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Park kulturowy. Park kulturowy powoływany jest przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Odbywa się to na podstawie uchwały, która określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony a także zakazy i ograniczenia, które mogą być ustanowione na terenie całego parku lub jego części.

Ustanowione zakazy i ograniczenia mogą dotyczyć:

1. prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
2. zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
3. umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego;
4. składowania lub magazynowania odpadów.

Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

Planowanie przestrzenne. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami jest jednym z zadań własnych samorządów wszystkich szczebli.²⁹

Zadania te realizowane są m. in. poprzez określenie właściwej polityki przestrzennej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i poprzez ustalenia ochrony wartości kulturowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, które posiadają status prawa miejscowego. Potwierdzenie tych przepisów zawiera ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*³⁰, która wskazuje ponadto, że w mpzp uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków

²⁸ Ustawa art. 15 ust.1, art. 16

²⁹ ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 596 z późn. zm.); ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 595 z późn. zm.); ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.)

³⁰ art. 18 ust.1,2 oraz art. 19 ust.1

kulturowych. Plany miejscowe powinny zawierać rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz utrzymywania zabytków we właściwym stanie.

Ustanowienie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obejmuje lokalne formy architektury, które reprezentowane są zazwyczaj przez obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, kompozycję przestrzenną o walorach zabytkowych wyznaczoną w ustanowionych w planie strefach ochrony konserwatorskiej, w tym obszarów o szczególnych walorach krajobrazowych, wykluczonych z lokalizacji inwestycji, które mogą mieć negatywny wpływ na krajobraz itp. Wyznaczone w planie strefy ochrony konserwatorskiej powinny obejmować przede wszystkim ochronę historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego, zespołu budowlanego, ekspozycji zabytku lub historycznej panoramy, krajobrazu kulturowego, stanowiska archeologicznego i otoczenia zabytku.

Idealnym rozwiązaniem byłoby, gdyby przystępując do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowych planów zagospodarowania, samorząd gminny dysponował studium krajobrazu kulturowego – opracowaniem sporządzanym w ramach materiałów wyjściowych, które jest wręcz niezbędne do uzyskania pełnej informacji o zasobie dziedzictwa kulturowego³¹.

Służby konserwatorskie właściwe dla danej gminy zobowiązane są do wydania wniosków konserwatorskich zarówno do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jak również miejscowych planów. Celem tych wniosków jest umożliwienie samorządom realizacji obowiązku wprowadzenia do opracowań planistycznych zasad ochrony wartości zabytkowych obiektów i obszarów znajdujących się na obszarze działania tego samorządu

II.3. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW GMINY W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległym terenie. Gminy z jednej strony są właścicielem dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Zakres działania i zadania samorządu gminnego w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego określają ustawy: z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym*³² oraz *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.³³

Ustawodawca dał władzom samorządowym do ręki instrumenty zapewniające konkretny wpływ na poprawę stanu obiektów zabytkowych istotnych dla krajobrazu kulturowego gminy. Po pierwsze **w gestii władz gminnych** pozostają dwie spośród czterech form ochrony prawnej zabytków, a mianowicie: **utworzenie**

³¹ na ten temat, m.in.: J. WELC-JĘDRZEJEWSKA, Ochrona zabytków w planowaniu przestrzennym., Kurier Konserwatorski 1/2008, str. 5-8; Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych., NID 2011 Warszawa, str. 16

³² tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.

³³ Ustawa: art. 16 – 20; art. 87; art. 81; art. 22 ust. 4, 5; art. 96 ust. 2.

parku kulturowego oraz **wprowadzenie stref chronionych pod względem konserwatorskim do opracowań planistycznych**. Po drugie samorząd gminny otrzymał możliwość **udzielania dotacji** na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Dotacje mogą dotyczyć szerokiego wachlarza działań ratunkowych, rewaloryzatorskich i zabezpieczających, określonych szczegółowo w art. 77 Ustawy.

Gminy mające w swoim posiadaniu obiekty zabytkowe, zobowiązane są do opieki nad nimi, tzn. utrzymywania ich we właściwym stanie, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich, inicjowania badań naukowych i dokumentacyjnych oraz popularyzowania ich roli w lokalnej społeczności.

W Ustawie duży nacisk kładzie się na **działalność edukacyjną i popularyzatorską** promującą lokalną kulturę oraz materialne i niematerialne przejawy życia poprzednich pokoleń. Edukacja powinna objąć jak najszersze kręgi społeczne i w następstwie wzmocnić świadomość i tożsamość kulturową lokalnych społeczności. Ustawodawca zobowiązuje także władze samorządowe do **działań zwiększających atrakcyjność obiektów zabytkowych**, co sprzyja rozwojowi turystyki, która w wielu regionach ma szansę stać się alternatywą dla tradycyjnych gałęzi gospodarki.

III. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015–2018 spełnia zasadę komplementarności wobec dokumentów programowych i strategicznych opracowanych na różnych szczeblach władzy państwowej i samorządowej. Niektóre z nich poświęcone są wyłącznie tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego (Narodowa Strategia Rozwoju Kultury, Krajowy Program Opieki nad Zabytkami), w innych temat ten stanowi jedną z wielu rozpatrywanych dziedzin życia społecznego i gospodarczego (wojewódzka strategia rozwoju, czy plan zagospodarowania przestrzennego województwa). Zasada zgodności i korelacji wszystkich dokumentów umożliwia prowadzenie jednolitej polityki i wypracowanie wspólnych działań w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami oraz stworzenia logicznego i sprawnego systemu zarządzania dziedzictwem na wszystkich poziomach życia społecznego.

III.1. POLITYKA PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ustawowy obowiązek opracowania programów opieki nad zabytkami nałożony został nie tylko na władze wszystkich szczebli administracji samorządowej, dotyczy on również Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który jako zwierzchnik resortu odpowiedzialnego za realizację polityki państwa w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego narodu, powinien opracować Krajowy Program Opieki nad Zabytkami.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Od 2004 r. trwały prace nad krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Program miał wytyczyć główne cele, kierunki działań i zadania polityki państwa w zakresie ochrony i kultywowania dziedzictwa narodowego. Zakończenie prac, po kilkukrotnym przesuwaniu terminu, nastąpiło we wrześniu 2013 roku, kiedy to projekt Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami³⁴ trafił do konsultacji społecznych. W grudniu 2013 roku, po zaakceptowaniu programu przez Radę Ministrów, powstał projekt uchwały w sprawie przyjęcia Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami 2013-2016.

Za cel główny programu krajowego uznano:

"Wzmacnianie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków"

Z celu głównego wynikają cele szczegółowe:

- 1) wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- 2) wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- 3) tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

W programie określono katalogi działań mające doprowadzić do osiągnięcia każdego z wymienionych celów.

³⁴ projekt dostępny w internecie, na stronach MKiDN:
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/ogloszenia/2013/20130920Krajowy_program.pdf

Ad. 1). Wśród rozwiązań systemowych wymieniono: porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych, opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych, opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków, wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych, zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.

Ad. 2). Skuteczność organów powołanych do ochrony dziedzictwa kulturowego poprawi się dzięki: zwiększeniu efektywności zarządzania dziedzictwem poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach, wypracowaniu standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy służbami konserwatorskimi i organami związanymi z ochroną zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu, podniesieniu jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków, merytorycznemu wsparciu samorządu terytorialnego w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Ad. 3). Realizacja trzeciego celu stanie się możliwa, m.in. przez: zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa, ułatwianie jego odbioru społecznego i budowanie w świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości społeczności lokalnych i tożsamości narodowej.

Zdaniem autorów zwiększenie wśród Polaków świadomości znaczenia dziedzictwa dla życia społeczno-gospodarczego kraju, to jedno z najpilniejszych zadań. Z badań przeprowadzonych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa³⁵ wynika co prawda, że przeważająca większość badanych (89%) docenia ważną rolę społeczną dziedzictwa kulturowego, za największą wartość zabytków uznając to, że są świadectwem wspólnej historii budującej tożsamość narodową i więzy społeczne (62%). Większość badanych jest również przekonana o tym, iż obecność zabytków pozytywnie wpływa na jakość życia, głównie poprzez możliwości rozwoju lokalnego opartego na turystyce (54%), czy też możliwość atrakcyjnego spędzenia wolnego czasu (33%) oraz komfort życia w estetycznej przestrzeni (24%). Jednak przeprowadzona w raporcie analiza ukazuje pewną dychotomię w społecznym odbiorze dziedzictwa. Istnieje wyraźny rozdźwięk pomiędzy deklarowanym przypisywaniem dziedzictwu wartości, a rzeczywistym nim zainteresowaniem. Z jednej strony, zdecydowana większość badanych uznaje dziedzictwo za czynnik pełniący ważną rolę społeczną, z drugiej zaś strony zabytkowe obiekty odwiedza tylko niewielki odsetek badanych osób.

Badanie wykazało, że 14 proc. społeczeństwa deklaruje całkowity brak zainteresowania zabytkami. Co dziesiąty badany uważa, że zabytki w żaden sposób nie wpływają na poprawę życia lokalnych społeczności, zdaniem 7% respondentów zabytki mają negatywny wpływ na standard życia, bo wymagają ciągłych wydatków, a 4 proc. ankietowanych uważa, że zabytki ograniczają rozwój infrastruktury regionu. Aż 20 proc. uczestników badania nie znało żadnego zabytku w okolicy, gdzie mieszka. W powszechnym odczuciu bowiem, polskie dziedzictwo kulturowe kojarzone jest z wielkimi symbolami historii narodowej: Zamkiem Wawelskim, Zamkiem Królewskim w Warszawie, malarstwem Jana Matejki, wielkimi kościołami i klasztorami, pałacami, czasami również – z grupami innych obiektów, jak, np. kościoły drewniane. Społeczna świadomość faktu, że zabytki są obecne w codziennym życiu jest niewielka. Wtopione w otoczenie, nie zamienione w muzea, w dalszym ciągu pełnią funkcje użytkowe, niosąc ze sobą jednocześnie treści historyczne i estetyczne. To np.,

³⁵ Społeczno-gospodarcze oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Raport z badań społecznych., Narodowy Instytut Dziedzictwa Warszawa 2013,

pogardzane do niedawna, kamienice czynszowe w centrach miast, czy charakterystyczna dla różnych regionów kraju zabudowa wiejska z układem wsi, zagród i kompozycją całego krajobrazu. Dane przytoczone w opracowaniu NID-owskim pokazują, że konieczne są działania budujące w społeczeństwie świadomość potrzeby ochrony także tych zabytków.

Respondenci biorący udział w badaniu, obarczają odpowiedzialnością za stan zasobu dziedzictwa głównie podmioty administracji państwowej oraz samorządowej, pomijając aspekt odpowiedzialności obywatelskiej. Wśród zagrożeń wymieniają niedostateczne fundusze, brak zainteresowania, akty wandalizmu.

Badania wyraźnie ujawniły potrzebę działań edukacyjnych, promujących dziedzictwo, wyjaśniających jego wartość poprzez adekwatne i atrakcyjne udostępnianie i interpretacje zasobu.

Dotychczasowa polityka państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa narodowego opierała się na dokumencie pod nazwą **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013**, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. W 2005 r. opracowano **Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020**. Jest to strategiczne opracowanie rządowe, określające zasady nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej i mecenatu państwa w sferze kultury, funkcjonujących w warunkach rynkowych i we współpracy w ramach Unii Europejskiej.

Dwa wymienione w nim priorytety:

- 1) aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe,
- 2) edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,

mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego"*. Program ten koresponduje z projektem krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do jego sformułowania było **uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi ich konkurencyjności dla turystów, inwestorów i mieszkańców.**

Cele nakreślone w Strategii mają być realizowane przez różnorodne działania, wśród których wymienić należy: budowę nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

III.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z PROGRAMAMI I DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze koresponduje z założeniami polityki rozwoju województwa śląskiego, przedstawionymi w wymienionych poniżej dokumentach, które wskazują główne cele

i kierunki rozwoju, operując pojęciami i zjawiskami na wysokim poziomie ogólności. Niniejszy Program stanowi uzupełnienie i uszczegółowienie dokumentów wojewódzkich w odniesieniu do konkretnych problemów i zagadnień dotyczących Zabrze.

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”³⁶. Opracowanie przedstawia wizję rozwoju województwa, cele oraz sposoby ich osiągnięcia, w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie 2020 roku. Kwestie dziedzictwa kulturowego znalazły swoje miejsce w obszarze priorytetowym C – PRZESTRZEŃ i w obszarze priorytetowym D – RELACJE Z OTOCZENIEM. Cel strategiczny pierwszego wymienionego obszaru brzmi: *„Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni”*. Wśród składających się na ten cel czynników wyznaczono również następujący: *„Wysoki poziom ład przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni”*. Do osiągnięcia wymienionego celu przyczyni się: rewitalizacja terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych, poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic, rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych, przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych, rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic. Cel strategiczny dla drugiego obszaru to: *„Województwo śląskie – region otwarty, będący istotnym partnerem rozwoju Europy”*. Jednym z celów operacyjnych w tym zakresie jest: *„Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego”*. Osiągnięcie tego celu umożliwi, m.in.: promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów oraz promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej i przyrodniczej.

Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Śląskiego³⁷ jest dokumentem programowym określającym obszary działań, jakie organy samorządu województwa podejmują na rzecz wspierania rozwoju regionu. Poprzedni RPO WSL opracowany na lata 2007–2013, wdrożył działania mające zapewnić dynamiczny rozwój województwa i poprawę jakości życia jego mieszkańców, a w rezultacie doprowadzić do przeobrażenia gospodarki opartej na przemyśle ciężkim w gospodarkę opartą na wiedzy i informacji. Za istotny element tego procesu uznano umiejętne wykorzystanie potencjału turystycznego i kulturowego Śląska. Regionalny Program Operacyjny na lata 2014–2020 znajduje się w fazie projektowania. W kwietniu 2014 roku do Komisji Europejskiej została przesłana jego piąta wersja. Wśród trzynastu osi priorytetowych, na piątym miejscu znalazła się: *Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów*, w której wytyczono Działanie 5.3: *Dziedzictwo kulturowe*.

Planowanym rezultatem wsparcia działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego będzie *„zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu, w pełni wykorzystującego swoje zasoby kulturowe poprzez wzrost wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego”*. Realizacja w/w przedsięwzięć przyczyni się także do uzyskania realnych korzyści ekonomicznych i pojawienia się nowych możliwości inwestycyjnych stymulujących lokalne gospodarki. W ramach tego priorytetu wspierane będą działania polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy zabytkach i w ich otoczeniu

³⁶ przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego Uchwałą nr IV/38/2/2013 z dnia 01.07.2013 r.

³⁷ Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego 2014-2020 (wersja 4), luty 2014, str. 124–126

wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego³⁸ to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Wytyczne do opracowania tego dokumentu wynikają z założeń strategii rozwoju województwa. Wśród przyjętych w programie kierunków rozwoju polityki przestrzennej wymienia się:

- **wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego**, do czego przyczynić ma się, m.in.: podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego,
- **tworzenie markowych produktów turystycznych**, m.in.: turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej,
- **rozwijanie potencjału wewnętrznego obszarów zagrożonych marginalizacją**, realizowane przez wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, obejmujące między innymi zagadnienia zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim. Poprzedni Dokument, obejmujący lata 2010–2013³⁹, podkreślał znaczenie dziedzictwa kulturowego dla gospodarki i określił cele strategiczne i operacyjne polityki władz województwa śląskiego w tworzeniu nowoczesnego „przemysłu kultury” – sektora gospodarki odpowiadającego modelowi *Gospodarki Opartej na Wiedzy*. Autorzy programu sformułowali w nim następującą przewodnią ideę:

„Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem promocji i rozwoju gospodarczego województwa”

Aby wizja ta została zrealizowana, konieczne było podjęcie działań związanych i z materią zabytków i ze świadomością społeczną. Temu służyły dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – kształtowanie kulturowego obrazu województwa, z wyróżnionymi następującymi działaniami: ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa, tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami, włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
- Cel strategiczny II – kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu. Tu postawiono na dobrze prowadzoną edukację społeczną, propagowanie wiedzy o zabytkach i aktywizację społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

³⁸ dokument przyjęty uchwałą Nr II/21/2/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 21 czerwca 2004 r. w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego” (2004 nr 68 poz. 2049)

³⁹ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na Lata 2010-2013" został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr III/48/2/2010 z dnia 17 marca 2010 r. ., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego (2010 r., Nr 60, poz. 999)

W marcu 2014 roku, zgodnie z wymogiem ustawowym, został przyjęty nowy **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014–2017**⁴⁰.

Dokument, kontynuując założenia poprzedniego programu, zakłada budowę systemu zarządzania zabytkami znajdującymi się na terenie województwa. System będzie oparty na stale aktualizowanej bazie zabytków regionu oraz na ich stałym monitoringu, co umożliwi bieżącą kontrolę ich stanu. Niektóre wymieniane działania w tym kierunku to: sukcesywne opracowywanie kart ewidencyjnych zabytków, opracowywanie dokumentacji naukowej i archiwalnej obiektów, zbieranie informacji o aktualnym zasobie i stanie zachowania zabytków województwa, a także określenie ich znaczenia dla dziedzictwa regionu, kraju, Europy i świata.

Istnienie kompleksowej bazy zabytków usprawni wykorzystywanie organizacyjnych i prawnych narzędzi opieki nad cennymi obiektami.

Zdaniem autorów dokumentu istotne jest powiązanie opieki nad zabytkami z rozwojem regionu, np. poprzez wykorzystanie zabytków do celów społecznych, handlowych czy turystycznych. W ten sposób część z nich, reinterpretowana współcześnie, zyska nowe funkcje publiczne i możliwość odrestaurowania. Działanie systemu będzie możliwe poprzez określenie zasad efektywnego współdziałania samorządów, organizacji obywatelskich oraz indywidualnych przedstawicieli lokalnych społeczności, opartego na podziale kompetencji i zadań. Program przewiduje w związku z tym szereg kampanii edukacyjnych i reklamowych. Chodzi o propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad nimi, a także aktywizację społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

⁴⁰ program, podobnie jak poprzedni, opracowany przez Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach, został przyjęty uchwałą nr IV/48/7/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 10 marca 2014 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego (2014 r., poz. 1764)

IV. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Władze samorządowe w procesie zarządzania kierują się wytycznymi zawartymi w opracowaniach i diagnozach sporządzonych na ich zlecenie, obejmujących całokształt zjawisk i czynników istotnych dla życia mieszkańców i lokalnego rozwoju. Treści zawarte w *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015–2018* korespondują z innymi istotnymi dokumentami gminnymi.

W działaniach na rzecz dziedzictwa kulturowego władze Zabrze dostrzegają ogromną szansę zmiany charakteru miasta – z dotychczas jednego z największych ośrodków przemysłowych kraju, którego powstanie i rozwój związany był z przemysłem ciężkim opartym na kopalnictwie węgla kamiennego – w centrum turystyki przemysłowej i bazę dla badań nad spuścizną postindustrialną Górnego Śląska. W związku z tym, w powstających w ostatnich latach dokumentach strategicznych i prognozach rozwojowych eksponowane są zagadnienia związane z krajobrazem kulturowym, historycznym dziedzictwem materialnym i niematerialnym, kulturą i sztuką regionu.

I. Dokumenty o charakterze strategicznym i programowym.

Strategia Rozwoju Miasta Zabrze na lata 2008–2020⁴¹. Podstawą efektywnego zarządzania tak złożonym organizmem jak miasto, jest wieloletnia strategia rozwoju. W niej określa się cele, jakie mają zostać osiągnięte oraz kierunki działań i środki służące realizacji tych celów. Pierwszym krokiem w opracowaniu dokumentu było sformułowanie perspektywicznej wizji miasta, która brzmi:

„Zabrze będzie miastem kreującym swój rozwój oparty na równowadze pomiędzy historią i nowoczesnością, śląską tożsamością i metropolitalnym kontekstem oraz atrakcyjnością mieszkaniową i inwestycyjną.”

Dążąc do realizacji tej wizji, w Strategii wyznaczono sześć strategicznych kierunków rozwoju:

1. Wspieranie powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.
2. Zabrze ośrodkiem różnych form budownictwa mieszkaniowego i nowoczesnych technologii budowlanych.
3. Kształtowanie nowego wizerunku miasta.
4. Zabrze jako centrum kultury.
5. Zabrze jako centrum opieki medycznej.
6. Zabrze jako centrum nauki.

Dla tematyki niniejszego Programu najistotniejsze są dwa z nich, zawarte w punktach 3. i 4. W rozwinięciu hasłowo sprecyzowanych kierunków rozwoju znalazły się priorytety i działania, mające doprowadzić do urzeczywistnienia założonego celu nadrzędnego, czyli wizji miasta, nakreślonej cytowanym powyżej hasłem.

⁴¹ dokument został przyjęty uchwałą nr XXII/284/08 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 17.03.2008 r.

Ad. 3. W **kształtowaniu nowego wizerunku Zabrze** istotną rolę będą odgrywały:

- działania skutkujące **zwiększeniem atrakcyjności urbanistyczno-architektonicznej Zabrze**, do których zaliczyć należy: sporządzenie dla Centrum Zabrze miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, umożliwiających określenie szczegółowych zasad urbanistyczno-architektonicznych rewaloryzacji i modernizacji obszarów objętych planami, opracowanie projektów rewaloryzacji zabytkowych osiedli patronackich, utworzenie Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej w oparciu o zabytkowe kopalnie *Guido* i *Królowa Luiza*, modernizację i zagospodarowanie parków miejskich i leśnych, dolin rzek i potoków oraz innych terenów zieleni;
- intensywne działanie przyczyniające się do **podniesienia skuteczności ochrony środowiska i rewitalizacji obszarów poprzemysłowych**. W sferze dziedzictwa kulturowego realizacja tego celu będzie się odbywała, m.in. przez objęcie ochroną prawną terenów i obiektów o dużej wartości przyrodniczej i krajobrazowej. Należą do nich:
 - zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego,
 - inne zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków prowadzonej przez Prezydenta Miasta Zabrze, przechowywanej w Biurze Miejskiego Konserwatora Zabytków,
 - obiekty i obszary podlegające ochronie na mocy obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego⁴².

Ad. 4. Myślą przewodnią **uczynienia z Zabrze centrum kultury** jest wątek **Zabrze, jako ośrodka dziedzictwa kultury przemysłowej**. Planowane działania zakładają wykorzystanie potencjału istniejących w Zabrzu obiektów kultury przemysłowej dla zwiększenia atrakcyjności miasta i zmiany jego profilu gospodarczego. Będzie się to odbywało przez:

- adaptację dla turystycznego wykorzystania obiektów kultury przemysłowej;
- wspieranie rozwoju sieci firm turystycznych organizujących zwiedzanie obiektów kultury przemysłowej i świadczących usługi na rzecz turystów w Zabrzu;
- promocję zabrzańskich obiektów kultury przemysłowej w regionie, kraju i za granicą;
- realizację edukacyjnego programu o zabytkach techniki w Zabrzu.

Podstawowymi elementami warunkującymi osiągnięcie sukcesu w zaplanowanych przedsięwzięciach są: sprzyjająca atmosfera społeczna oraz współpraca władz, organizacji pozarządowych, mieszkańców miasta i ich akceptacja dla planowanych działań. Temu celowi służy rewaloryzacja i modernizacja obiektów kultury, która jako istotny składnik zespołu działań z zakresu budownictwa, planowania przestrzennego, ekonomii i polityki społecznej nadaje nową wartość lub funkcję zdegradowanemu obszarowi lub zespołom zabudowy. W szczególności, odnowione obiekty często mogą przyczynić się do przekształcenia Zabrze w metropolitalny ośrodek wydarzeń kulturalnych.

⁴² nadrzędne wartości predestynujące poszczególne obiekty do objęcia ochroną to: związek z najważniejszymi okresami historii zabrzańskiego przemysłu, związek z kultem religijnym, świadectwo życia minionych pokoleń, wartość historyczna, ponadczasowe piękno i walory funkcjonalne

Strategia zakłada również poszerzenie zasięgu mecenatu władz miejskich dla wszelkich przejawów życia kulturalnego, nie tylko przez stworzenie warunków lokalowych na potrzeby wystaw, zdarzeń artystycznych, imprez masowych, itd., ale konkretne wsparcie finansowe, organizacyjne i medialne dla najbardziej wartościowych wydarzeń kulturalnych. Władze Zabrze kładą duży nacisk na rolę powszechnej edukacji w sferze kształtowania szeroko rozumianej przestrzeni, w tym artystycznej i kulturowej, włączając do systemu szkolnego programy edukacyjne i upowszechniające ten rodzaj wiedzy. Celem jest pobudzenie młodych mieszkańców do kreatywnego działania, tworzenia estetyki, ładu przestrzennego miasta oraz wspieranie i promocja aktywności społecznej.

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Zabrze na lata 2005–2015. To średniookresowy dokument planistyczny wyznaczający kierunki rozwoju miasta w najbliższych latach. PRL ma na celu określenie głównych zamierzeń inwestycyjnych przewidzianych do realizacji w określonym okresie czasu, przy zaangażowaniu środków własnych oraz zewnętrznych źródeł finansowania, w szczególności funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

W nawiązaniu do założeń strategii rozwojowej uczynienia z Zabrze centrum kultury, podkreślono potrzebę wykorzystania potencjału istniejących w Zabrzu obiektów kultury przemysłowej dla zwiększenia atrakcyjności miasta i zmiany jego profilu gospodarczego. Z realizacją tego celu strategicznego wiążą się dwa projekty:

1. opracowanie projektów rewaloryzacji zabytkowych osiedli robotniczych i urzędniczych,
2. utworzenie Parku Zabytków Techniki Przemysłowej w oparciu o kopalnie zabytkowe Guido i Królowa Luiza⁴³.

Plan wymienia elementy historycznego krajobrazu kulturowego Zabrze proponowane do objęcia ochroną. Wybór tych elementów poprzedziła waloryzacja historyczno-konserwatorska dokonana w ramach prac nad Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Miasta Zabrze w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Katowicach.

W Planie zamieszczono ówczesny wykaz obiektów zabytkowych z terenu miasta wpisanych do rejestru zabytków oraz określono granice strefy ochrony konserwatorskiej centrum miasta. W dalszym ciągu przedstawiono propozycje powiększenia listy obiektów wpisanych do rejestru zabytków o kilkadziesiąt pozycji, w tym: pojedyncze obiekty architektury i budownictwa oraz założenia urbanistyczne, wśród których dominują zespoły domów pracowniczych, kolonie i osiedla patronackie⁴⁴. W tekście znalazło się również przypomnienie, że formą ochrony prawnej obiektów i obszarów zabytkowych są ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, które wymieniając te obiekty, określają jednocześnie zasady i rygory postępowania wobec nich.

⁴³ ten drugi projekt, w dużym stopniu zrealizowany, już funkcjonuje, a całkowite ukończenie prac zaplanowano na rok 2015. W bieżącym roku uzyskano dotacje unijne na ukończenie kolejnego etapu prac, związanych z rewitalizacją Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej

⁴⁴ propozycje wpisu do rejestru w przypadku obiektów architektonicznych, w większości zostały zrealizowane w latach 2007-10, gorzej wygląda sprawa wpisu do rejestru zespołów osiedli i kolonii pracowniczych domów mieszkalnych, trudności wynikają z powodu skomplikowanych i nieuporządkowanych stosunków własnościowych, m.in. z tego powodu, na wpis w dalszym ciągu oczekuje osiedle Borsig

Autorzy dokumentu podkreślili wagę Zabrze jako ośrodka turystyki kulturowej, związanej z obiektami industrialnymi. Zabrze predestynowane jest do tej roli ze względu na obfitość i klasę obiektów, tradycję (już od lat 80. XX w. czynione są kroki w kierunku rozwoju turystyki przemysłowej) i zaplecze naukowe (Muzeum Górnictwa Węglowego), które tworzą doskonałe warunki do krzewienia wiedzy na temat kultury technicznej i historii przemysłu śląskiego. Zabrze dysponuje również zapleczem usługowym i handlowym, niezbędnym do obsługi dużego ruchu turystycznego.

Postulowany rozwój kultury, turystyki i rekreacji, oprócz oczywistych inwestycji w rewitalizację i adaptację obiektów poprzemysłowych do nowych funkcji, wymagał będzie również przedsięwzięć w zakresie wspierania działania firm turystycznych organizujących zwiedzanie obiektów kultury przemysłowej i świadczących usługi na rzecz turystów w Zabrzu, promocji zabytkowych obiektów architektury przemysłowej w kraju i za granicą, wyznaczenia i oznakowania tras turystycznych i ścieżek rowerowych, opracowanie ciekawego, podanego w atrakcyjnej formie programu edukacyjnego na temat zabrzańskich zabytków techniki.

W zakończeniu dokumentu, wśród działań inwestycyjnych, które pozwolą na zaktywizowanie dużych obszarów miasta i jego mieszkańców, znalazł się także postulat przeprowadzenia:

- prac renowacyjnych w obiektach o dużym znaczeniu architektonicznym i kulturowym, np. renowacja zabytkowego budynku Sądu Rejonowego w Zabrzu, restauracja dawnej cechowni w Mikulczycach, restauracja zabytkowego budynku ratusza w Mikulczycach, rewitalizacja wieży ciśnień przy ul. Zamoyskiego na cele usługowo-kulturalne.

- odnowienie i modernizacja obiektów kultury, m.in.: Muzeum Miejskiego, Miejskiej Biblioteki Publicznej, Muzeum Górnictwa Węglowego, budynku dawnej biblioteki Donnersmarcków na potrzeby Filharmonii Zabrzeńskiej⁴⁵, Teatru Nowego w Zabrzu;

- wspieranie funkcjonujących w mieście ośrodków oraz społecznych towarzystw kulturalnych;
- promocja wydarzeń kulturalnych i sportowych odbywających się w mieście.

Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007-2015⁴⁶. Dokument dotyczy obszarów zdegradowanych, za które uznano te części miasta, w których występują m.in.: zaległości remontowo-modernizacyjne budynków, zły stan infrastruktury komunalnej, niedobór dostępności usług publicznych, degradacja majątku trwałego o wartości kulturowej, itp.

Powstanie programu otworzyło drogę do ubiegania się o dotacje wspierające realizację projektów rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego⁴⁷.

W początkowych rozdziałach autorzy przedstawili wszechstronną i dogłębną charakterystykę miasta, poświęcając wiele miejsca jego historii, zabytkom i środowisku kulturowemu oraz środowisku przyrodniczemu. Wskazali również niekorzystne aspekty występujące we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, wpływające destrukcyjnie na całokształt zjawisk w mieście. Zdiagnozowano ich

⁴⁵ ten projekt został już zrealizowany

⁴⁶ uchwała nr LVII/745/2010 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 23 sierpnia 2010 roku w sprawie aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007-2015 r. z póź. zm.

⁴⁷ RPO WŚL priorytet VI „Zrównoważony rozwój miast”, działanie 6.2. „Rewitalizacja obszarów zdegradowanych”, poddziałanie 6.2.1. „Rewitalizacja – duże miasta”

główne przyczyny: upadek zakładów pracy, który nastąpił wskutek przemian polityczno-gospodarczych po 1989 r. i, będące konsekwencją tego faktu, załamanie się rynku pracy oraz dewastację środowiska – następstwo wieloletniej, prowadzonej w sposób rabunkowy gospodarki. Z opisu wyłania się miasto o dużym, nie docenianym jeszcze w pełni i nie wykorzystywanym potencjale kulturowo-turystycznym, wymagające stałej interwencji pod względem społecznym i gospodarczym.

Celem programu jest stworzenie zachęt do rozwijania nowych form aktywności gospodarczej, opartej na wiedzy, warunkującej zrównoważony rozwój gospodarczo-społeczny. Kładzie się nacisk, m.in., na zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego miasta, kojarzonego do niedawna, przede wszystkim z przemysłem ciężkim i nadanie zdegradowanym obszarom i obiektom nowych funkcji społeczno-gospodarczych. W nawiązaniu do tworzenia sprzyjających warunków rozwoju związku wskazano na konieczność rewitalizacji zdegradowanych obszarów miasta, renowację zespołów zabudowy i obiektów o wartości historycznej i ich adaptację na cele gospodarcze, społeczne i kulturalne oraz na budowę, przebudowę lub remont infrastruktury związanej z rozwojem nowych funkcji, w tym: kulturalnych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych.

W programie wyznaczono do rewitalizacji obszary znajdujące się w poprzemysłowym centrum i śródmieściu miasta, a także inne istotne obszary ze względu na wartości historyczne Zabrze i kluczowe ze względu na zdrowie i poprawę jakości życia mieszkańców oraz zrównoważony rozwój miasta. Najważniejsze z nich określono obszarami priorytetowymi, w których uwzględniono ważne projekty dla kontynuowania strategii miasta. Najistotniejsze projekty z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego miasta związane są z rozwojem Miasta Zabrze jako Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej.

Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich na lata 2007-2015 kilkakrotnie aktualizowano, wprowadzając zmiany istotne z punktu dostosowania do nowych zachęt, perspektyw rewitalizacji i oczekiwań społecznych. W 2012 r., np., uchwalono Aktualizację LPROM na lata 2007–2015⁴⁸, w której uwzględniono pierwsze projekty, zakładające wykorzystanie nowego mechanizmu finansowego JESSICA⁴⁹.

Aktualizacja programu ochrony środowiska dla miasta Zabrze do 2016 roku z perspektywą do roku 2020⁵⁰. Program ochrony środowiska w ograniczonym stopniu zajmuje się dziedzictwem kulturowym. W uchwalonej właśnie aktualizacji programu, kwestii tej poświęcono częściowo rozdział pod nazwą „Ochrona przyrody i zabytki”. Autorzy omówili w nim, przede wszystkim, cenne pod względem przyrodniczym obszary miasta, poświęcając fragment rozdziału także terenom zieleni urządzonej. Scharakteryzowano te obszary pod względem swoistych cech i walorów, wymieniając m.in., występujące tu wartościowe okazy flory i fauny. Zwrócono uwagę na zagrożenia i przedstawiono podejmowane działania ochronne i pielęgnacyjne.

⁴⁸ uchwała nr XXXII/482/12 Rady Miasta Zabrze z dnia 27 grudnia 2012 r. w sprawie zmiany uchwały nr LVII/745/2010 Rady Miejskiej w Zabrzu z dnia 23 sierpnia 2010 roku w sprawie aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich Miasta Zabrze na lata 2007-2015 r.

⁴⁹ JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas), czyli wspólne europejskie wsparcie na rzecz trwałych inwestycji w obszarach miejskich. Inicjatywa jest jednym z ważniejszych instrumentów wpierających inwestycje na obszarach miejskich. Zakres wsparcia w ramach inicjatywy obejmuje coraz szerszy krąg tematyczny – od rewitalizacji, poprzez edukację, kulturę, turystykę, transport, aż po odnawialne źródła energii. Istotnym zastrzeżeniem jest fakt, że projekty, realizowane przy wsparciu z inicjatywy JESSICA powinny generować dochód.

⁵⁰ dokument przyjęty uchwałą nr LI/756/14 Rady Miasta Zabrze z dnia 19 maja 2014 r.

Dziedzictwu kulturowemu poświęcono zdecydowanie mniej miejsca, ograniczając się do zamieszczenia wykazu znajdujących się na terenie miasta obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków⁵¹. W tekście brak niestety refleksji na temat wzajemnych relacji między dziedzictwem architektonicznym, komponowanymi terenami zieleni, antropogenicznymi obszarami i elementami przyrody ożywionej i nieożywionej oraz na temat przenikania się wzajemnego tych elementów, które wspólnie składają się na charakterystyczny krajobraz kulturowo-przyrodniczy miasta, stanowiąc naturalne środowisko życia i działalności jego mieszkańców.

Nieco więcej miejsca poświęca się w programie problematyce turystyki i rekreacji, przywołując inicjatywę uczynienia z miasta ośrodka turystyki przemysłowej, ku czemu predestynują je zachowane obiekty przemysłowe. Wymieniono najważniejsze z nich: skansen górniczy *Królowa Luiza*, zabytkową kopalnię *Guido* oraz *Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną*. Oprócz zabytkowych obiektów kultury przemysłowej i technicznej, wskazano również przebiegające przez teren miasta szlaki turystyczne, krótko je charakteryzując.

Wśród działań niezbędnych dla realizacji szeroko zakreślonych celów środowiskowych wymieniono, między innymi także: „zachowanie wartości kulturowych”.

Program Współpracy Miasta Zabrze z Organizacjami Pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art.3 ust. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na 2015r. (stan na 22.08.2014, na etapie projektu po konsultacjach). Opracowanie programu jest ustawowym obowiązkiem organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, w tym wypadku – Rady Miasta Zabrze. Przygotowuje się go i przyjmuje co roku. W zakresie kultury, sztuki i ochrony dziedzictwa narodowego program precyzuje zasady współpracy Miasta Zabrze z Organizacjami Pozarządowymi.

Przewiduje się do realizacji następujące zadania publiczne w zakresie kultury, sztuki i ochrony dziedzictwa narodowego:

1. Promowanie działań i osiągnięć lokalnych twórców i środowisk artystycznych.
2. Organizowanie wystaw, plenerów malarskich i fotograficznych oraz innych działań z zakresu sztuk wizualnych, organizowanie lub uczestnictwa w festiwalach, przeglądach, prezentacjach, wystawach, konkursach, plenerach, warsztatach.
3. Organizowanie koncertów, przeglądów, festiwali muzycznych, prezentujących różne gatunki muzyki.
4. Organizowanie przeglądów twórczości amatorskiej we wszystkich dziedzinach sztuki, promowanie i wspieranie twórczości amatorskiej, integracja międzypokoleniowa.
5. Edukacja kulturalna.
6. Wydawanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji i periodyków, książek, katalogów, nagrań fonograficznych i audiowizualnych lokalnych twórców.
7. Upowszechnianie czytelnictwa.
8. Promocja wydarzeń kulturalnych.

⁵¹ ibidem, str. 82–86

9. Promocja i ochrona dziedzictwa kulturowego Miasta Zabrze i regionu.
10. Wspieranie kół zainteresowań, klubów dyskusyjnych i twórczych.
11. Działania na rzecz integrowania mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących na terenie Miasta Zabrze.
12. Promocja Miasta Zabrze i jego mieszkańców.
13. Wspieranie inicjatyw edukacyjno – kulturalnych dla osób starszych.

II. Opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Zabrze⁵² wytycza kierunki kształtowania i realizacji polityki przestrzennej miasta, określa zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego dla wyznaczonych w nim obszarów. Tworzy też bazę informacyjną o przestrzeni, umożliwiając koordynację planowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego w zgodności z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zasadami kształtowania ładu przestrzennego w mieście i gminie.

W rozdziałach studium poświęconych środowisku kulturowemu, określono wyczerpująco jego zasób i stan, zwracając uwagę na specyficzne i najbardziej wartościowe elementy, które stanowią wyróżnik Zabrze w krajobrazie kulturowym całego regionu górnośląskiego. Przedstawiono nie tylko bogate dziedzictwo postindustrialne, które nieodparcie kojarzy się z Zabrzem, reprezentowane przez zespoły kopalniane Królowa Luiza i Guido, Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną i pojedyncze obiekty, takie jak jedna z najstarszych wież ciśnień na Śląsku. Przywołano także wybitne i unikalne przykłady budownictwa sakralnego (kościół św. Józefa i św. Jadwigi), liczne, ciekawe i zróżnicowane pod względem architektonicznym i urbanistycznym zespoły kolonii i osiedli patronackich, z prezentującą bogactwo form Zandką, wybijające się pod względem formy przykłady budownictwa municypalnego (kamienice secesyjne i eklektyczne, budynki użyteczności publicznej, hotel Admiral Palast), nowatorskie w formie budowle modernistyczne (gmach Policji, Miejska Kasa Oszczędności), nowoczesne zespoły osiedlowe, nawiązujące do nurtu funkcjonalizmu spod znaku *Neues Bauen*, godne uwagi, oryginalne założenia urbanistyczne – tzw. „oś allingerowską” z Parkiem Poległych Bohaterów i placem Traugutta, zabudowę placu Słowiańskiego, starannie zaplanowane tereny sportowo-rekreacyjne, począwszy od układów zieleni osiedlowej i miejskiej, poprzez Kąpielisko Leśne, tereny parkowe, tereny sportowe przy dzisiejszym stadionie Górnika Zabrze, po Ogród Botaniczny.

Oprócz szans na właściwą i efektywną eksploatację dziedzictwa kulturowego Zabrze, w analizie wymieniono także czynniki wpływające na jej ograniczenie, z których najpoważniejsze to: zły stan techniczny zabudowy śródmiejskiej, degradacja środowiska i terenów przemysłowych, duże obszary zajęte przez nie zrehabilitowane hałdy, defragmentacja i ubytki w ciągłości zabudowy.

Do treści studium włączono wykaz obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, obiektów zabytkowych nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na kategorie, obszarów

⁵² przyjęte uchwałą nr XII/126/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 4 lipca 2011r.

chronionych na podstawie wpisów do mpzp, stanowisk archeologicznych oraz obiektów awangardy modernistycznej.

Dla obiektów wskazanych do ochrony zapisami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ustalono następujące rygory:

1) ochronę, konserwację i rewaloryzację oraz zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym;

2) utrzymanie historycznych gabarytów, spadków dachu, historycznej kompozycji elewacji i materiałów elewacyjnych oraz pokryć dachowych;

3) utrzymanie lub przywrócenie skali i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz ich rozmieszczenia.

4) zakaz zmiany wyglądu zewnętrznego, w sposób niezgodny ze stylem obiektu poprzez: przebudowę, rozbudowę, czy nadbudowę, lokalizowanie zwłaszcza od strony przestrzeni publicznych elementów dekomponujących elewacje.

W sferze przyrody ożywionej wydzielono cztery grupy obiektów przyrodniczych. Wśród nich, interesujące także z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego:

1) tereny zieleni miejskiej: parki, zieleńce, ogród botaniczny, zieleń osiedlowa, czyli obszary komponowane, z których część objęta jest ochroną konserwatorską na mocy wpisu do rejestru zabytków, bądź na mocy zapisów w mpzp (parki: Hutniczy, Poległych Bohaterów, ogród botaniczny);

2) obszary i obiekty przyrodniczo cenne proponowane do objęcia ochroną: drzewa i grupy drzew proponowane do ochrony pomnikowej, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, obszary przyrodniczo cenne proponowane do ochrony lokalnej, na niektórych z nich występują także zabytkowe obiekty architektoniczne (m.in.: dolina potoków Mikulczyckiego i Rokitnickiego, które przepływają przez historyczne osady Rokitnicę i Mikulczyce, w pobliżu szeregu proponowanych do ochrony obiektów budownictwa i architektury).

Na podstawie przeprowadzonej waloryzacji historyczno-konserwatorskiej, wyznaczono kierunki polityki przestrzennej władz samorządowych w odniesieniu do środowiska kulturowego, mające na celu realizację priorytetów zdefiniowanych w strategii rozwojowej miasta.

1) Nakazano ochronę obiektów i obszarów chronionych na mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, czyli:

- obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia,
- obiektów nieruchome ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- stanowisk archeologicznych,
- obiektów i obszarów podlegających ochronie i stref ochrony konserwatorskiej na mocy obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.⁵³

⁵³ wykazy poszczególnych obiektów chronionych i proponowanych do ochrony konserwatorskiej zamieszczono w tekście Studium w formie tabel; wykazy obiektów podlegających ochronie zostały uaktualnione (stan na styczeń 2014) i zamieszczone w aneksie do niniejszego Programu.

2) Ustalono nadrzędne wartości dla obiektów i obszarów postulowanych do objęcia ochroną kulturową i krajobrazową. Obiekty takie powinny wykazywać jedną lub więcej z wymienionych cech:

- być związane z historią zabrzańskiego przemysłu,
- stanowić świadectwo życia minionych pokoleń,
- być związane z kultem religijnym, posiadać wartość historyczną,
- reprezentować ponadczasowe piękno i walory funkcjonalne.

3) Ustanowiono strefę ochrony konserwatorskiej miejskiego krajobrazu kulturowego centrum Zabrze w szczególności układu urbanistycznego, przestrzennych założeń kompozycyjnych i dzieł architektury oraz budownictwa, która obejmuje obszar położony na północ od ul. Roosevelta i Bohaterów Monte Cassino, na zachód od ul. Wolności, na odcinku od ul. Bohaterów Monte Cassino, do ul. Powstańców i wzdłuż niej do ul. Niedziałkowskiego, na południe od ul. Niedziałkowskiego do ul. Trocera i wzdłuż ul. Wolności, do ul. Piłsudskiego i wzdłuż niej do ul. Roosevelta.

4) Zaproponowano objęcie 23 obiektów architektonicznych ochroną prawną w drodze wpisu do rejestru zabytków:

wieża ciśnień ul. Zamoyskiego 1a, kościół św. Kamila, kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus, dom mieszkalny ul. Wolności 313, kościół ewangelicko-augsburski na ul. Brygadzystów, kościół św. Anny⁵⁴, kamienica „Pod Orłem” na Dworcowej 9, zespół zabudowy Placu Traugutta, Miejski Zakład Kąpielowy, budynek policji, budynki szkolne: na ul. Sitki, na ul. Wolności 323, na ul. Sienkiewicza 33 i Szkoły Podstawowej nr 36, Poczta Główna, dawny ratusz na ul. Bytomskiej 28, dawny ratusz na ul. K. Miarki 5, domy mieszkalne na ul. Wolności 245, 247, 249, 250, 272, dawny hotel Kochmana na ul. Wolności 286;

5) Postawiono wniosek objęcia ochroną prawną w drodze wpisu do rejestru zabytków następujących układów urbanistycznych, tworzonych w całości według jednolitych zasad użytkowych i kompozycyjnych: zespół budynków socjalnych dla pracowników dawnej huty Donnersmarck, osiedle patronackie huty Donnersmarck (Zandka)⁵⁵, zespół zabudowań Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, osiedle DEWOG, kolonia patronacka Borsig; zabytkowe obiekty budownictwa i architektury przemysłowej: obiekty dawnej koksowni Jadwiga i kopalni Pstrowski, elektrociepłownia Zabrze, obiekty dawnej fabryki Linodrut, rzeźnia miejska, obiekty huty Zabrze, obiekty związane z szybami Maciej⁵⁶ i Ludwik.

6) Wskazano do działań rewaloryzacyjnych i restrukturyzacyjnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

- zabytkowe zespoły i kolonie zabudowy mieszkaniowej realizowane w standardzie użytkowym dla określonej grupy społecznej – osiedla robotnicze i urzędnicze: między ulicami Mikulczycką, Gdańską, Hermisza i Dygasińskiego, między ulicami 11 Listopada, św. Teresy i Moniuszki, przy ul. Wyspiańskiego

⁵⁴ ten postulat został spełniony, kościoły zostały wpisane do rejestru zabytków pod numerami, odpowiednio: A/378/12 z dnia 18.V.2012 i A/320/10 z dnia 17 XI 2010

⁵⁵ zespół zabudowy osiedla patronackiego „Kolonia Piaskowa” (Zandka) został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/381/12 z dn. 11 VI 2012

⁵⁶ część wpisana do rejestru zabytków w roku 2005, wpis poszerzono w 2011: A/164/05 z dn. 30 XII 2005 i A/327/11 z dn. 31 I 2011

z zabudową placu Słowiańskiego, kolonia wraz z cmentarzem między ulicami Matejki, Słoneczna, Czołgistów, wzdłuż św. Józefa oraz między ulicami Wita Stwosza, Lubelską, Roosevelta, linią kolejową;

- układy urbanistyczne tworzone w całości według jednolitych zasad użytkowych i kompozycyjnych: zabudowa przy ul. Tarnopolskiej w Mikulczycach, w Biskupicach przy ul. Bytomskiej, Kossaka, Trębackiej, Blani, w Zabrze przy ul. Prenżyny i Maszyńskiego, w Zabrze między ulicami Skargi, Lompy, Napieralskiego, Przykrej, Słowiczej, Limanowskiego
- zabytkowe dominanty oraz elementy znaczeniowe, charakterystyczne dla tożsamości Zabrze, wskazane do ochrony ekspozycji: wieża ciśnień na ul. Zamoyskiego, wieża d. rzeźni miejskiej na ul. Szczęść Boże, wieża ciśnień Szpitala Klinicznego nr 1, wieże kościelne: św. Pawła Apostoła, św. Anny, św. Wawrzyńca, św. Andrzeja, św. Jana Chrzciciela, św. Józefa, Wniebowzięcia NMP, szyby – Guido, Konrad, Carnall, Maciej;
- zabytkowe obiekty budownictwa i architektury przemysłowej zgrupowane na terenach zlikwidowanych i funkcjonujących zakładów przemysłowych: zespół elektrociepłowni Zabrze wraz z terenem d. gazowni miejskiej, zespół d. rzeźni miejskiej, zespół KWK Makoszowy.

Oprócz wymienionych obiektów, w Studium znalazła się propozycja rozważenia objęcia działaniami ochronnymi następujących obiektów przemysłowych:

- budynków łaźni i cechowni kopalni Concordia,
- budynku cechowni przy ul. Wolności (CK Wiatrak),
- budynków łaźni, szatni i cechowni kopalni Mikulczyce,
- budynku sprężarkowi kopalni Makoszowy,
- budynków dyrekcji kopalń

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. Teren Zabrze pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na obszarze 2522,61 ha, co stanowi 31,37 % pow. miasta. Plany obejmują wrażliwe obszary miasta, określając przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu. Ustalają także przepisy obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. Obowiązująca ustawa o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* ustanawia zapis obiektu zabytkowego w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego formą ochrony prawnej obiektu⁵⁷ z wszelkimi rygorami, wynikającymi z tego faktu.

Obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Maciejów w Zabrze (uchwała nr XLI/467/97 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 13.10.1997 r.).
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego parku im. Gen. K. Świerczewskiego (ob. rtm Pileckiego) (uchwała nr IV/40/98 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.12.1998 r.).
3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zespołu usługowego przy węźle Al. Korfatego z drogą nr 4 w Zabrze (uchwała nr IV/41/98 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.12.1998 r.).
4. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze w zakresie ustaleń dotyczących ul. Piłsudskiego i terenów przekazanych przez PKP (uchwała nr XXVII/425/00 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 18.12.2000 r.).

⁵⁷ Ustawa, art. 7 pkt 4

5. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze w zakresie ustaleń dotyczących przebiegu i rozwiązań komunikacyjnych Drogowej Trasy Średnicowej i terenów położonych w Zabrze Zaborzu (uchwała nr XIV/119/03 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 07.07.2003 r.).
6. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze jednostki strukturalnej im. Mikołaja Kopernika w Zabrze (uchwała nr XVIII/155/03 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 10.11.2003 r.).
7. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego centrum Zabrze – obszar „A” (uchwała nr XXVIII/289/04 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 05.07.2004 r.).
8. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w północnej części miasta (uchwała nr XLIII/562/09 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.09.2009 r.).
9. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w południowej części dzielnicy Grzybowice (uchwała nr XLIII/563/09 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.09.2009 r.).
10. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze w zakresie ustaleń dotyczących przebiegu i rozwiązań komunikacyjnych Drogowej Trasy Średnicowej i terenów położonych w Zabrze Zaborzu (uchwała nr LVIII/759/10 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 13.09.2010 r.).
11. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów osiedla Słoneczna Dolina w Zabrze (uchwała nr uchwała nr LVIII/760/10 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 13.09.2010 r.).
12. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych między ulicami Ofiar Katynia i Witosa (uchwała nr uchwała nr LX/785/10 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 08.11.2010 r.).
13. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w północnej części miasta Zabrze na terenie oznaczonym symbolem B.31PG,PP,SM,UR (uchwała nr XII/125/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 04.07.2011 r.).
14. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w dzielnicy Grzybowice (uchwała nr XV/160/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 17.10.2011 r.).
15. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów „Zwałę Sośnica” (uchwała nr XVI/193/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.11.2011 r.).
16. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych między ulicami Ofiar Katynia i Składową (uchwała nr XVI/194/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 14.11.2011 r.).
17. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w rejonie Drogowej Trasy Średnicowej, ul. Bielszowickiej i potoku Czarniawka (uchwała nr XXVIII/404/12 Rady Miasta Zabrze z dnia 17.09.2012 r.).
18. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zespołu usługowego przy węźle Al. Korfatego z drogą nr 4 w Zabrze (uchwała nr XXVIII/405/12 Rady Miasta Zabrze z dnia 17.09.2012 r.).
19. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów Osiedla Rokitnica – Leśna Polana w Zabrze etap I (uchwała nr XXXIX/671/13 Rady Miasta Zabrze z dnia 15.07.2013 r.).
20. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Zabrze dla terenów położonych w rejonie ulicy Jana Matejki (uchwała nr XLI/608/13 Rady Miasta Zabrze z dnia 15.07.2013 r.).

III. Inne dokumenty o charakterze pomocniczym, informacyjnym i sondażowym.

Raporty o stanie miasta. Raporty to dokumenty podsumowujące całokształt zjawisk zachodzących w mieście w poszczególnych latach. Porównanie szczegółowych danych zawartych w raportach pozwala zorientować się w tendencjach rozwojowych zachodzących w różnych dziedzinach życia w mieście i stwarza możliwość monitorowania, czy wdrożone działania i przeznaczone na nie środki skutkują zamierzonymi efektami.

Sprawozdania z realizacji Strategii Rozwoju Miasta Zabrze za kolejne lata. Polityka władz miasta nastawiona jest w znacznym stopniu na kompleksową rewitalizację zaniedbanych i podupadłych obszarów. Duży nacisk kładzie się na działania w sferze kultury, oświaty, turystyki i dziedzictwa kulturowego. Priorytety i cele strategiczne zostały określone w strategii rozwojowej miasta. Jej funkcjonowanie kontroluje Zespół

Planowania Strategicznego i Analiz Statystycznych Wydziału Strategii i Rozwoju Miasta Urzędu Miejskiego, wyniki swoich analiz przedstawiając co roku w sprawozdaniach, które obrazują stopień zaawansowania realizacji strategii. Sprawozdania są opracowywane w oparciu o dokumenty źródłowe wydziałów Urzędu Miejskiego, miejskich jednostek organizacyjnych i różnych instytucji miejskich i dają jasny obraz bieżącej sytuacji, stwarzając możliwość podjęcia ewentualnych działań korygujących.

V. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ZABRZA

V.1. CHARAKTERYSTYKA MIASTA

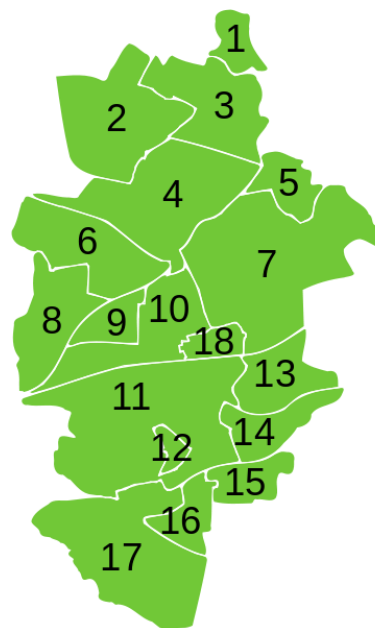
Położenie i podstawowe dane. Zabrze jest miastem na prawach powiatu, jednym z największych miast aglomeracji górnośląskiej, położonym w centralnej części województwa śląskiego i w zachodniej części Aglomeracji Śląskiej. Pod względem geomorfologicznym Zabrze zlokalizowane jest w obrębie dwóch jednostek – Wyżyny Katowickiej i Kotliny Raciborskiej. Jego obszar przecinają doliny dwóch rzek: Bytomki i Kłodnicy. Zabrze graniczy z trzema miastami: od północnego-wschodu – z Bytomiem, od zachodu – z Gliwicami i od wschodu – z Rudą Śląską, od północnego-zachodu oraz od południa sąsiaduje z gminami: Gierałtowice i Zbrosławice. Powierzchnia Zabrza w jego granicach administracyjnych wynosi 80,5 km². Miasto zamieszkuje 179452 mieszkańców⁵⁸. Pod względem administracyjnym jego obszar dzieli się na 15 dzielnic i 3 osiedla.



Zabrze – mapa administracyjna [źródło: mapa.targeo.pl]

Zabrze – podział na Dzielnice i osiedla [źródło: Wikipedia]

1. Helenka.
2. Grzybowice.
3. Rokitnica.
4. Mikulczyce.
5. Osiedle Młodego Górnika.
6. Osiedle Mikołaja Kopernika.
7. Biskupice.
8. Maciejów.
9. Osiedle Tadeusza Kotarbińskiego.
10. Centrum Północ.
11. Centrum Południe.
12. Guido.
13. Zaborze Północ.
14. Zaborze Południe.
15. Pawłów.
16. Kończyce.
17. Makoszowy.
18. Zandka.



⁵⁸ dane GUS z 31.12.2012 [za: pl.wikipedia.org]

17,7% powierzchni miasta zajmują tereny zielone. Z tego ok. 30% to obszary leśne i użytki rolne. Pozostałą część stanowią parki, tereny sportowe i rekreacyjne, zieleń osiedlowa i miejska. W wyniku eksploatacji przemysłowej, część z nich uległa przekształceniom i dewastacji. Całkowitej rekultywacji wymaga 146 ha tego obszaru⁵⁹.

Komunikacja. Korzystne połączenie komunikacyjne, to jeden z głównych atutów miasta. Dzięki ogólnopolskim inwestycjom ostatnich lat, Zabrze awansowało do grona najlepiej skomunikowanych ośrodków w całym kraju. Na pd.-zach. od miasta przecinają się dwie główne trasy komunikacyjne Polski, łączące zachód ze wschodem (także w wymiarze europejskim) – autostrada A4 oraz południe z północą kraju – autostrada A1. Autostrada A1 biegnie wzdłuż granic zach. i pn. miasta, prowadząc w stronę, oddalonego o 30 km portu lotniczego Katowice-Pyrzowice. Sprawną komunikację wewnętrzną w regionie zapewnia Drogowa Trasa Średnicowa i drogi krajowe nr 88, 78, 94. Miasto połączone jest również z innymi miejscowościami aglomeracji śląskiej gęstą siecią lokalnych dróg, ciągle rozbudowywaną i modernizowaną.

Obszar miasta przecina w poprzek linia kolejowa E-30, jedną z głównych polskich magistrali kolejowych, łącząca Dolny Śląsk z Podkarpaciem. W sąsiednich Gliwicach natomiast, ulokowany jest port rzeczny, najnowocześniejszy i najbardziej uniwersalny port śródlądowy w kraju, tworzący kompleks logistyczny ze stacją kolejową, bazą magazynową, terminalem i wolnym obszarem celnym. Port stanowi początek Kanału Gliwickiego, komunikującego miasto Aglomeracji Śląskiej z Odrzańską Drogą Wodną a za jej pośrednictwem – z Bałtykiem i siecią śródlądowych kanałów Europy Zachodniej.

Gospodarka. Zabrze, podobnie jak inne duże miasta górnośląskie, kojarzone jest do tej pory jeszcze z przemysłem ciężkim, przede wszystkim z górnictwem, hutnictwem i przemysłem koksowniczym. Na terenie gminy zalegają, częściowo już wyeksploatowane pokłady węgla kamiennego. W latach 80 ubiegłego wieku funkcjonowało tu osiem kopalni. Oprócz węgla, wśród bogactw mineralnych wymienić należy rudy cynku, kamień wapienny i piasek. Od czasu transformacji ustrojowej nasila się proces odchodzenia od przemysłu ciężkiego, stanowiącego przez lata podstawę bytu i rozwoju miasta. Podobnie, jak w innych aglomeracjach, w Zabrzu notuje się w ostatnich latach spadek udziału dużych państwowych podmiotów gospodarczych na rzecz mniejszych firm i indywidualnej działalności gospodarczej. Obecnie w życiu gospodarczym Zabrze zaznacza się dominacja firm wytwórczych, handlowych i usługowych. Oprócz przemysłu, handlu i usług, miasto rozwija prężnie liczne ośrodki naukowo-badawcze i uczelnie (Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla, Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych PAN, Fundacja Rozwoju Kardiochirurgii, Śląski Uniwersytet Medyczny, wydziały Zarządzania i Inżynierii Biomedycznej Politechniki Śląskiej). Coraz większe znaczenie w życiu miasta zyskują placówki kulturalne, oświatowe, edukacyjne, wpływające w istotny sposób na wzrost jego turystycznej atrakcyjności. Szczególne znaczenie w tym względzie przypisać należy Muzeum Górnictwa Węglowego, które połączone ze skansenem górniczym „Królowa Luiza” i Zabytkową Kopalnią Węgla Kamiennego „Guido” w jeden organizm⁶⁰, zyskało rangę instytucji kultury o kluczowym znaczeniu dla

⁵⁹ Strategia rozwoju Miasta Zabrze na lata 2005–2015. 2005; dokument dostępny w internecie, na stronie Urzędu Miasta

⁶⁰ Muzeum Górnictwa Węglowego było połączone ze skansenem „Królowa Luiza” od momentu powstania muzeum (1981); połączenie z Zabytkową Kopalnią „Guido” nastąpiło oficjalnie 2.04.2013 r.

propagowania dziedzictwa przemysłowego Zabrze. W 2003 r. Polska Organizacja Turystyczna przyznała miastu certyfikat turystyczny produkt roku pn. „Zabrze miastem turystyki przemysłowej”.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe. Ponad 17,7% obszaru Zabrze stanowią tereny zielone a 14% zajmują grunty rolnicze (tereny te skoncentrowane są, przede wszystkim, w dzielnicach Makoszowy, Kończyce, Rokitnica, Biskupice). Silna urbanizacja i intensywnie prowadzona przez lata eksploatacja węgla kamiennego i towarzyszący górnictwu przemysł okołowydobyczy, doprowadziły do znacznych przekształceń i niekorzystnych zmian w środowisku przyrodniczym, choć powierzchnia silnie zdegradowanych działalnością gospodarczą terenów jest stosunkowo niewielka i wynosi 146 ha, co stanowi 1,82% powierzchni miasta⁶¹.

W ostatnich latach zanotowano znaczną poprawę stanu powietrza atmosferycznego. Ten stan jest wynikiem likwidacji najbardziej uciążliwych zakładów przemysłowych oraz zmian w technologii produkcji i modernizacji obecnie działających w mieście zakładów.

Zabrze może się pochwalić rozległymi terenami parkowymi, ogrodem botanicznym i urządzonymi terenami zielonymi o znaczeniu rekreacyjnym. Znajdują się tu parki: Powstańców Śląskich, o powierzchni ok. 300 ha, Leśny im. Witolda Pileckiego, Tadeusza Kościuszki (Dom Harcerza), Hutniczy, Rodzinny nad Kanałem, Rodzinny w Maciejowie, Jana Pawła II, im. Jacka Kuronia i Park im. Poległych Bohaterów. Ten ostatni, zabytkowy, położony w dzielnicy Centrum Północ, zaprojektowany został przez berlińskiego projektanta ogrodów, Gustawa Allingera w 1924 r. Z kolei Miejski Ogród Botaniczny powstał w 1938 r. i składa się z części botanicznej, regularnej, utrzymanej w stylu ogrodu francuskiego i z części parkowej – o swobodnej kompozycji, w typie krajobrazowych założen angielskich. Oazą zieleni w mieście są również cmentarze: ewangelickie, katolickie i XIX-wieczny cmentarz żydowski. Obrazu zróżnicowania przyrodniczego Zabrze dopełniają obszary kształtowanej zieleni osiedlowej oraz zrehabilitowane tereny poprzemysłowe.

Historia Zabrze. Geneza, układ przestrzenny miasta i jego charakterystyka⁶². Miasto powstało w wyniku połączenia wielu wsi i osiedli, z których najstarsze, wzmiankowane od 1243 r. są Biskupice. W spisie włości biskupstwa wrocławskiego z lat 1295–1305 wymienione są natomiast wsie: Grzybowice, Rokitnica, Zaborze i Zabrze. Skupisko tych osad rozlokowało się przy dawnym szlaku handlowym z Wrocławia do Krakowa, stanowiącym odcinek głównego komunikacyjnego szlaku europejskiego zwanego Drogą Królewską lub Drogą Wysoką (Via Regia), który łączył zachód Europy z jej częścią wschodnią i dalej – z kontynentem azjatyckim. Od najdawniejszych czasów była to główna trasa handlowa a także szlak przemarszu wojsk i pas, wzdłuż którego intensywnie rozwijało się osadnictwo. Do 1538 r. tereny obecnego miasta były własnością biskupów wrocławskich. Ożywienie gospodarcze nastąpiło w XVIII w., po objęciu dóbr przez szlachecki ród Wilczków. Wtedy też rozpoczął się proces urbanizacji tych ziem. Kanclerz księstwa opolsko-raciborskiego, Jerzy Bernard baron Welczek (Georg Bernhard von Welczek 1628–87), zapoczątkował uprzemysłowienie swoich włości. Zakładał browary, młyny, tartaki, w 1730 r. powstała pierwsza kuźnica

⁶¹ dane liczbowe zaczerpnięte ze Strategii ..., op.cit.

⁶² skrócony opis historii miasta i jego rozwoju został napisany w oparciu o liczne materiały, m.in.: J. Knossalla, Geschichte der Stadt Hindenburg O/S., Katowice 1929, Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX w., pr. zb. red. E. Chojecka, Katowice 2004, T. Wagner, Zabrze. Nieznane oblicza śląskiej architektury., Katowice – Zabrze 2003; pełen wykaz literatury, materiałów niepublikowanych i materiałów dostępnych w internecie, wykorzystanych w opracowywaniu Programu został zamieszczony na jego końcu;

zabrzańska. W 2 poł. XVIII w., w okresie kolonizacji fryderycjańskiej, Mathias von Wilczek założył szereg kolonii, dzisiejszych dzielnic Zabrze, m.in.: Pawłów, Dorotę, Małe Zabrze, Maciejów, Kończyce. Spokojne, niespiesznie toczące się życie osad ziemi zabrskiej znacznie przyspieszyło po odkryciu na pograniczu Zaborza i Pawłowa złóż węgla kamiennego. W 1791 r. powstała pierwsza państwowa kopalnia – Królowa Luiza. Okres burzliwego rozwoju nastąpił jednak po 1820 r., wraz z rozwojem działalności prywatnych przedsiębiorców, Donnersmarcków, Borsigów i in. Powstanie nowoczesnych zakładów przemysłowych wymusiło konieczność rozwoju infrastruktury, przede wszystkim, transportowej. Zaczęto inwestować w stworzenie nowych połączeń służących komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej, umożliwiającej łączność z pozostałymi częściami państwa pruskiego. Początkowo postanowiono wykorzystać możliwości transportowe, jakie zapewniała Odra. Wybudowany w latach 1792–1822 Kanał Gliwicki poprzez Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną, zapewnił połączenie kopalni Królowa Luiza z Gliwicami i Kędzierzynom nad Odrą. W pierwszej ćwierci XIX w. wybudowano także nową drogę kołową, Kronprinzenstraße, łączącą Królewską Hutę z Gliwicami, która dała początek dzisiejszej ulicy Wolności w Zabrzu. Rok 1845 r. natomiast, zaznaczył się otwarciem połączenia kolejowego z Wrocławiem. W połowie XIX w. powstały następne znaczące zakłady przemysłowe dzisiejszego Zabrza: koksownia i huta żelaza Donnersmarck, fabryka kotłów Koetza, huta i koksownia Reden, stalownia i walcownia Borsiga w Biskupicach, kopalnia Ludwigsglück i inne. Druga połowa XIX w. to czas powstania dwóch potężnych koncernów: Borsig w Biskupicach, w ramach którego działały kopalnie Hedwigswünsch i Ludwigsglück, huta i koksownia a także osiedle patronackie dla pracowników koncernu oraz Oberschelesische Kokswerke und Chemische Fabriken AG, z koksowniami Poremba i Skalley przy kopalni Królowa Luiza i z fabryką chemiczną.

Burzliwy i dynamiczny rozwój przemysłu ciężkiego był impulsem do powstania dużego ośrodka, przyciągał bowiem rzesze ludności, której trzeba było zapewnić miejsca zamieszkania i stworzyć warunki do realizacji podstawowych funkcji bytowych. W znaczny sposób nasiliły się procesy urbanizacyjne a sąsiadujące ze sobą, stare jednostki osadnicze, coraz bardziej ciążyły ku sobie. W 1873 r. utworzono powiat zabrski, w którym żyło ponad 38 tys. mieszkańców. Przełom XIX i XX w. to boom budowlany, którego efektem był proces przemiany licznych, sąsiadujących ze sobą, małych miejscowości o zabudowie zagrodowej w osiedla o charakterze miejsko-przemysłowym. Ich cechy to: zwarta zabudowa mieszkaniowa przyjmująca formę kamienic czynszowych, ciągnąca się wzdłuż siatki nowo wytyczanych ulic, coraz liczniejsze budynki użyteczności publicznej, zespoły zabudowy typowej dla poszczególnych działów produkcji przemysłowej, wśród której, wyróżniały się formą obiekty administracyjne, a także osiedla patronackie i kolonie robotnicze. W 1905 r. nastąpiło połączenie Starego i Małego Zabrza oraz Doroty w jedną gminę Zabrze, która liczyła 54 228 mieszkańców i była nazywana „największą wsią Europy”⁶³. W 1915 r. nazwa gminy została zmieniona na Hindenburg, na cześć feldmarszałka pruskiego, który odnosił właśnie znaczne sukcesy na polach walk I wojny światowej. Po powstaniach śląskich i plebiscycie większa część Zabrza znalazła się w granicach Republiki Weimarskiej, tylko dzielnice: Kończyce, Pawłów i Makoszowy weszły w skład nowo powstałego

⁶³ B. Szczyпка-Gwiazda, Urbanistyka i architektura ziem górnośląskich w obrębie Republiki Weimarskiej 1918–1933., [w:] Sztuka Górnego Śląska ... , op.cit., str.364

państwa polskiego. W 1922 r. Hindenburg otrzymał prawa miejskie. Rozległość terytorialna miasta nie szła w parze z racjonalnym i jednolitym układem przestrzennym. Wynikało to z samej genezy Zabrze, które stanowiło zlepek odrębnych miejscowości. Cechą charakterystyczną układu miejskiego było właśnie nieuporządkowanie przestrzenne, chaos kompozycyjny i brak funkcjonalności. Celem władz miejskich stała się zmiana tego stanu rzeczy, co w znacznym stopniu miało ułatwić życie mieszkańcom oraz usprawnić zarządzanie miastem. W okresie poplebiscytowym, który przyniósł podział Górnego Śląska, powstała koncepcja utworzenia trójmiasta Gliwice – Bytom – Zabrze, potężnego organizmu, który byłby świadectwem potęgi ekonomicznej regionu. Projekt miał bowiem także podtekst polityczny i był wynikiem wzmożonej rywalizacji między Polską i Niemcami. Specjalną uwagę obdarzono Zabrze – miasto, w przeciwieństwie do sąsiadów⁶⁴ – pozbawione wielowiekowej tradycji, o rozproszonym i nieuporządkowanym układzie. Przypadkowo i chaotycznie zabudowywane w okresie gwałtownej industrializacji tereny, nie miały ukształtowanego śródmieścia – punktu wokół którego skupiałoby się życie mieszkańców. Idea trójmiasta stwarzała możliwości uporządkowania urbanistycznego Zabrze, stworzenia centrum miasta i utworzenia nowoczesnych funkcjonalnych przestrzeni o zrównoważonych podziałach na sferę mieszkalną, publiczną, rekreacyjną i sportową. Ambitne plany utworzenia monumentalnego, nowoczesnego zabrzeńskiego *city*⁶⁵ nie zostały zrealizowane. Podobny los spotkał plany utworzenia trójmiasta.

Mimo braku realizacji wizji nowoczesnego centrum miejskiego, które jako przekraczające możliwości i warunki lokalne, pozostały tylko w sferze koncepcji, lata 20 i 30 XX w. zaznaczyły się jednak intensywnym rozwojem urbanistycznym Zabrze. Zespół pod kierunkiem radcy budowlanego Wolfa, przy współpracy berlińskiego architekta ogrodów, Gustawa Allingera, opracował plany regulacyjne dla miasta. Do współpracy został zaproszony także architekt z Kolonii, Dominikus Böhm, któremu Śląsk zawdzięcza jeden z najwybitniejszych obiektów modernistycznych na swoim terenie – zabrzeński kościół św. Jozefa.

Główny wysiłek skierowano na zagospodarowanie terenów na północy i zachodzie miasta. W porównaniu ze znajdującymi się po polskiej stronie granicy Katowicami, w których boom budowlany przyniósł wybitne przykłady nowoczesnych budowli municypalnych, administracyjnych, użyteczności publicznej, nowe budownictwo Zabrze dotyczyło w przeważającej większości osiedli mieszkaniowych. Głód mieszkań, spowodowany rozwojem miasta a po plebiscycie – napływem przesiedleńców z terenów przyznanych Polsce, spowodował powstanie licznych osiedli i kolonii mieszkalnych o zróżnicowanych formach i różnym standardzie, które wznosiły specjalnie powołane towarzystwa i spółdzielnie budowlanych. Wśród tej zabudowy znajdujemy osiedla bloków mieszkalnych (kwartał między ulicami de Gaulle’a, Armii Krajowej, Piłsudskiego, Roosvelta, czy usytuowane wzdłuż ulicy Damrota osiedle DEWOG), cechujące się geometrycznymi układami, typizacją i uniformizacją oraz powtarzalnością elementów kompozycyjnych oraz

⁶⁴ Gliwice i Bytom to historyczne ośrodki, o typowym dla miast średniowiecznych układzie przestrzennym, koncentrującym się w granicach dawnych murów miejskich;

⁶⁵ do zaprojektowania tej reprezentacyjnej przestrzeni miejskiej zaproszono najznakomitszych architektów niemieckich: Maxa Berga, Paula Bonanza i Hansa Poelziga, ich nowatorskie wizje nie doczekały się realizacji;

mniejsze skupiska budynków, wykazujących bardziej indywidualne cechy, wykonane z większą dbałością o szczegól i wykazujące duże walory estetyczne, np. budynki wzniesione w narożniku ulic: Wandy i Wolności.

Dominującej zabudowie mieszkalnej towarzyszyły budowle użyteczności publicznej (Miejski Zakład Kąpielowy, budynek Miejskiej Kasy Oszczędności), związane z administracją (gmach policji oraz Urzędu Miasta) oraz budowle sakralne (imponujący kościół św. Józefa). W ramach prac regulacyjnych powstały również ciekawe rozwiązania urbanistyczne, czego przykładem jest tzw. „oś allingerowska”, obejmująca kompozycję parku miejskiego i placu Targów Poniedziałkowych (dzisiejszy plac Traugutta).

Przełom lat 20 i 30 XX w. to okres który zdecydował o nowoczesnym, najciekawszym obliczu architektonicznym Zabrza. Dominujący wpływ miał nań nurt, zwany na terenie Niemiec *Neues Bauen*, który charakteryzował się prostotą, utylitaryzmem, funkcjonalnością i unifikacją stylistyczną, eliminującą indywidualizm formy. Wraz z nadejściem czasów hitlerowskich skończył się czas nowatorskich eksperymentów w architekturze. Budownictwo po 1933 r. w gmachach publicznych nawiązywało do monumentalnego klasycyzmu, w budownictwie mieszkalnym natomiast, nastąpił powrót do form tradycyjnych, tworzących tzw. „styl rodzimy”. Przykładem tego rodzaju rozwiązań są kolonie domów jedno-, dwu-, czy czterorodzinnych wzdłuż ulic: Pokoju, Zakopiańskiej, Nowej, Wolskiej.

II wojna światowa stanowiła istotną cezurę w historii miasta. Zakończyła się wraz z wkroczeniem pod koniec stycznia 1945 r. armii czerwonej i przejściem administracji przez Polskę w marcu tego roku. Wkrótce przywrócono miastu nazwę sprzed 1915 r. W 1951 r. włączono w jego obszar dawne, samodzielne do tej pory gminy: Grzybowice, Mikulczyce, Rokitnicę. Lata 70 i 90 XX w. to okres powstania nowych osiedli zabrzańskich: M. Curie-Skłodowskiej i M. Kopernika.

V.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY ZABRZA

Krajobraz kulturowy miasta został ukształtowany przez czynniki historyczne, geograficzne i geologiczne. Największe znaczenie wśród nich miały następujące elementy:

- położenie geograficzne przy głównym europejskim szlaku komunikacyjnym (Via Regia), na pograniczu Śląska i Małopolski, stworzyło warunki do powstania i rozwoju licznych osad i wsi;
- uwarunkowania geologiczne – bogate pokłady węgla kamiennego i rud żelaza spowodowały gwałtowny rozwój przemysłu (górnictwo węglowe i hutnictwo) w okresie XIX-wiecznej rewolucji przemysłowej; industrializacja regionu wiązała się z dominacją architektury przemysłowej w krajobrazie i uruchomiła dynamiczny proces urbanizacji we wszystkich miejscowościach i osiedlach, które utworzyły dzisiejsze Zabrze; ten proces określił charakter miasta, kojarzonego do dziś z przemysłem ciężkim;
- geneza dzisiejszego miasta – połączenie w jeden organizm licznych jednostek osadniczych, zróżnicowanych pod względem typu morfologicznego, czasu i okoliczności powstania; zakładano je w różnych okresach historycznych – od średniowiecza po wiek XX – w okresie pierwszej kolonizacji na prawie niemieckim, w wyniku kolonizacji fryderycjańskiej, przeprowadzonej przez prywatnych właścicieli, wskutek nasilających się od końca XVIII w. procesów industrializacyjnych i urbanizacyjnych;

- plany regulacyjne i koncepcja utworzenia trójmiasta Zabrze – Bytom – Gliwice; na ostateczny kształt miasta decydujący wpływ miała działalność budowlana z przełomu lat 20 i 30 XX w., którą poprzedziło opracowanie szczegółowych planów; efektem tych działań są całe kwartały zabudowy mieszkaniowej, liczne budynki użyteczności publicznej, budynki administracyjne, zespoły urbanistyczne, realizujące założenia rozwijającej się wówczas w Niemczech idei *Neues Bauen*;
- II wojna światowa – działania wojenne nie przyniosły znaczących zniszczeń tkanki miejskiej, następstwem wojny była natomiast częściowa dewastacja infrastruktury przemysłowej oraz przekształcenia ustrojowe, przejawiające się zmianami własnościowymi i zmiany administracyjne – wśród tych ostatnich istotne było włączenie w granice Zabrza dawnych dzielnic „polskich” – Kończyc i Pawłowa; wojna przyniosła również zmiany w strukturze demograficznej miasta;
- przemiany ustrojowe w Polsce, zapoczątkowane w 1989 r. – ich następstwem był upadek przemysłu ciężkiego, ze wszystkimi negatywnymi tego konsekwencjami w warstwie społecznej, duchowej i materialnej; pozytywną stroną przekształceń okazały się: komunalizacja i prywatyzacja części zabudowy, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Unii Europejskiej, co otworzyło nowe możliwości finansowe i organizacyjne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i modernizacji wszystkich dziedzin życia miasta.

Strukturę miejską Zabrza uwarunkowały więc historyczne procesy, które zachodziły na obszarach objętych dziś jego granicami administracyjnymi. Na zlepek odrębnych jednostek osadniczych o historycznej proveniencji, nałożyła się tkanka miasta przemysłowego z przełomu XIX i XX w., z jego typowymi elementami: dominującym udziałem architektury zakładów przemysłowych i towarzyszącą mu infrastrukturą techniczną oraz z osiedlami patronackimi, kamienicami czynszowymi, inwestycjami transportowymi. Zabudowa o charakterze miejskim wchłaniała istniejące układy ruralistyczne. Funkcję centrum nowo powstającego miasta pełniła sieć ulic i placów. Nowa rzeczywistość wymusiła koncentrację zabudowy i nadała tej zabudowie miejski charakter. Odrębne dotychczas osady i osiedla, połączone zostały w jeden organizm. Intensywna industrializacja wymagała jednak także inwestycji w inne sfery życia społecznego, kulturalnego i w edukację mieszkańców. Powstawały liczne obiekty użyteczności publicznej, szkoły, dworce, szpitale a także obszary przeznaczone na rekreację.

W ostatnich dwóch dekadach Zabrze odczuło skutki daleko idących przekształceń. Skutkiem przemian ustrojowych przełomu lat 80 i 90 XX w., były przemiany gospodarcze przełomu lat 1990/2000, które spowodowały upadek przemysłu ciężkiego, stanowiącego dotychczas podstawę egzystencji miasta. Nierentowne zakłady likwidowano, pozostawiając opuszczone zabudowania i część infrastruktury produkcyjnej, które w większości pamiętały jeszcze czasy rewolucji przemysłowej. Wraz z zakończeniem eksploatacji węgla i zamknięciem większości kopalń zmianie uległy priorytety gospodarcze. Zapoczątkowano procesy restrukturyzacyjne, które przyczyniły się do zmiany dominującego dotychczas, przemysłowego oblicza miasta. Położono nacisk na rozwój handlu i usług, ośrodków naukowo-badawczych, dostrzeżono potencjał tkwiący w przemysłowym dziedzictwie kulturowym, które stało się motorem rozwoju turystyki. Część

dawnych obiektów przemysłowych padła ofiarą tego procesu i została bezpowrotnie zniszczona. Szybko zauważono jednak niebezpieczeństwo jakie niesły nowe czasy, niebezpieczeństwo utraty tożsamości regionalnej, ukształtowanej przez dotychczasowy, przemysłowy charakter miejsca.

Górny Śląsk, jako pierwszy region w kraju, zajął się kompleksową ochroną przemysłowego dziedzictwa kulturowego. Chlubnym przykładem tych działań jest Zabrze. Władze lokalne z wielkim zaangażowaniem przystąpiły do projektu utworzenia na terenie miasta światowego formatu ośrodka zajmującego się ochroną przemysłowego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Prezydent Miasta, w 2009 r. ustalono uwarunkowania dla przedsięwzięcia pod nazwą: EUROPEJSKI OŚRODEK KULTURY TECHNICZNEJ I TURYSTYKI PRZEMYSŁOWEJ, wykorzystującym w znakomity sposób możliwości rozwoju związane z przywracaniem do życia obiektów postindustrialnych. 2 kwietnia 2013 r., dzięki połączeniu dwóch instytucji kultury: *Zabytkowej Kopalni Węgla Kamiennego „Guido”* oraz *Muzeum Górnictwa Węglowego* w Zabrzu, powstała nowa instytucja dysponująca 16 przemysłowymi obiektami naziemnymi oraz infrastrukturą podziemną, w tym wyrobiskami górniczymi tworzącymi trasy turystyczne o łącznej długości ponad 7 km⁶⁶.

V.2.1. Niematerialne dziedzictwo kulturowe.

Choć impulsem do powstania Zabrza był wielki przemysł, życie mieszkańców nie koncentrowało się tylko na pracy. Górnictwo, jako specyficzny rodzaj zatrudnienia, wpływa na inne sfery życia. Zawód górnika wykształcił przez stulecia swoisty sposób i styl życia całych rodzin i społeczności górniczych. Ukształtował system wartości, zwyczajów, wierzeń, zachowań, humoru, kultury, charakterystycznych dla tego środowiska. Tę odrębność świata Górnoślązaków manifestuje chociażby gwara i strój śląski. Charakter śląskiego dziedzictwa kształtowała również, wytworzona tu mieszanka kulturowa. Górny Śląsk, region pogranicza, podlegał silnym wpływom sąsiadujących z nim krajów a wskutek dynamicznego rozwoju przemysłu w XIX w. stał się mekką dla przybyszów z różnych stron Europy, którzy asymilowali się w nowym środowisku, przekazując mu też część własnego dziedzictwa. Zespół tych czynników stanowi o bogactwie niematerialnego dziedzictwa kulturowego Śląska, które odciska swoje piętno na dziedzictwie materialnym. Specyficzny typ religijności Ślązaków powoduje np., niespotykaną na innych ziemiach polskich, obfitość krzyży i kapliczek przydrożnych. Na Śląsku rozwinął się w znaczący sposób kult św. Barbary, co znalazło wyraz w licznych wezwaniach kościołów i w ilości poświęconych jej kapliczek. Na Śląsku powstał też specyficzny typ plastyki – rzeźba w węglu, której duży zbiór posiada Muzeum Miejskie w Zabrzu. Z tradycji familoków wyrósł talent pisarski i specyficzny sposób patrzenia na świat **Janoscha**, czyli Horsta Eckerta, zabrzańskiego pisarza, autora powieści „Cholonek, czyli dobry Pan Bóg z gliny”, który sam o sobie mówi: *Czuję się Ślązakiem, to moja narodowość, to moja religia*⁶⁷. Pisarz przyznaje się też do związków z Polską wspominając nazwiska swoich dziadków: Piecha, Morawiec, Głodny. Wybitną, zarazem tajemniczą i kontrowersyjną postacią, która na trwale zapisała się w historii Śląska a w szczególności – przemysłu

⁶⁶ informacje zaczerpnięte, m.in. ze stron internetowych Muzeum Górnictwa Węglowego <http://www.muzeumgornictwa.pl>

⁶⁷ cytata za: <http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,75275,3686650.html#ixzz31jRiIAj9>

śląskiego, był **Karol Godula**, urodzony w Makoszowach. Początkowo szeregowy pracownik w dobrach hrabiego Ballestrema, dzięki swojemu talentowi stał się wkrótce ich głównym zarządcą, pomnażającym z sukcesami majątek pryncypała. Rozpoczął samodzielną działalność gospodarczą, zakładał kopalnie i huty i dorobił się legendarnego majątku własnego⁶⁸. Jego nazwisko utrwalone przez nazwanie nim jednej z dzisiejszych dzielnic Rudy Śląskiej.

V.2.2. Dziedzictwo materialne.

Zabytki nieruchome Miasta Zabrze.

W myśl ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, za zabytki nieruchome uznaje się układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji⁶⁹.

Zabrze posiada gminną ewidencję zabytków⁷⁰, w której ujętych jest **1653 zabytkowych obiektów nieruchomych**, z których **55** objęto dodatkowo ochroną na mocy **wpisu do rejestru zabytków województwa śląskiego**. Oprócz architektury o charakterze miasta stanowią zespoły zieleni komponowanej i wzajemne relacje między wszystkimi elementami, kształtującymi przestrzeń miejską. Dlatego też, poza indywidualnymi budowlami, w GEZ-ie znalazły się układy urbanistyczne i założenia architektoniczne, zespoły zabudowy osiedlowej, przemysłowej, sakralnej, zespoły zieleni kształtowanej (parki, cmentarze). Specyficznym rodzajem obiektów zabytkowych są stanowiska archeologiczne, których w na terenie Zabrze jest 35, przy czym dwa wpisane są do rejestru zabytków (to gródki stożkowe w Mikulczycach i Rokitnicy).

Stan liczbowy obiektów nieruchomych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Zabrze w poszczególnych kategoriach, przedstawia się następująco:

| kategoria | ilość |
|--|--------------|
| rezydencje (w tym całe zespoły) | 2 |
| osiedla | 4 |
| parki, cmentarze, zielen komponowana | 16 |
| obiekty militarne | 5 |
| obiekty przemysłowe i techniczne (w tym zespoły) | 31 |
| obiekty użyteczności publicznej (kultura, usługi, handel, sądownictwo, medycyna) | 120 |
| obiekty sakralne (kościóły, plebanie, szkoły parafialne, kapliczki, krzyże) | 92 |
| hotele | 2 |
| domy mieszkalne, kamienice | 1298 |
| wille | 48 |
| stanowiska archeologiczne | 35 |
| razem | 1653 |

⁶⁸ pod koniec życia posiadał 19 kopalń galmanu, 40 kopalń węgla kamiennego, 3 huty cynku i posiadłości ziemskie; jego majątek szacowano na 2 mln talarów, odziedziczyła go jego wychowawca Joanna Gryzik, późniejsza hrabina von Schaffgotsch

⁶⁹ art. 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jedn. Dz. U. 2014 r., poz. 1446).

⁷⁰ zarządzenie Nr 1138/BKZ/2013 Prezydenta Miasta Zabrze z dnia 28.11.2013 r. w sprawie założenia gminnej ewidencji zabytków

Dla krajobrazu kulturowego miasta najbardziej znaczące wydają się być wyszczególnione poniżej elementy.

1. Pozostałości pierwotnej zabudowy dworskiej i folwarcznej.

W miejscowościach, które utworzyły dzisiejsze miasto istniały zespoły dworskie z rezydencjami, rządówkami, zabudowaniami folwarcznymi i parkami dworskimi. Większość z nich nie przetrwała czasów rewolucji przemysłowej. Dwa zachowane, obiekt w Mikulczycach i neorenesansowy dworek Tieschowitzów w Rokitnicy, uległy pożarom w 2012 r. Dwór mikulczycki, któremu towarzyszył folwark i park z przeł. XIX i XX w. ma historię sięgającą 2 poł. XVI w. Majątek był początkowo własnością Ziemięckich, w XVII w. – Wołczyńskich, wreszcie – Doleczków w XVIII wieku. Od 1830 r. do czasów ostatniej wojny dobra stanowiły własność rodziny Henckel von Donnersmarck. Dwór pełnił wówczas funkcje rządówki, wokół niego powstała zaś zabudowa gospodarcza⁷¹.

Dwór to budynek założony na planie prostokąta z ryzalitami, od frontu zwieńczony trójkątnym naczółkiem, od strony parku ujęty narożnymi ćwierćkolistymi wieżyczkami, nakryty dachem mansardowym. Jego obecny właściciel, firma Fly Development, prowadzi odbudowę i remont obiektu, korzystając z przewidzianej prawem pomocy finansowej państwa i samorządów. W ramach corocznych dotacji udzielanych przez miasto na remont obiektów zabytkowych, w 2014 r. przyznano na remont budynku kwotę ponad 100 000 zł.⁷²



Dwór w Mikulczycach – stan przed pożarem [źródło www.fotopolska.eu]

2. Architektura sakralna.

Budownictwo sakralne zdominowane jest przez kościoły, wśród których większość prezentuje style historyczne: neoromanizm – kościoły: św. Anny (proj. E. Blau, 1896 r.) i św. Andrzeja z 1868 r. (proj. Asamanna) i neogotyck – kościoły: św. Wawrzyńca, św. Franciszka (oba ? - P. Jackisch, 1894 i 1885 r.) i najstarszy kościół zabrzański – św. Jana Chrzciciela z 1857 r. Odrębny styl prezentuje kościół Najświętszego

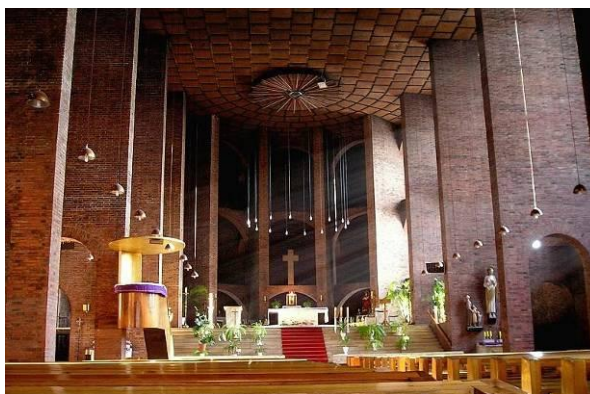
⁷¹ w chwili obecnej prowadzone są badania architektoniczne dworu, zlecone przez ŚIWKZ w Katowicach, mające potwierdzić jego XVI-wieczną genezę i renesansowy rodowód

⁷² uchwała Nr XLIX/727/14 Rady Miasta Zabrze z dnia 17.03.2014 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej z budżetu Miasta Zabrze na rok 2014 na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Zabrze nie stanowiących jego wyłącznej własności

Serca Pana Jezusa, wybudowany w 1911 r. w stylu neobarokowym z elementami secesji i modernizmu, zaprojektowany przez budowniczego Glazera z Miechowic⁷³. Wybitnym przykładem nowoczesnej architektury sakralnej jest kościół św. Józefa, dzieło architekta z Kolonii, Dominikusa Böhma. Budowla o surowej, monumentalnej, kubicznej formie, rozluźnionej przez ażurową arkadową fasadę, prezentuje nurt ekspresjonistyczny modernizmu. Ogromną rolę w kompozycji wnętrza kościoła odgrywa światło, wpadające przez wydłużone otwory okienne i rozbijane przez wydatne wewnętrzne filary, dzielące i rytmizujące przestrzeń wewnętrzną⁷⁴. Ciekawymi reprezentantami architektury sakralnej Zabrze są drewniane kościoły św. Jadwigi z 1929 r. i skromna budowla kościoła ewangelickiego w Mikulzycach z 1937 r., wzniesiona z elementów prefabrykowanych.



Kościół św. Józefa [źródło www.fotopolska.eu]



Wnętrze nawy [źródło: <http://www.anabasis.pl/>]



Kościół ewangelicki w Mikulzycach [źródło: www.wikipedia.pl]



Kościół św. Jadwigi [źródło: www.fotopolska.eu]

3. Zespół wielkomiejskiej zabudowy mieszkalnej pierwszego etapu rozwoju powstającego miasta.

Dominującym typem budownictwa tego okresu są kamienice czynszowe, z bogato dekorowanymi fasadami, prezentującymi formy dekoracji typowe dla historyzmu i eklektyzmu przełomu XIX i XX w. Wśród kamienic eklektycznych znaleźć można także, nieco późniejsze i mniej liczne, kamienice secesyjne. Ciekawych przykładów takich obiektów dostarcza zabudowa obu pierzei ulic: Wolności, 3 Maja, Dworcowej.

⁷³ informacje na temat kościołów zabrzańskich przełomu XIX i XX w. za: D. Głazek, *Domus celeberrima. Architektura sakralna (katolicka) przemysłowej części górnego Śląska 1870–1914.*, Katowice 2003. *Architektura sakralna (katolicka) oraz Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk.* Warszawa 2006

⁷⁴ o kościele św. Józefa, m.in. T. Wagner [w:] *Zabrze nieznanie oblicza śląskiej architektury.*, Zabrze 2003



Ciąg kamienic na ul. 3 Maja [źródło: www.fotopolska.eu]

Przełom stuleci zaznaczył się również powstaniem w Zabrzu sporej ilości gmachów publicznych, niezbędnych do funkcjonowania dużego miasta. W tej kategorii budowli wymienić należy: klasycyzującą siedzibę Starostwa Powiatowego (ob. Muzeum Górnictwa Węglowego) z roku 1875, mieszczącą tzw. „salę witrażową” z dekoracyjnie polichromowanym sklepieniem, neorenesansową Poczta Główną, która powstała w latach 1909–1911. Szpital spółki brackiej z 1858 r., pierwotnie wzniesiony w stylu neorenesansu, w XX w. rozbudowywany w stylu neobarokowym (Poliklinika) wczesnosecesyjnym (wieża).



Wieża wodna i budynki pomocnicze w zespole szpitala spółki brackiej [źródło: www.fotopolska.eu]

4. Założenia urbanistyczne lat 20. i 30. XX w.

Po nadaniu Zabrzu praw miejskich podjęto działania regulacyjne i porządkujące dotychczasową chaotyczną zabudowę w celu nadania mu nowoczesnej oprawy architektonicznej i urbanistycznej. Część zamierzeń nie doczekała się realizacji, wiele projektów jednak wcielono w życie, porządkując przestrzeń miejską. Prace nad planami regulacyjnymi dla Zabrza prowadził radca budowlany Moritz Wolf, do współpracy zapraszając różnych architektów. Jednak dominujący wpływ na dzisiejszy kształt miasta mieli: architekt z Kolonii Dominikus Böhm i architekt zieleni prof. Gustaw Allinger z Berlina. W wyniku ich działalności powstała większa część terenów zielonych Zabrza, m.in. kompleks terenów sportowo-rekreacyjnych

z basenem, stadionem i boiskami. Jednym z głównych elementów planów regulacyjnych pn. części miasta była tzw. „oś allingerowska”, biegnąca pasem ponad kilometrowej długości i ok. 100-metrowej szerokości, między korytem Bytomki i kanałem sztolni. Jej składnikami stały się: założenie parkowe (dzisiejszy park im. Poległych Bohaterów) oraz plac targowy (ob. Pl. R. Traugutta). Kompozycja parku oparta została na osi wsch.-zach., jej granice określały, obsadzone drzewami aleje. Zakończenie wsch. układu tworzył obszerny plac, z wsch. pierzeją zamkniętą dwoma budynkami szkolnymi. Pierzeja pn. zabudowana zespołem budynków klasztoru kamilianów, miała uzyskać dominantę w postaci masywnej bryły kościoła z dwuwieżową fasadą w narożniku wsch. (tej części projektu nie zrealizowano), od południa wzniesiono budynek mieszkalny. Istniejąca wcześniej zabudowa placu została przez D. Böhma dostosowana do nowej koncepcji urbanistycznej.



Oś allingerowska w trakcie realizacji (frag. Meßtischblattu z 1934 r., Bl. 5678)

Ciekawe rozwiązanie urbanistyczne stanowi zabudowa placu Słowiańskiego, przyjmująca formę dwóch skrzydeł ujmujących, nadwieszony nad ulicą, wsparty na żelbetowych filarach, budynek bramny, za którym ciągnie się ul. Wyspiańskiego ze zwartą zabudową funkcjonalistycznych bloków w obu pierzejach. Zespół zabudowy placu Słowiańskiego zrealizowało w końcu lat 20. XX w. opolskie towarzystwo budowlane.



Dzisiejszy plac Słowiański - fot. arch. 1935 r. [źródło: www.fotopolska.eu]

5. Zespoły wielkomiejskiej, planowej zabudowy mieszkaniowej drugiego etapu rozwoju miasta, czyli czasów porządkowania i regulacji układu miejskiego w ramach koncepcji utworzenia trójmiasta Zabrze - Bytom – Gliwice – lata 20. i 30. XX w.

Zagadnienie to dotyczy w szczególności licznie powstających w tym czasie modernistycznych osiedli mieszkaniowych, odnosi się także, w mniejszym stopniu, do pojedynczych budynków lub ich niewielkich grup, wypełniających luki w starszej zabudowie miasta. Te ostatnie budynki częściej przyjmowały jeszcze formy ekspresjonistyczne, jak np. budowle wypełniające narożnik ulic Wandy i Targowej. W przeciwieństwie

do nich, osiedla tanich domów komunalnych i społecznych, pozbawionych zbędnych elementów dekoracyjnych, realizowały zasady prostoty, logiki układu i jego funkcjonalności, łącząc harmonijnie zabudowę mieszkalną z budynkami użyteczności publicznej i terenami zielonymi i stwarzając miejsce przyjazne do życia. Przykładem tej architektury w duchu *Neues Bauen*, jest zabudowa placu Słowiańskiego, czy osiedle DEWOG, projektu *A. Jaegera* i *H. Leipzigers* wzniesione w latach 1929/30.



Osiedle DEWOG, zdj. arch. l. 30. [źródło:www.fotopolska.eu]



Ulica Wolności, kamienica nr 249 i budynek nr 313 w „okrętowej” estetyce . [źródło:www.fotopolska.eu]

6. Gmachy użyteczności publicznej, administracji i urzędów w stylu awangardy architektonicznej lat 20. i 30. XX w.

Taką budowlą, o czystych, geometrycznych, niezmaconych zbędną dekoracją formach, jest budynek Urzędu Policji z 1930 r.⁷⁵ – na nieregularnym rzucie, złożona z przenikających się brył, od wsch. wygięta łukowato, z płaskimi elewacjami rozczłonkowanymi regularnym układem otworów okiennych i dekoracją nawiązującą do idei trójmiasta (przy wejściu herby Gliwic, Bytomia i Zabrze). Drugi taki budynek to Miejski Zakład Kąpielowy (1927–1929), złożony z kilku prostopadłościennych brył różnych gabarytów, artykułowanych różnej wielkości otworami okiennymi, których wielkość i układ podyktowany był wyłącznie

⁷⁵ datowanie na podstawie: Katalog Zabytków Sztuki. Śląsk., Warszawa 2006, str. 1062

względami utylitarnymi. Wymienione obiekty to jedne z najlepszych przykładów funkcjonalizmu na Śląsku. Wśród tego typu obiektów wymienić także należy Miejską Kasę Oszczędności, gmach Urzędu Miejskiego, budynek Zespołu Szkół Ogólnokształcących.



Gmach policji [źródło: www.mapa.targeo.pl]



Łaźnia miejska [źródło: www.gliwiczanie.pl]

7. Kolonie i osiedla patronackie.

Osobną kategorię zabudowy, charakterystyczną dla okręgów przemysłowych, stanowią skupiska domów i towarzyszących im budynków użyteczności publicznej w zakomponowanych układach przestrzennych, budowane przez właścicieli wielkich zakładów przemysłowych dla swoich pracowników. W Zabrze zabudowa patronacka odgrywała znaczącą rolę. Tworzyły ją zarówno niewielkie grupy budynków, jak i kompleksowo zaprojektowane osiedla. Pierwsze kolonie powstały już w końcu XVIII w. Początkowo były to proste i skromne dwurodzinne parterowe domki z ogródkami i komórkami gospodarczymi, rozlokowane po obu stronach drogi. Z czasem zaczęły powstawać okazalsze obiekty, o wyższym standardzie, starannie opracowanej formie, zróżnicowanej funkcji (prócz domów mieszkalnych wznoszono także niezbędne obiekty użyteczności publicznej) łączące się w zaplanowane osiedla, w których architektura przenikała się z komponowaną zielenią. Najbardziej znane zabrzańskie osiedla patronackie to: Borsig, Zandka i tzw. Kolonia hr. Ballestrema.

Osiedle przy zakładach Borsiga w Biskupicach z lat 1863–1878, rozbudowane po 1900 r., charakteryzuje się regularną siatką ulic i rozróżnieniem domów przeznaczonych dla kadry urzędniczej –

w luźnej zabudowie, o bogatszej dekoracji elewacji i dla robotników – wolnostojące budynki w zabudowie typu koszarowego.

Kolonię hr. Ballestrema, wybudowaną w latach 1907-1912 w Rokitnicy dla pracowników kopalni Castellengo, zaprojektował H. von Poellnitz. Zabudowa na owalnym zarysie, z nieregularnym układem ulic, w otoczeniu ogrodów, wyróżnia się bogactwem form ryzalitów, szczytów, facjat i zróżnicowaną dekoracją fasad.

Zandka, czyli Kolonia Piaskowa (Sandkolonie), wzniesiona przy hucie Donnersmarcka w latach 1903–1927⁷⁶, wg projektu architektów berlińskich, powstawała etapami i została zaprojektowana z wielkim rozmachem. Prócz domów mieszkalnych, stworzono rozległy kompleks budynków socjalnych⁷⁷, wśród których znalazły się: biblioteka, kasyno, szkoła gospodarstwa domowego, hala sportowa, kryty basen. Tu także odrębną formę nadano domom urzędniczym. Architektura Zandki cechuje się zróżnicowanymi bryłami budynków, mieszaną konstrukcją ścian – ceglana z elementami drewnianej konstrukcji szkieletowej. Budynki otoczone zielenią, rozmieszczone są w luźnej zabudowie.



Dom Mieszkalny – Zandka [źródło: www.fotopolska.eu]



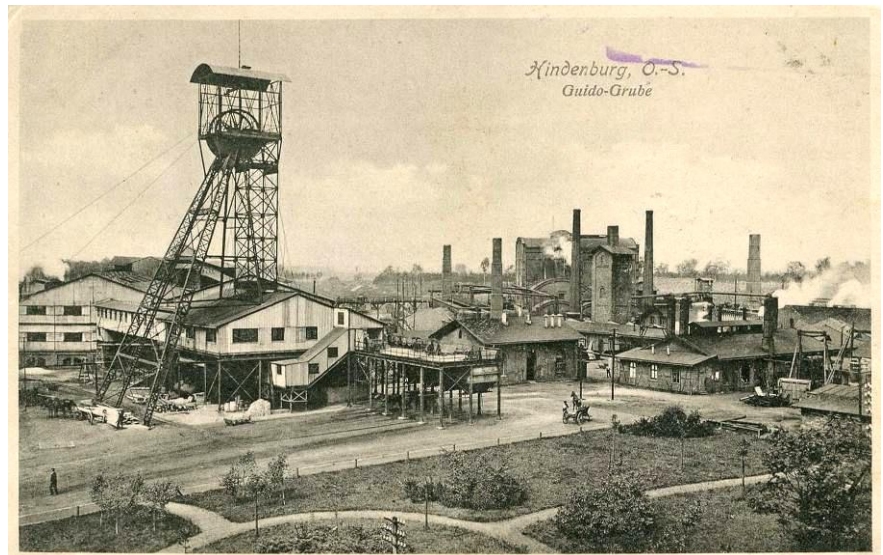
Dom Mieszkalny – Borsigwerk [źródło: www.fotopolska.eu]

8. Architektura przemysłowa.

Najbardziej oczywisty rodzaj zabudowy, kojarzący się z Zabrzem – ośrodkiem przemysłu ciężkiego, miastem, które powstało dzięki węglowi kamiennemu, to architektura przemysłowa. Zabrzańskie budownictwo przemysłowe obejmuje różne typy obiektów – od infrastruktury kolejowej i drogowej, poprzez pojedyncze budowle (np., wieże wodne), po rozbudowane zespoły wielkich zakładów przemysłowych, których elementy rozlokowane są nie tylko na powierzchni ziemi, ale także pod nią (kopalnie: Luiza, Guido, Ludwik, Abwehr, Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna, pozostałości po hucie Donnersmarck). Niektóre obiekty uległy likwidacji (huta Donnersmarck), inne objęto ochroną, jako najbardziej charakterystyczne elementy dziedzictwa kulturowego miasta (kopalnie Luiza i Guido).

⁷⁶ w bibliografii można znaleźć różne daty budowy kolonii: 1902–1921 (Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk., str. 1063), 1907–1922 (Zabrze. Nieznane oblicza śląskiej architektury., str. 32; w tekście podano datowanie przyjęte w decyzji o wpisie do rejestru zabytków

⁷⁷ te ulokowano poza ścisłym terenem osiedla mieszkalnego, w okolicy dzisiejszego Parku Hutniczego



Kopalnia Guido, pocztówka archiwalna [źródło: www.fotopolska.eu]



Kopalnia Ludwik [źródło: www.fotopolska.eu]

9. Parki i zielen kształtowana.

Zabrze leży w województwie Śląskim, w zachodniej części Aglomeracji Śląskiej. Dziwnym się więc wydać może, że spory jego obszar zajmują tereny zielone, wśród których, oprócz parków i lasów, wymienić można jeszcze cmentarze, aleje i zielen osiedlową. Ta ostatnia odgrywa dużą rolę w kompozycji osiedli mieszkaniowych lat 20. i 30. XX w. Dwa obiekty z tej kategorii chronione są mocą wpisu do rejestru zabytków. Są to: **park im. Poległych Bohaterów**, założony w latach 20. XX wg projektu Gustawa Allingera oraz **cmentarz żydowski**, urządzony na parceli подарowanej gminie żydowskiej przez hrabiego Guido von Donnersmarcka. Cmentarz prezentuje regularny układ, zachowały się na nim liczne kamienne grobowce rodzinne z przełomu XIX i XX w. a najstarsza macewa pochodzi z 1871 r.



Cmentarz żydowski [źródło: www.fotopolska.eu]

Zabytki ruchome.

Zabytki ruchome, czyli jak je definiuje ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* „rzeczy ruchome będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”⁷⁸, dzielą się na kilka kategorii: artystyczne wyposażenie wnętrz sakralnych i świeckich, wolnostojące rzeźby i pomniki, krzyże pokutne lub dewocyjne, a także wytwory techniki i rzemiosła: urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki.

Wśród zabrzańskich zabytków ruchomych przeważają **obiekty sakralne, stanowiące wyposażenie kościołów**. W kościele św. Anny zachowały się elementy neoromańskiego wyposażenia z czasu budowy kościoła a wśród nich, mozaika z przedstawieniami świętych i ołtarz główny z obrazem św. Anny, autorstwa znanego malarza śląskiego, Juliana Wałdowskiego. Najoryginalniejsza ze świątyń Zabrze – kościół św. Józefa, może się poszczycić witrażami wg projektu Dominikusa Böhma. Oprócz nich w kościele znajdują się ołtarze boczne, cykl obrazów z przedstawieniem stacji Drogi Krzyżowej. Podobnie jest w innych świątyniach Zabrze. Elementy świeckiego wyposażenia wnętrz można znaleźć jeszcze w eklektycznych i secesyjnych kamienicach, których klatki schodowe ozdabiano sztukateriami, polichromią, rzeźbioną stolarką, wzorzystymi posadzkami, czasem – witrażami. Kolejną grupą zabytków ruchomych są **elementy wyposażenia obiektów przemysłowych**, a więc maszyny i urządzenia niezbędne w określonych rodzajach produkcji przemysłowej.

W **rejestrze zabytków ruchomych województwa śląskiego** znajdują się **9 pozycji**, dotyczących obiektów z terenu Zabrze. Są to: dwa zespoły witraży z kościołów pw. św. Andrzeja Apostoła i pw. św. Pawła Apostoła, dwa prospekty organowe z instrumentami z kościołów św. Anny i św. Macieja, polichromia ścian klatki sieni kamienicy secesyjnej w Mikulczycach oraz urządzenia górnicze, stanowiące wyposażenie szybu


⁷⁸ Ustawa art. 3, pkt-y 1-3

Maciej i szybu Carnall⁷⁹. W przestrzeni publicznej miasta znaleźć można krzyże i kapliczki przydrożne oraz współczesne rzeźby i tablice pamiątkowe.





Elementy oprzyrządowania szybu Carnall [źródło: www.fotopolska.eu]

Kulturowe szlaki turystyczne i trasy rowerowe na terenie miasta

Zabrze jest położone przy dawnym, głównym, paneuropejskim trakcie handlowym z zachodu na wschód Europy, zwanym **Drogą Królewską (Via Regia)**, którego fragmenty pokrywają się z dawnym szlakiem pielgrzymkowym – **Drogą św. Jakuba**, wiodącą z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii. Szlak oznaczony jest znakiem muszli, atrybutem św. Jakuba Starszego – . Na terenie Diecezji Gliwickiej biegnie na długości 35 km, wpadając od strony Radzionkowa, biegnąc przez Bytom – Suchą Górę, Repty Śląskie, Ptakowice, Zbrośławice, Księży Las, Łubie, Zacharzowice, Toszek. Opuszcza teren diecezji w Pawłowicach i kieruje się na Górę św. Anny. Na terenie Zabrza szlak nie jest oznakowany, miasto znajduje się jednak w jego bezpośredniej bliskości – oznaczono go w Gliwicach i Reptach Śląskich.

Zabrze znalazło się za to na ważnych szlakach turystyki kulturowej o zasięgu regionalnym.

Szlak Architektury Drewnianej, oznaczony symbolem , wiedzie przez województwa południowe Polski, w każdym z nich tworząc lokalne trasy i odnogi. Zabrze włączone zostało do trasy głównej i do pętli gliwickiej szlaku w województwie śląskim, a to za sprawą *drewnianych kościołów w Zaborzu – św. Jadwigi* z 1928-1929 r., zaprojektowany przez Karla Kuttentodta i w *Mikulczycach – kościół* projektu Kurta Nietzscheho, z katalogu firmy Christoph und Unmack z łżyckiego miasta Niesky, wzniesiony w 1937 r.

Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego , to szlak regionalny, który powstał z inicjatywy Wydziału Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego przy udziale Śląskiej Organizacji Turystycznej, łączący 36 zabytkowych obiektów przemysłowych z terenu województwa śląskiego. Na szlaku znajdują się cztery obiekty zabrzańskie.

⁷⁹ szczegółowe spisy obiektów zabytkowych zamieszczone zostały w aneksie, dołączonym do niniejszego Programu

Budynek *Muzeum przy ul. 3 maja 19*. Jest to dawny budynek starostwa zabrzańskie. Mieszczą się w nim ekspozycje stałe z zakresu górniczej kultury, historii, techniki i geologii.

Muzeum Górnictwa Węglowego ze skansenem Królowa Luiza, którego trasa turystyczna składa się z części naziemnej i podziemnej. Ekspozycję na powierzchni ulokowano w budynkach szybu „Carnall”. Podziemną trasę turystyczną wytyczono w okolicach szybu „Wilhelmina”. Liczy ona 1,5 km i znajduje się na głębokości około 30 m. Prowadzi wyrobiskami z XIX i XX w.


Kopalnia „Guido” w Zabrzu powstała w latach 50 XIX w. Do lat 80 wydrążono trzy szyby: „Barbara”⁸⁰, „Guido” i „Kolejowy”. Wtedy kopalnię sprzedano państwu pruskiemu. Wydobycia zaprzestano w niej w 1928 roku. W latach 1982-99 zwiedzającym udostępniono część wyrobisk. Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego „Guido” będąc jedną z atrakcji regionalnego szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, stanowi jednocześnie jeden z 72 tzw. „punktów kotwicznych” Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage – ERIH⁸¹) – turystycznej trasy o charakterze międzynarodowym, skupiającej obiekty znaczące dla dziedzictwa kultury przemysłowej naszego kontynentu, o szczególnym znaczeniu historycznym i potencjale turystycznym⁸².


Zespół *Szybu „Maciej”* został wybudowany na początku lat 20 ubiegłego stulecia, jako dziesiąty szyb kopalniany, służący głównie celom wentylacyjnym i odwadniającym. Po 1945 roku wchodził kolejno w skład kopalń: „Concordia”, „Ludwik”, „Rokitnica” i „Pstrowski”. W 2011 r. został laureatem konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków jako „zabytek zadbane”.

Obecnie trwają prace nad utworzeniem EUROPEJSKIEGO OŚRODKA KULTURY TECHNICZNEJ I TURYSTYKI PRZEMYSŁOWEJ, którego elementami będą trzy ostatnie wymienione obiekty, zabudowania powierzchniowe i podziemne kopalni „Królowa Luiza” położone przy ul. Wolności i Sienkiewicza oraz park 12C. Całość utworzy rozbudowane, unikalne na skalę ogólnopolską centrum turystyczno-rekreacyjno-kulturalne. Przedsięwzięcie dofinansowywane jest z funduszy Unii Europejskiej.

Ze Szlakiem Zabytków Techniki związana jest **Industriada**. Jest to największy jednodniowy festiwal kultury dziedzictwa poprzemysłowego w Europie Środkowo-Wschodniej i główne wydarzenie promujące Szlak Zabytków Techniki. W trakcie Industriady promuje się kulturę przemysłową, jako wyróżniający atrybut regionu i atrakcyjną ofertę spędzania czasu wolnego. Industriada jest adresowana głównie do mieszkańców województwa.

Przez Zabrze przebiegają także lokalne tradycyjne **szlaki turystyczne**:


 – *Szlak Husarii Polskiej* – czerwony, upamiętniający przemarsz wojsk polskich podążających na odsiecz Wiednia; jego trasa przebiega przez województwo śląskie i opolskie;


 – *Szlak Obrońców Polskiej Granicy* – niebieski, przebiegający przez Zabrze Makoszowy, Rudę Śl., Mikołów, Bujaków, Orzesze, Łaziska Górne, Wyry, Gostyń i Tychy;

⁸⁰ ze względów technicznych nie dokończony (patrz: <http://www.kopalniaguido.pl/historia>)

⁸¹ strona internetowa szlaku: <http://www.erih.net>

⁸² w Polsce wyznaczono cztery takie „punkty kotwiczne”, oprócz kopalni Guido są to: Manufaktura, Muzeum Fabryki w Łodzi oraz Tyskie Browarium i Muzeum Browaru „Żywiec”

 – *Szlak Okrężny wokół Gliwic* – żółty, obejmuje swym zasięgiem także inne miejscowości, otaczając szerokim kręgiem Gliwice. Na jego trasie znajdują się m. in.: Pyskowice, Zabrze, Mikołów, Tychy, Rudy, Ochojec, Mikołów, Chudów, Paczynka, Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich, i inne;

 – *Szlak im. Zygmunta Kleszczyńskiego*, żółty, znakowany, rozpoczyna się na stacji kolejowej Bytom-Północ. W Zabrzu prowadzi przez Rokitnicę i Grzybowice, łącząc się tam ze Szlakiem Husarii Polskiej.

W mieście istnieje także przyrodnicza **ścieżka edukacyjno-rekreacyjna Gajdzikowe Górki**, poprowadzona przez leśny teren w dzielnicy Rokitnica i oznakowana tablicami informacyjnymi.

Ponadto trwają prace nad opracowaniem lokalnego *Zabrzańskiego Szlaku Architektury Modernistycznej*. Planuje się utworzenie dwóch tras, obejmujących głównie obszar śródmieścia, na których oznaczonych zostanie ok. 30 obiektów. Docelowo trasy te uzupełnią obiekty zlokalizowane w innych dzielnicach Zabrze.

V.3. INSTYTUCJE ZWIĄZANE Z OPIEKĄ I OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.3.1. Muzea.

W Zabrzu funkcjonują dwie placówki muzealne zajmujące się gromadzeniem, porządkowaniem, opracowywaniem naukowym i propagowaniem dziedzictwa kulturowego regionu.

Muzeum Miejskie jest spadkobiercą przedwojennego Städtische Heimatstube Hindenburg, pozostałe obiekty muzealne zostały powołane do życia w okresie powojennym. Początki Muzeum Miejskiego sięgają 1935 r., kiedy to utworzono w mieście izbę regionalną. W 1989 r. placówka przeszła restrukturyzację, w wyniku której powstały 3 działy merytoryczne: historii, kultury, plastyki. W związku z koniecznością opuszczenia z powodów technicznych dotychczasowej wieloletniej siedziby, muzeum przeniesiono do siedziby tymczasowej – Galerii Muzeum Miejskiego Cafe Silesia w Zabrzu przy ul. 3 Maja 6 oraz do budynku przy ul. Powstańców Śląskich 3 – gdzie, w ograniczony sposób, prowadzi swoją statutową działalność. Zasadniczy trzon zbiorów **Działu Kultury** związany jest z terenem Zabrze i jego najbliższą okolicą. Od 1995 roku jego domenę stanowi głównie **dokumentowanie kultury ludności śląskiej**, ze zwróceniem szczególnej uwagi na teren Zabrze. Do najcenniejszych eksponatów należy zaliczyć: kolekcję mebli i sprzętów codziennych, typowych dla śląskich środowisk mieszczańskich i robotniczych, narzędzi gospodarskich i rolniczych, elementów wyposażenia warsztatów i wyrobów rzemieślniczych, stroje ludowe. Zbiory uzupełniają nieliczne judaika oraz kolekcja materiałów fotograficznych. **Dział Plastyki** zajmuje się **artystyczną aktywnością zabrzańskiego środowiska plastycznego**, w jego zbiorach znajdują się również przykłady twórczości z innych regionów Polski, np. kolekcja 30 obrazów Nikifora. Drugi obszar zainteresowań działu stanowi **plastyka nieprofesjonalna**, z najbardziej znaczącą w kraju kolekcją twórczości środowisk śląskich, reprezentowaną przez malarstwo, grafikę i rzeźbę w węglu. **Dział Historii** muzeum zajmuje się **historią Zabrze i poszczególnych dzielnic**. Najcenniejsze eksponaty, to sztandary zabrzańskich cechów rzemieślniczych, organizacji zawodowych, szkół, towarzystw śpiewaczych i innych organizacji społecznych. W zbiorach wyodrębniono eksponaty związane z lokalnym przemysłem, rzemiosłem, szkolnictwem, ruchem muzycznym,

Związkiem Polaków w Niemczech i Związkiem Harcerstwa Polskiego w Niemczech, organizacjami sportowymi, życiem religijnym. Dział Historii obfituje w zbiory ikonograficzne, numizmatyczne i medalierskie.

Od 1981 r. ożywioną działalność prowadzi **Muzeum Górnictwa Węglowego**⁸³. Siedzibą muzeum jest zabytkowy budynek dawnego starostwa powiatowego, wzniesiony w 1874 r., rozbudowany w 1906 i współcześnie, w latach 90 XX w. Muzeum posiada zbiory z zakresu geologii i paleobotaniki, techniki górniczej, historii górnictwa, przetwórstwa węglowego, kultury górniczej. W muzeum funkcjonują również archiwum i biblioteka. Placówka może się poszczycić unikalnym zbiorem archiwaliów, publikacji i starodruków związanych z historią górnictwa i przemysłu ciężkiego.

Oddziałami muzeum są **skansen górniczy „Królowa Luiza” i Kopalnia „Guido”**. Pierwszy z nich powstał w 1993 r. na terenie kopalni założonej w 1791 r. i zlikwidowanej w roku 1973. W jego skład wchodzi: zespoły zabudowy szybu Carnall i Prinz Schönaich z 2 poł. XIX i pocz. XX w., budynek maszynowni z parową maszyną wyciągową, budynek nadszybia z wieżą wyciągową. Część podziemna obejmuje wyrobiska XIX-wieczne i współczesne. W dawnej kopalni „Guido” udostępniono do zwiedzania zespół zabudowy szybu „Kolejowy” i wyrobiska podziemne z 2 poł. XIX w. Kopalnia, założona w 1855 r. i nazwana na cześć jednego z założycieli, hrabiego Guido Henckel von Donnersmarcka, została przekształcona w skansen w 1982 r. Jest to unikat na skalę światową, bowiem zachowane wyrobisko nie ma odpowiednika w innych ośrodkach muzealnych na świecie. **Poziom 170** prezentuje historyczne metody wydobycia węgla, pracę górników oraz historię śląskiego górnictwa. Tu znajduje się również kaplica. Zastosowano tu interaktywną formułę zwiedzania, uzupełnioną efektami świetlnymi i audiowizualnymi. Na udostępnionym także zwiedzającym poziomie 320 część komór przeznaczono na działalność handlową i usługową. Otwarcie dla zwiedzających nastąpiło po rewitalizacji w 2013 roku. Trwają prace przy uruchomieniu dla ruchu turystycznego Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej, jednej z najdłuższych sztolni w Europie a jednocześnie najdłuższej budowli hydrotechnicznej w górnictwie węglowym na terenie Europy. Jest to sztolnia wodna a zarazem kanał wodny o długości ponad 14 km, wybudowany w latach 1799–1863. Wylot znajdował się w Zabrze, w dolinie Bytomki, gdzie przechodziła w Kanał Kłodnicki. Początek sztolni znajdował się na terenie kopalni Königsgrube w Królewskiej Hucie. Sztolnia miała za zadanie odwieść kopalnie Król i Królowa Luiza, po drugie pełniła funkcje transportowe – odbywał się nią transport urobku na łodziach do Kanału Kłodnickiego i dalej, Odrą, w głąb Niemiec. Od 2000 r. trwają prace zmierzające do udostępnienia turystom odcinka sztolni o długości 2,5 km, biegnącego pod Zabrzem. Udostępnienie sztolni ma kosztować około 41 milionów złotych. Środki pochodzić będą od miasta Zabrze oraz sejmiku samorządowego województwa śląskiego, a także z dotacji unijnej.

Muzeum Górnictwa Węglowego jest obecnie największą i najważniejszą instytucją kultury w Zabrze. Nowo powstałe Muzeum Górnictwa Węglowego posiada bogatą ofertę turystyczną i muzealną, zorientowaną przede wszystkim na odkrywanie górniczego dziedzictwa regionu. Na zwiedzających czekają trasy najgłębszej

⁸³ Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze jest instytucją kultury, w której udział ma zarówno Miasto Zabrze, jak również Województwo Śląskie

o dostępnej dla ruchu turystycznego kopalni węgla kamiennego na świecie, a w nich wiele atrakcji, związanych zarówno ze współczesnym, jak i historycznym górnictwem.

Muzeum prowadzi także działania o charakterze kulturalnym i edukacyjnym, organizując koncerty, przedstawienia teatralne, imprezy plenerowe i uroczystości związane z górnictwem, a także lekcje dla młodzieży szkolnej, realizowane w podziemiach autentycznej kopalni oraz w gmachu Muzeum.

Przy udziale środków pozyskanych z funduszy Unii Europejskiej Muzeum, w ramach Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej, realizuje również szereg zadań inwestycyjnych. Należą do nich, m.in.: udrożnienie i adaptacja do potrzeb ruchu turystycznego Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej wraz z wyrobiskami towarzyszącymi, przebudowa i adaptacja na cele kulturalno-edukacyjne części obiektów Skansenu Górniczego Królowa Luiza zlokalizowanych przy ul. Wolności i Sienkiewicza, rewitalizację budynku łaźni łańcuszkowej i wiele innych.

Pozostałe dwie placówki muzealne istniejące w Zabrze to prywatne przedsięwzięcia, które prezentują specjalistyczne profile, nie związane z dziedzictwem kulturowym miasta. Powstały one dzięki uporowi i wytrwałości założycieli, jako efekt ich pasji hobbystycznych. Pierwsze, to **Muzeum Techniki Wojskowej**, które powstało w listopadzie 2011 w wyniku przekształcenia ze stowarzyszenia Mała Armia „Grupa Śląsk” działającego od 1995 r. W zbiorach muzeum znajdują się wojskowe pojazdy i środki transportu z okresu II wojny światowej i z lat powojennych. Wśród eksponatów wymienić można: czołg T-34/85, samochód Studebaker, pojazd opancerzony SKOT 2AP, wyrzutnię rakiet NEWA, motocykl Ural, samochód terenowy Honker a także pierwszy polski szkolno-treningowy samolot odrzutowy Iskra. Drugie, **Muzeum Pojazdów Zabytkowych**, prowadzone jest przez Automobilklub Śląski. Placówka powstała z inicjatywy Stefana Arendarczyka, który to jest właścicielem większości zgromadzonych w muzeum samochodów. Powstanie muzeum jest efektem działań powstałego w 1971 roku Koła Pojazdów Zabytkowych w Zabrze. Wśród eksponatów znajdziemy: Franklina z 1919 r., Willysa Knighta z 1929 r., Opla P4 (1931), Daimlera Majestic Major, a także bardziej swojskie: FSO Polonez i Fiat 126 Bis

Obie placówki znalazły siedziby na terenie Skansenu Górniczego Królowa Luiza. Ich obecna działalność została ograniczona ze względu na prace rewitalizacyjne prowadzone przy Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej. Założyciele Muzeum Techniki Wojskowej planują w ciągu dwóch lat utworzenie w nowym miejscu „Parku techniki Wojskowej”.

V.3.2. Inne miejskie instytucje kultury.

W okresie powojennym w Zabrze rozpoczął działalność **Teatr Nowy im. Gustawa Morcinka**, który znalazł siedzibę w dawnym budynku kasyna huty Donnersmarcka. Placówka, oprócz adaptacji dzieł klasyki polskiej i światowej wystawia także cieszące się dużą popularnością sztuki autorów śląskich. Od 1950 r. działa **Filharmonia Zabrzeńska**, która początkowo, jako Filharmonia Górnicza, zajmowała się propagowaniem muzyki klasycznej w środowiskach robotniczych. Jej repertuar ewoluował od operetek, poprzez opery, po muzykę typowo filharmoniczną. **Zabrzeński Dom Muzyki i Tańca** z kolei, to świątynia lżejszej rozrywki – jedna z czołowych hal widowiskowych w Polsce, dysponująca ponad dwoma tysiącami miejsc. Odbywają się w

niej niezliczone, różnorodne imprezy rozrywkowe o charakterze lokalnym i ogólnopolskim. Budynek wzniesiony został w 1959 r. Cechują go bardzo dobre parametry akustyczne i możliwości techniczne. Jego autorami są Julian Duchowicz i Zygmunt Majerski, zasłużony dla Śląska, nierozzerwalny tandem architektów, związanych ze Lwowem, a po II wojnie światowej także z Gliwicami i Wrocławiem⁸⁴. Instytucjami zasłużonymi w popularyzowaniu kultury w ogóle, a kultury Górnego Śląska i ziemi zabrzańskiej w szczególności, są: Miejska Biblioteka Publiczna, która oprócz propagowania czytelnictwa, zbierania i przechowywania publikacji związanych z Zabrzem, prowadzi również działalność wydawniczą oraz Miejski Ośrodek Kultury, który przez organizację wystaw, spektakli i konkursów o tematyce śląskiej pomaga rozwijać zainteresowania i pasje modach ludzi, związane z ich miejscem na ziemi.

V.3.3. Organizacje pozarządowe.

Mieszkańcy dostrzegają atrakcyjność Zabrze, wynikającą ze skomplikowanej historii oraz bogactwa i różnorodności dziedzictwa kulturowego. Miłośnicy historii są świadomi niebezpieczeństw na jakie narażone materialne i niematerialne ślady przeszłości. Są świadkami i uczestnikami radykalnych przemian, zachodzących w mieście, które z wielkoprzemysłowego ośrodka, zmienia się w miasto przemysłu opartego na wiedzy. Zainteresowani historią i kulturą zabrzańską organizują się w stowarzyszenia, starając się uczestniczyć czynnie w propagowaniu wiedzy na jej temat i w ochronie dziedzictwa kulturowego, związanego ze specyfiką środowiska przemysłowego opartego na kopalnictwie węgla kamiennego. Potrzeba takiej działalności jest tym większa, że dawne życie odchodzi do historii i trzeba skonsolidowanych działań, żeby zachować tę kulturę dla przyszłych pokoleń. Działalność stowarzyszeń spotyka się z życzliwością i wsparciem władz samorządowych, które promują każdą formę zaangażowania się w życie społeczno-kulturalne miasta. Wśród wielu organizacji, znajduje się kilka, których podstawowymi statutowymi zadaniami jest ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym oraz działalność edukacyjna i popularyzatorska na polu kultury, sztuki i historii regionu, dla innych zadania te są jednym z wielu aspektów aktywności:

- *Centrum Kultury Alternatywnej „WIATRAK”*, ul. Wolności 395 (cele stowarzyszenia: rozwój Śląska pod względem kulturalnym oraz ochrona ginących zabytków ziemi śląskiej, wspieranie działań na rzecz ochrony środowiska, bogactwa krajobrazowego, promocja Śląska w kraju i zagranicą).
- *INICJATYWA*, ul. Ks. Doktora Korczoka 96 (wśród licznych celów stowarzyszenia wymienić należy: wzmocnianie rozwoju społeczno-kulturalnego mieszkańców miasta Zabrze, budowanie lobbingu środowisk kultury i edukacji służącego wypracowywaniu strategii lokalnych i państwa w dziedzinie kultury i edukacji, zasad mecenatu, sponsoringu oraz rozwiązań prawnych i finansowych chroniących dziedzictwo kulturowe i propagujących menadżerską przedsiębiorczość działalności instytucji kultury i edukacji, działanie na rzecz promocji polskiego i śląskiego dziedzictwa kulturowego).
- *Instytut Rewitalizacji Terenów Poprzemysłowych*, ul. Wolności 281/6 (cele stowarzyszenia: promowanie inicjatyw innowacyjnych w zakresie rewitalizacji terenów poprzemysłowych, skupianie osób zainteresowanych

⁸⁴ autorzy licznych projektów i realizacji architektonicznych, m.in.: Teatru Opery i Baletu w Katowicach, pałacu młodzieży w Katowicach, centralnego Domu Młodzieży w Warszawie, teatrów w Opolu i Łodzi i wielu innych znanych obiektów

działaniami i badaniami naukowymi dotyczącymi rewitalizacji terenów przemysłowych oraz ich propagowanie poprzez działalność kulturalną, wspieranie działalności naukowych i naukowo-technicznych w dziedzinie zastosowań nanotechnologii w rewitalizacji)

- *KOPALNIA SZTUKI ZABRZE*, ul. dr. Bronisława Hagera 41 (cele stowarzyszenia: ochrona i propagowanie dziedzictwa technicznego i kulturowego, zwłaszcza w zakresie zachowania historycznych wartości przemysłowych górnictwa węglowego, podejmowanie działań na rzecz rewitalizacji historycznych obiektów przemysłowych, organizowanie i wspieranie działalności o charakterze kulturalnym, edukacyjnym, turystycznym i rekreacyjnym, wspieranie inicjatyw innych organizacji i jednostek działających na rzecz ochrony dziedzictwa, rozwoju turystyki i kultury w kraju i zagranicą)

- *NASZE BISKUPICE*, ul. Bytomska 9/1; (cele: działalność w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji oraz działalność oświatowa nakierowana na wspomaganie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych oraz pobudzanie ich do działań na rzecz rozwoju dzielnicy i miasta na najniższym szczeblu samorządności lokalnej).

- *Stowarzyszenie Na Rzecz Restauracji i Propagowania Sztolni Królowa Luiza w Zabrze „PRO FUTURO”*, ul. Wolności 402 (cele: ochrona i propagowanie zabytków górnictwa węglowego i ich historii jako dziedzictwa kultury, restauracja i propagowanie walorów zabytkowych i turystycznych Sztolni Dziedzicznej Królowa Luiza w Zabrze, wspieranie działalności Muzeum Górnictwa Węglowego, współpraca z innymi podmiotami w szczególności stowarzyszeniami związanymi z zabytkami górnictwa oraz podziemnymi trasami turystycznymi i ich propagowanie).

- *Stowarzyszenie Społeczno–Kulturalne „CENTRUM”*, ul. Klimasa 2 (cele: działalność na rzecz aktywizacji życia społecznego i kulturalnego, kultury, sztuki, ochrona dóbr kultury i tradycji regionalnej, podtrzymywanie tradycji narodowej, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, ochrona dziedzictwa narodowego i przyrodniczego).

- *Stowarzyszenie Społeczno–Kulturalne „PROMOBIL”*, ul. gen. Charlesa de Gaulle’a 99/10 (celem głównym stowarzyszenia jest zachowanie i objęcie ochroną obiektu byłej Cechowni przy ul. Wolności 387 w Zabrze ujętego w rejestr zabytków, a poza tym: ekspozycja kolekcji pojazdów zabytkowych, organizacja galerii sztuki i osobliwości).

- *Towarzystwo Miłośników Zabrze*, ul. Kazimierza Brodzińskiego 4 (cele: popularyzowanie wiedzy o mieście, historycznych i kulturowych tradycjach ziemi zabrzańskiej i regionu górnośląskiego, współpraca z władzami miasta oraz innymi organizacjami w zakresie ochrony pamiątek, cmentarzy, pomników i zabytków historycznych, mecenat nad osobami zajmującymi się działalnością kulturalną, oświatową i artystyczną ze szczególnym propagowaniem twórców działających na rzecz miasta, współudział w organizowaniu wystaw artystycznych i historycznych, spotkań autorskich, przeglądów kulturalnych oraz innych imprez).

Powyżej wymieniono tylko stowarzyszenia, których głównym kierunkiem działalności jest ochrona dziedzictwa kulturowego Zabrze i jego dzielnic. Istnieje wiele innych organizacji pozarządowych, które dostrzegają problemy dziedzictwa i jego ochrony i zajmują się nim, jako dodatkowym aspektem swojej podstawowej działalności.

V.4. OBIEKTY ZABYTKOWE STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ GMINY ZABRZE

Władze samorządowe realizują zasady ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego zgodnie z przepisami zawartymi w ustawie *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, jako gospodarz terenu, nad którym sprawują władzę. Jednocześnie jednak gminy są właścicielem obiektów zabytkowych. Na władzę gminną spadają wówczas obowiązki właścicielskie, związane z opieką nad zabytkiem⁸⁵. Gmina Miasto Zabrze **posiada prawo wyłącznej własności do siedmiu obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków** znajdujących się na jej terenie. Oprócz tego, **gmina jest współwłaścicielem dwóch obiektów, związanych z użytecznością publiczną**. Gmina Zabrze posiada również w ramach wspólnot mieszkaniowych, różnej wielkości udziały w kamienicach miejskich. Wobec tych obiektów władze Zabrze zobowiązane są do sprawowania opieki właścicielskiej, polegającej w szczególności na zapewnieniu warunków do naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku i jego znaczeniu dla kultury.

Park Skagerrak, obecnie im. Poległych Bohaterów. W latach 1924–1930 na łąkach i nieużytkach, położonych na zachód od ul. Dubiela, pomiędzy rzeką Bytomką i Kanałem Sztolniowym utworzono park o powierzchni 323,18 ha, zaprojektowany przez berlińskiego architekta krajobrazu, Gustawa Allingera. Początkowo nazwany Skagerrak-Park, po II wojnie światowej otrzymał swoją obecną nazwę. Park ciągnie się pasem ponad kilometrowej długości i ok. 100-metrowej szerokości, między korytem Bytomki i kanałem sztolni, wzdłuż których biegną aleje obsadzone drzewami. To ujęte w ramy alej wewnątrz parkowe wypełniły trawiaste partery. Wejście do parku od strony dzisiejszej ulicy Dubiela ujęto w eliptyczną niszę z monumentalnymi schodami, w parku stała duża pergola, urządzono też brodzik dla dzieci.



Park Skagerrak, zdjęcie archiwalne z końca lat 30.XX w. [Źródło: www.fotopolska.eu.]

Dawne kasyno huty Donnersmarcka, ob. Teatr Nowy. W latach 1890–1905, w zach. części terenu należącego do huty założonej w połowie XIX w. przez hrabiego Guido von Donnersmarcka, wzniesiono kompleks hutniczych budynków administracyjnych, użyteczności publicznej i socjalnych. Wśród nich znalazło się kasyno, wzniesione w latach 1900–01⁸⁶. Budynek o malowniczej, rozłożystej bryle, rozczłonkowany jest licznymi ryzalitami z trójkątnymi szczytami i narożną cylindryczną wieżą. Nakrywają go dwuspadowe dachy z

⁸⁵ rozróżnienie pojęć „ochrony zabytków” i „opieki nad zabytkami” – patrz: Ustawa, art. 4 i 5

⁸⁶ decyzja o wpisie do rejestru zabytków WKZ wymienia datę 1900 jako rok budowy, w 1901 r. , jak podaje część publikacji, nastąpiło poświęcenie i otwarcie obiektu

drewnianymi ozdobnymi lukarnami, nad wieżą dwukondygnacyjny dach wieżowy z latarnią i iglicą. Ściany budynku w większości murowane, w górnych partiach uzupełnia drewniana konstrukcja szkieletowa z ozdobnym układem belek. Elewacje ozdabia tynkowy detal architektoniczny i dekoracja ornamentalna w typie. Budynek w nurcie typowej architektury willowej, w typie Landhausu, popularnym w Niemczech na przełomie XIX i XX w. W 1969 r. znalazł w nim siedzibę zabrzański teatr. Na zapleczu dzisiejszego teatru znalazła się niewielka **willa, którą współcześnie przeznaczono na pomieszczenia administracji teatru.**



Kasyno ob. Teatr Nowy [źródło: www.fotopolska.eu]



Willa – administracja teatru [źródło: www.fotopolska.eu]

Dyrekcja huty Donnersmarcka, ob. Urząd Miejski. Okazała budowlę, odwołującą się formą do barokowych i klasycystycznych pałaców na rzucie podkowy, wzniesiono w 1907 r. według projektu berlińskiego architekta Arnolda Hartmanna. Budynek o symetrycznej kompozycji, z elewacją o długości ponad 50 m, zdobioną neobarokowym portalem i z dachem zwieńczonym wieżą w formie gloriety z zegarem. Na parterze ulokowano gabinety dyrektorów spółki. We wschodnim skrzydle znalazła się sala konferencyjna. Na lewo od głównego wejścia umieszczono portiernię i poczekalnię, na prawo – registraturę, księgowość i rachubę. W zachodnim skrzydle wyposażonym w odrębne wejście mieściła się kasa z sejfem i pomieszczenia rezerwowe. Południowa część budynku mieściła biuro handlujące węglem, korespondencyjne, zaopatrzenia, oraz centralę telefoniczną. Po II wojnie światowej budynek mieścił dyrekcję Huty Zabrze. W 2008 r. budynek przejęły władze Zabrze. Po remoncie stał się ich nową siedzibą.



Dyrekcja huty [źródło: www.fotopolska.eu]

Ratusz, ob. Ośrodek zdrowia. Obiekt wzniesiony jako ratusz dla władz Mikulczyc. Zbudowany w 1902 r.⁸⁷ w stylu secesji z elementami neobaroku, wg projektu A. Zehmana (?). Wnętrza przekształcono w końcu lat 30. XX w. Budowla na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, z mansardowym dachem i narożną oktogonalną wieżą zegarową, nakrytą cebulastym hełmem. Elewacje licowane cegłą, urozmaicone bogatym tynkowanym detalem o płynnych wklęsło-wypukłych liniach. Kompozycja fasady asymetryczna.



Ratusz mikulczycki [www.fotopolska.eu]

Katolicka Szkoła Powszechna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5. Szkoła powstała w 1905 r. z inicjatywy inspektora szkolnego Polatzka. Projekt wykonał gliwicki architekt E. Petzke. Powtórzył on swój projekt szkoły w Rybniku. Powstała budowla w stylu neogotyckim z elementami secesji, założona na planie prostokąta, trzykondygnacyjna, nakryta dachem mansardowym, z symetrycznymi ryzalitami od frontu. W ryzalitach, ujęte monumentalnymi portalami, arkadowe wejścia. Nad ryzalitami uskokowe szczyty. Elewacje licowane cegłą, ozdobione detalem architektonicznym o motywach gotyckich, wykonanych z użyciem cegły glazurowanej i tynku. Budynek doświetlony dużymi, odcinkowo zamkniętymi otworami okiennymi w regularnym, gęstym układzie.



Szkoła katolicka [www.fotopolska.eu]

⁸⁷ datowanie za: decyzja o wpisie do rejestru zabytków WKZ oraz: Katalog Zabytków Sztuki. Śląsk., Warszawa 2006, str. 1065

Kaplica św. Jana Nepomucena usytuowana w pobliżu, na południe od dawnego zespołu dworskiego w Mikulczycach. Obiekt z 1781 r.⁸⁸, murowany, otynkowany, na rzucie prostokąta z wielobocznym zamknięciem. Od frontu arkadowy otwór wejściowy poprzedzony schodami. Kaplica nakryta jest dwuspadowym dachem ceramicznym.

Obiekty zabytkowe, których w części właścicielem jest gmina Zabrze to:

- Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna,
- dawny posterunek policji przy ul. Piastowskiej 11, z tablicą upamiętniającą rozbrojenie posterunku przez powstańców w 1921 r.

⁸⁸ datowanie za: decyzja o wpisie do rejestru zabytków WKZ

VI. OCENA SZANS I ZAGROŻEŃ DLA ŚRODOWISKA KULTUROWEGO ZABRZA

Treść tego rozdziału jest pomocna w określeniu celów strategicznych sformułowanych w rozdziale VII. Wykorzystano tutaj dane zawarte w dokumentach miejskich, dane statystyczne, dane przywoływane przez podmioty miejskie a także posłużono się analizą dostępnych opracowań konserwatorskich.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Zabrze figuruje ponad 1 600 obiektów zabytkowych. Liczba, a często wartość i różnorodność obiektów, stanowią dla władz samorządowych Zabrze wyzwanie. Stan tych obiektów oraz niezbędne działania rewaloryzacyjne to przedsięwzięcie w obszarze organizacyjnym, finansowym i kontrolnym.

W wyniku wizji w terenie poczyniono szereg ustaleń, które zebrano poniżej.

W złym stanie znajduje się większość czynszowej zabudowy z końca XIX i początku XX wieku. Budynki są zaniedbane a niektóre poważnie zniszczone. Złożył się na to przede wszystkim długotrwały brak remontów. Jeśli chodzi o obiekty należące do osób prywatnych zaniedbania są także wynikiem zaniechań właścicieli. Budynki są zwykle słabo wyposażone. Do tej pory funkcjonuje ogrzewanie piecowe. W mieszkaniach brak jest łazienek i ubikacji. Wiek budynków, duży stopień zużycia, niewystarczająca w stosunku do potrzeb wysokość środków finansowych przeznaczana przez lata na ich utrzymanie powodują liczne awarie, wymuszające przeprowadzenie doraźnych działań interwencyjnych i remontowych, umożliwiających ich funkcjonowanie, niekoniecznie jednak korzystnych dla estetyki i wartości historycznej obiektów.

W przypadku zabudowy czynszowej, w najgorszym stanie są budynki oficynowe – one też posiadają najniższy standard. Ten sam problem występuje w wypadku budynków kolonii robotniczych. Obecnie spełniają one jedynie warunki lokali socjalnych.

W związku z istniejącymi preferencyjnymi warunkami nabywania na własność lokali lub całych obiektów przez dotychczasowych najemców, systematycznie maleje udział gminy w budynkach będących dotąd wyłącznie jej własnością. Rozszerza się natomiast zakres funkcjonowania wspólnot mieszkaniowych, które samodzielnie, coraz intensywniej gospodarują mieniem.

W niezłym stanie znajdują się budowle sakralne. Są one poddawane bieżącej konserwacji, choć najczęściej zakres niezbędnych działań przewyższa możliwości finansowe administratorów obiektów. Niektóre obiekty są w trakcie remontów, w niektórych remonty są planowane.

W najlepszym stanie znajdują się obiekty użyteczności publicznej, które były stale użytkowane.

W najgorszej sytuacji znajdują się zabytki przemysłowe. Procesy likwidacyjne zakładów przemysłowych (gł. kopalń) powodują, że duża liczba zabytkowych zespołów poprodukcyjnych uległa zniszczeniu. Towarzyszą temu często nieuregulowane stosunki własnościowe. Obiekty znajdujące się na tych terenach są zazwyczaj trudne do adaptacji.

Górnictwo węgla kamiennego tworzyło przez wiele dziesięcioleci bazę rozwoju ekonomicznego miasta, generując obok efektów pozytywnych także szereg zjawisk niepożądanych. Eksploatacja górnicza

niejednokrotnie wpłynęła negatywnie na pejzaż miasta. Powstała duża liczba hałd oraz niekontrolowanych wysypisk.

Stałą troską władz Zabrze jest polepszanie stanu nie tylko obiektów architektonicznych ale także dróg, zieleni miejskiej i szeroko pojętej przestrzeni publicznej, która, w części objęta jest ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków.

Jeśli chodzi o stanowiska archeologiczne trzeba pamiętać, że oprócz już zidentyfikowanych, zawsze istnieje możliwość ujawnienia nowych faktów osadniczych. Należy więc wykazywać się ostrożnością przy prowadzeniu wszelkich robót ziemnych. Dla stanowisk i zabytków archeologicznych, tak jak wszędzie zagrożeniem są inwestycje: budowa domów, dróg, melioracje, wodociągi, itp. Zabytkom archeologicznym grozi również kradzież i wywóz za granicę, stanowią bowiem one coraz bardziej pożądane przez kolekcjonerów eksponaty.

Większość zabytków ruchomych to obiekty sztuki sakralnej. W tym przypadku mamy do czynienia nie tylko z zabezpieczeniem przed dalszą degradacją substancji zabytkowej, ale najczęściej administratorzy parafii idą dalej i we współpracy ze służbami konserwatorskimi starają się podołać fachowej renowacji obiektów rejestrowych. Do zabytków ruchomych należy również zaliczyć maszyny i urządzenia przemysłowe. Likwidacja kopalń i zakładów przemysłowych powoduje często utratę wartościowych obiektów.

Władze samorządowe Zabrze dążą do zatrzymania procesu niszczenia substancji zabytkowej, a w przypadku najwartościowszych obiektów, do pełnej rewitalizacji lub nadania im nowych funkcji. Jednak należy się liczyć z wieloma trudnościami napotykanymi na tej drodze. Trzeba równocześnie zaznaczyć, że można znaleźć również pewne pozytywne aspekty, które mogą mieć wpływ na możliwości rewitalizowania dóbr kultury oraz ich ochronę. Na następnych stronach przedstawiono w formie tabelarycznej zestawienie różnorodnych czynników, mogących mieć wpływ na aktualny stan dziedzictwa kulturowego Zabrze, na perspektywy rozwoju ochrony i opieki nad dziedzictwem oraz na sposoby jego wykorzystania w życiu społeczno-gospodarczym regionu. Zestawienie ma formę analizy SWOT, nazywanej tak od pierwszych liter angielskich wyrazów wartościujących czynniki wpływające na opisywane sfery życia i mających odpowiedniki w polskich określeniach, użytych w poniższej tabeli.

Celem analizy SWOT jest określenie szans na poprawę stanu środowiska kulturowego jakie powstają przy wykorzystaniu potencjału regionu ale także wskazanie słabości jakie mogłyby te szanse oddalić. Analizę SWOT można stosować do budowania planów strategicznych gminy a także do wypracowania priorytetowych kierunków działań dostosowanych do osiągnięcia zamierzonych celów. Poniżej zestawiono czynniki analizy dla gminy Zabrze, które mogą mieć wpływ na możliwości rewitalizowania dóbr kultury oraz ich ochronę.

ANALIZA SWOT

| CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE ZABRZA | |
|--|--|
| mocne strony | słabe strony |
| <ul style="list-style-type: none"> ▪ bliskość Międzynarodowego Portu Lotniczego Katowice ▪ bliskość skrzyżowania autostrad A4 i A1 ▪ położenie miasta na szlaku kolejowym wschód-zachód ▪ rozwinięta baza edukacyjna ▪ bogata historia miasta i regionu ▪ unikalne, przemysłowe obiekty zabytkowe wpisane na listę szlaku turystyki poprzemysłowej ▪ współpraca z Międzynarodowym Komitetem Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego ▪ aktywizacja społeczna i powstawanie inicjatyw lokalnych ▪ udzielanie przez Miasto Zabrze dotacji do prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Miasta Zabrza, nie stanowiących jego wyłącznej własności | <ul style="list-style-type: none"> ▪ wizerunek Śląska jako regionu niezbyt ciekawego turystycznie, kojarzonego głównie z funkcjami gospodarczymi ▪ zbyt mała liczba obiektów wpisana do rejestru zabytków ▪ degradacja części zabytków i obiektów kultury ▪ dewastacja otoczenia starych kamienic ▪ liczne hałdy i wysypiska ▪ nieuregulowany stan prawny niektórych obiektów zabytkowych ▪ niewystarczające oznakowanie obiektów zabytkowych ▪ niska świadomość właścicieli zabytkowych obiektów nt. ograniczeń związanych ze stosowaniem niektórych technologii remontowych i rewaloryzacyjnych ▪ rozbitcie ciągłości zabudowy ▪ duża emisja zanieczyszczeń z palenisk domowych ▪ opóźnienia w usuwaniu szkód górniczych ▪ brak wystarczających środków finansowych na rewaloryzację obiektów zabytkowych ▪ brak utożsamiania się mieszkańców z miastem ▪ wysoki poziom bezrobocia |
| szanse | zagrożenia |
| <ul style="list-style-type: none"> ▪ położenie w centrum Aglomeracji Górnośląskiej, ▪ rozwój relacji gospodarczych, kulturalnych, naukowych i turystycznych z sąsiednimi, dużymi ośrodkami miejskimi ▪ możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej ▪ położenie nacisku na rozwój turystyki poprzemysłowej (m. in. kopalnie Guido i Skansen Królowa Luiza) ▪ współpraca z miastami partnerskimi Unii Europejskiej ▪ zwiększenie dostępności informacji dla mieszkańców o możliwościach uzyskania dofinansowania dla inwestycji związanych z rewaloryzacją dóbr kultury ▪ akcja edukacyjna i propagatorska skierowana do społeczności lokalnych ▪ aktywizacja społeczności lokalnych ▪ remonty obiektów zabytkowych ▪ akcja promocyjna skierowana na zewnątrz (wydawnictwa promocyjne, reklama medialna) | <ul style="list-style-type: none"> ▪ konkurencja oraz skomplikowane i długotrwałe procedury w aplikowaniu o środki pozabudżetowe, w tym z funduszy strukturalnych UE i MF EOG ▪ brak stabilności gospodarczej w regionie ▪ małe możliwości uzyskiwania środków na renowację obiektów zabytkowych ▪ konkurencja innych ośrodków i odpływ inwestycji ▪ pogłębiająca się degradacja zabytków ▪ brak środków własnych gminy oraz wspólnot mieszkaniowych na remonty obiektów zabytkowych ▪ pogłębiające się dysproporcje w dochodach ludności ▪ starzenie się lokalnej społeczności ▪ silna presja części inwestorów nastawionych na maksymalizację zysku z inwestycji kosztem atrakcyjności przestrzeni kulturowej miasta |

VII. ZAŁOŻENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA ZABRZA

Gminny program opieki nad zabytkami dla Zabrze na lata 2015-2018 określa priorytety (z uwzględnieniem celów wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) wynikające m.in. z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Program wyznacza cele, których realizacja powinna doprowadzić do zmiany wizerunku miasta, kojarzonego do tej pory często na płaszczyźnie gospodarczej. Priorytety są sformułowane w perspektywie wieloletniej a kierunki działań wymienione w programie opieki są długofalowe. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z wykonania programu opieki.

Samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

Priorytet I: Zahamowanie procesu destrukcji obiektów zabytkowych oraz rewaloryzacja najcenniejszej substancji dziedzictwa kulturowego miasta.

Priorytet II: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Priorytet III: Pielęgnacja i promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwój tożsamości regionalnej.

Poniżej przedstawiono w zestawieniu tabelarycznym kierunki działań i zadania, prowadzące do osiągnięcia zamierzonych celów.

| PRIORYTET I: ZAHAMOWANIE PROCESU DEGRADACJI OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH ORAZ REWALORYZACJA NAJCENNIJSZEJ SUBSTANCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA | |
|--|--|
| kierunki działań | zadania |
| Działania zmierzające do zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed pogorszeniem ich stanu | <ul style="list-style-type: none"> • przegląd, weryfikacja i ustalenie harmonogramu prac zabezpieczających w obiektach zabytkowych należących do Miasta; • kontynuowanie bieżących napraw i prac konserwacyjnych w obiektach zabytkowych należących do Miasta; • zabezpieczenie i zaplanowanie działań pielęgnacyjnych zabytkowych parków i cmentarzy (oferty pracy sezonowej w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych i porządkowych); • wspieranie przedsięwzięć zmierzających do zachowania zabytkowych maszyn z likwidowanych kopalń; |
| Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych | <ul style="list-style-type: none"> • zlecenie lub dofinansowywanie niezbędnych prac studialnych, projektowych oraz badań konserwatorskich; • zlecenie robót budowlanych i prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych, do których Miasto posiada tytuł prawny; • przebudowa i adaptacja zabytkowej infrastruktury Kopalni Guido na cele turystyczne i kulturalne; • rewitalizacja zabytkowego osiedla Borsig; • rewitalizacja zabytkowego osiedla Zandka ; • zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja |

| | |
|--|--|
| | <p>nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością Gminy) do nowych funkcji;</p> <ul style="list-style-type: none"> • coroczne zwiększanie, w miarę możliwości, budżetu przeznaczonego na dotowanie przez gminę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, nie będącym własnością gminy; • zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji i środków pozabudżetowych na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami; • organizacja spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontownia obiektów zabytkowych (w tym szkolenia nt. ograniczeń związanych ze stosowaniem niektórych technologii remontowych i rewaloryzacyjnych); • przenoszenie na grunt lokalny międzynarodowych doświadczeń w dziedzinie rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego; |
|--|--|

| PRIORYTET II: SPRAWNE ZARZĄDZANIE ZASOBEM DZIEDZICTWA KULTUROWEGO | |
|--|--|
| kierunki działań | zadania |
| Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego | <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego (m. in. monitorowanie możliwości pozyskania unijnych środków ze specjalnej puli, dla tzw. Obszarów Strategicznej Interwencji); • współpraca z urzędem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; • promocja działań społecznych w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego; • postulowanie przyspieszenia prac nad planami zagospodarowania dla kolejnych obszarów miasta; • digitalizacja zbiorów dawnego archiwum Policji Budowlanej w Zabrze; • digitalizacja zbiorów Muzeum Górnictwa Węglowego; |
| Działania prawne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego | <ul style="list-style-type: none"> • uregulowanie praw własnościowych działek w celu umożliwienia realizacji planu zagospodarowania terenów zabytkowych (szczególnie na terenach przemysłowych); • okresowa weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków; • korelowanie zapisów Gminnej Ewidencji Zabytków z zapisami w obowiązujących Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy; • uszczegóławianie zaleceń w Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego dot. działań rewaloryzatorskich wraz z odpowiednią adnotacją adresową; • okresowa aktualizacja „Planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”; |

| PRIORYTET III: PIELĘGNACJA I PROMOCJA REGIONALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ | |
|--|---|
| kierunki działań | zadania |
| Edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu | <ul style="list-style-type: none"> • cykliczne organizowanie Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej, poświęconej dziedzictwu przemysłowemu; • organizowanie obchodów jubileuszowych związanych z historią miasta; • wspieranie inicjatyw obywatelskich służących zachowaniu tradycji lokalnych; • organizowanie i wspieranie organizacji konkursów, wystaw, imprez, kiermaszy, rajdów i festynów kulturowych z dziedzictwem kulturowym w tle; • dalsze wprowadzanie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego, kształtowania estetyki, ładu przestrzennego do systemu edukacji szkolnej poprzez organizowanie odpowiednich zajęć i konkursów; • prowadzenie edukacji regionalnej w szkołach – współpraca z instytucjami i organizacjami propagującymi edukację regionalną; • upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich i rewitalizacji; • nagradzanie najlepiej przeprowadzonych prac w obiektach zabytkowych; |
| Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym regionu i zabytkach miasta | <ul style="list-style-type: none"> • utworzenie forum obywatelskiego na stronach Urzędu Miasta dającego możliwość podawania interesujących faktów z historii miasta lub możliwość podawania wiadomości o znalezieniu obiektu o wartościach historycznych, itp; • udostępnianie na stronach internetowych Urzędu Miasta informacji o zabytkach Zabrze i rewitalizacji; • aktywna współpraca z mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z opieką nad zabytkami i rewitalizacją; |
| Popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu | <ul style="list-style-type: none"> • wspieranie inicjatyw zmierzających do wpisania dziedzictwa przemysłowego Zabrze na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO; • wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu i historii regionu i rewitalizacji; • reklama w mediach elektronicznych i tradycyjnych dorocznych imprez związanych z dziedzictwem regionu; • współpraca gminy z GZM-em w ramach tworzonego Śląskiego Systemu Informacji Turystycznej: opracowywanie publikacji (przewodniki i mapki), które będą dystrybuowane na obszarze całego Śląska, instalacja infokiosków dla turystów, przygotowywanie części składowych portalu silesia.travel, np. panoramy, wirtualne wycieczki; • inicjowanie i patronowanie współpracy między stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi |

| | |
|---|---|
| | <p>zajmującymi się ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego oraz rewitalizacją;</p> <ul style="list-style-type: none">• wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe miasta i rewitalizację;• wspieranie imprez popularyzujących tradycje i związki z sąsiednimi regionami;• współpraca kulturalna z miastami partnerskimi (Essen, Kaliningrad, Lund, Rotherham, Równe, Sangerhausen, Seclin, Trnawa, Zahlé); |
| Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej związanej z zabytkami | <ul style="list-style-type: none">• kontrola oznakowania szlaków turystycznych;• uaktualnienie szczegółowej koncepcji ścieżek turystycznych uwzględniających edukację historyczną oraz edukację ekologiczną;• utworzenie szlaku zabytków poprzemysłowych;• utworzenie szlaku architektury modernistycznej Zabrze;• wspieranie rozwoju turystyki rowerowej związanej z zabytkami regionu;• wspieranie rewitalizacji obszarów i obiektów o wartościach historycznych;• wspieranie rozwoju Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej w kierunku włączenia kolejnych wartościowych kulturowo obszarów i obiektów w zasięg oddziaływania Ośrodka; |
| Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb turystycznych i edukacyjnych | <ul style="list-style-type: none">• znakowanie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody;• zaopatrzenie zabytków w tablice informujące o ich historii i znaczeniu dla regionu;• oświetlenie ważniejszych zabytków;• udostępnianie kolejno remontowanych obiektów zabytkowych nadających się charakterem dla ruchu turystycznego• upowszechnianie nowych, atrakcyjnych form zwiedzania i poznawania historii miasta (questy, gry miejskie); |

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ZABRZA

Zadania określone w rozdziale dotyczącym założeń programowych będą realizowane za pomocą następującego instrumentarium, którego podstawę stanowią obowiązujące przepisy prawne:

— *instrumenty prawne* – wynikające z przepisów ustawowych (m.in.: wykonywanie decyzji administracyjnych, np. Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, itp.);

— *instrumenty finansowe* (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków, inne subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);

— *instrumenty koordynacji* (oddziałujące m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, z organizacjami wyznaniowymi, z właścicielami zabytków);

— *instrumenty społeczne* (w sferze działania samorządu, m.in.: systemy szkoleń, doksztalcanie profesjonalne, interdyscyplinarny model pracy; w sferze budowania powiązań między władzami samorządowymi a społeczeństwem: system konsultacji i dyskusji publicznych, działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami pozarządowymi);

— *instrumenty kontrolne* (m.in. weryfikacja GEZ, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, monitoring realizacji GPOnZ).

IX. MONITOROWANIE REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ZABRZA

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z cytowaną ustawą władza samorządowa ma obowiązek sporządzenia sprawozdania ze stanu realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Zabrze na lata 2015-2018* i przedstawić je Radzie Miasta w cyklu dwuletnim (*monitoring mid-term i monitoring ex post*).

Celem monitoringu jest zbieranie i analiza informacji dotyczących realizacji Programu na każdym etapie wdrażania. Proces monitorowania polega na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów programu przez zdefiniowane w nim kierunki działań, na analizie zebranych danych i opracowaniu sprawozdań. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz podejmowania ewentualnych inicjatyw korygujących i propozycji zmian.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki będą następujące:

W ramach priorytetu I: Zahamowanie procesu destrukcji obiektów zabytkowych oraz rewaloryzacja najcenniejszej substancji dziedzictwa kulturowego miasta:

- poziom (w %) wydatków budżetu miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba prac studialnych i ewidencyjnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej, itp.),
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- działania podjęte w celu rewitalizacji najważniejszych obiektów zabytkowych,
- wysokość dofinansowań do remontów rejestrowych obiektów zabytkowych nie będących własnością gminy,
- sposoby i formy informowania o możliwościach uzyskania dotacji na zadania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W ramach priorytetu II: Sprawne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego:

- liczba opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem działań rewaloryzatorskich,
- poziom pozyskiwania środków zewnętrznych przeznaczonych na rewitalizację obiektów zabytkowych,
- stan gminnej ewidencji zabytków i rejestru zabytków w zakresie zabytków nieruchomości i ruchomych.

W ramach priorytetu III: Pielęgnacja i promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz rozwój tożsamości regionalnej:

- liczba i rodzaj zrealizowanych wystaw, kiermaszy, festynów, rajdów z dziedzictwem kulturowym w tle,
- sposób wprowadzenia kwestii dziedzictwa kulturowego regionu do systemu edukacji szkolnej,

- liczba wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, map, przewodników) związanych z historią i dziedzictwem kulturowym gminy,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, ścieżek edukacyjnych, przyrodniczych, itp.,
- stan oznakowania szlaków turystycznych i obiektów zabytkowych,
- przeprowadzone konkursy na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- liczba prelekcji oraz imprez popularyzatorskich dla lokalnej społeczności na temat najcenniejszych wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- promowanie najlepszych prac remontowych wykonanych przez właścicieli zabytków,
- sposoby i zakres współpracy z mediami w celu promocji zabytkowego zasobu gminy oraz możliwości jego rewitalizacji,
- ilość zainstalowanych punktów informacji turystycznej,
- ilość innych, utworzonych bądź zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- ilość inicjatyw obywatelskich na niwie ochrony dziedzictwa kulturowego (stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, sposoby ich współpracy z samorządem),
- działania podjęte w sprawie reklamy i promocji imprez ponadlokalnych,
- stan iluminacji najważniejszych zabytków.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego realizuje się w Polsce ze środków prywatnych (osoby fizyczne, fundacje, osoby prawne, kościelne) i publicznych (budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, dotacje WUOZ, fundusze europejskie). Zasadniczo obowiązek utrzymania obiektów zabytkowych spoczywa na właścicielach i użytkownikach tych obiektów.

Na dofinansowanie projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (promocja, informacja, edukacja), przeznacza się:

1. środki finansowe z budżetu państwa przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych;
2. środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
3. środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
4. środki z europejskich programów specjalnych, np.: Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norweski Mechanizm Finansowy, itp;
5. środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw;
6. środki pochodzące z budżetu samorządów.

Na stronach internetowych Ministerstw Kultury i Dziedzictwa Narodowego (www.mkidn.gov.pl) oraz Rozwoju Regionalnego (www.mrr.gov.pl) znajdują się wyczerpujące informacje na temat funkcjonujących programów operacyjnych, działających w obszarze dziedzictwa kulturowego, ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków są **środki publiczne** pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*⁸⁹. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący – gminy, powiatu, samorządu województwa.

Dotacje są realizowane poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do

⁸⁹ art. 77 Ustawy określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu, art. 78 określa wysokość dotacji (na ogół 50% koniecznych nakładów); dotacja może być zwiększona w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,

• stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych. Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Ochrona dziedzictwa kulturowego realizowana jest również z innych funduszy państwowych. Ważna rola przypada w tym względzie **Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**⁹⁰. Ze środków funduszu dofinansowuje się, m.in., prace konserwatorskie przy zabytkowych założeniach parkowych.

Remonty obiektów sakralnych wpisanych do rejestru zabytków wspomagane mogą być także dotacjami krajowego **Funduszu Kościelnego** (dotacje nie obejmują zabytkowego wyposażenia wnętrza), który usytuowany jest w strukturze Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na wniosek osób prawnych, kościołów i innych związków wyznaniowych lub z inicjatywy własnej Zarządu Funduszu Kościelnego. Przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu dotacji zarząd korzysta z opinii przedstawicielstw, jakie przy funduszu mogą tworzyć osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych oraz bezpośrednio władz kościelnych.

Środki samorządowe. Z budżetu województwa udzielane mogą być dotacje celowe na realizację zadań w związku z prowadzonymi pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze województwa śląskiego, posiadającym istotne znaczenie kulturowe. O dotację celową z budżetu województwa śląskiego, w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami, może ubiegać się osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku. Podstawą udzielenia dotacji jest wniosek o jej przyznanie.

Także samorządy lokalne niższych szczebli mają możliwość dofinansowywania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych na swoim terenie. Taką okazję stwarza art. 81 Ustawy.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2014 roku realizował różne **programy ministerialne**. Wśród nich znalazł się **program Dziedzictwo Kulturowe**, w ramach którego określono następujące, objęte dotacjami priorytety:

1. *Ochrona zabytków.* Dofinansowanie dotyczyło:

- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu

⁹⁰ Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) – publiczna instytucja finansowa, działająca od 1989 r., najpierw jako fundusz celowy, a od 2010 – jako państwowa osoba prawna. Głównym celem działania jest udzielanie finansowego wsparcia przedsięwzięciom służącym ochronie środowiska i gospodarce wodnej. NFOŚiGW wraz z 16 niezależnymi (podlegającymi samorządom wojewódzkim) wojewódzkimi funduszami stanowią trzon polskiego systemu finansowania przedsięwzięć służących ochronie środowiska, wykorzystujący środki krajowe jak i zagraniczne. Podstawy prawne działalności NFOŚiGW określają artykuły 400 – 411a ustawy z dnia 27 kwietnia Prawo ochrony środowiska z 2001 (Dz. U.z 2013 r. poz. 1232 r. (z późn. zmianami)

wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

2. *Wspieranie działań muzealnych.* W ramach priorytetu można było ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych;
- modernizacja stałych wystaw muzealnych;
- tworzenie stałych wystaw muzealnych;
- publikacja katalogów do wystaw muzealnych;
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii,
- muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego;
- zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

3. *Kultura ludowa.* Dofinansowaniu podlegały następujące rodzaje zadań:

- edukacyjne, w tym warsztaty, kursy i szkolenia dotyczące zagadnień szeroko pojętej kultury ludowej, w tym niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- z zakresu szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
- publikacje książkowe z zakresu dziedzictwa kultury ludowej;
- prace dotyczące dokumentacji, archiwizacji i udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultury ludowej, w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu, obrzędowości, obyczajowości;
- popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego;
- dotyczące ochrony architektury regionalnej;
- działania o charakterze artystycznym, inspirowanych tradycyjną twórczością ludową;
- projekty badawcze i popularyzatorskie z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

4. *Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.* W tym przypadku można było ubiegać się o dofinansowanie działań ulokowanych na terenie Polski oraz poza jej granicami, związanych z:

- rewaloryzacją, pracami remontowymi i konserwatorskimi w zabytkach polskich lub z Polską związanych, które znajdują się poza granicami kraju;
- rewaloryzacją, konserwacją, ochroną i zachowaniem zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowaniem utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym z: badaniami naukowymi, kwerendami bibliotecznymi, archiwalnymi i inwentaryzacjami;
- publikacjami oraz promocją badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętnianiem wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;

▪ pomocą instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

5. *Ochrona zabytków archeologicznych*. Dotacja obejmowała:

- ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

6. *Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego*. Dofinansowaniu podlegały następujące rodzaje zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniającą przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

Minister Nauki, na zasadach określonych w przepisach o regulach finansowania nauki, może także przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych⁹¹

Fundusze europejskie. Znaczący udział w finansowaniu opieki nad zabytkami w Polsce mają fundusze europejskie. Z końcem roku 2013 zamknięty został okres działania programów unijnych na lata 2007–2013. Nowa, zatwierdzona przez Parlament Europejski perspektywa finansowa na lata 2014–2020, przewiduje przyznanie Polsce **82,5 mld euro na realizację polityki spójności**.

Znaczna część programów planowanych do realizacji w nowym okresie budżetowym jest już zatwierdzona i znajduje się w fazie realizacji.

Strona internetowa www.funduszeuropejskie.gov.pl dostarcza aktualnych informacji na temat **europejskich funduszy strukturalnych**. W latach 2014–2020 w ramach funduszy strukturalnych będą działały następujące programy rozwojowe:

- › Infrastruktura i Środowisko.
- › Inteligentny Rozwój.
- › Wiedza. Edukacja. Rozwój.
- › Polska Cyfrowa.
- › Polska Wschodnia.

⁹¹ art. 83 Ustawy: Na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach.

- Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa.
- Pomoc Techniczna.
- Regionalne Programy Operacyjne.

W chwili obecnej funkcjonuje już **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020**. W ramach programu realizuje się duże inwestycje infrastrukturalne w zakresie ochrony środowiska, transportu, energetyki, kultury i dziedzictwa narodowego, ochrony zdrowia oraz szkolnictwa wyższego. Wielkość środków unijnych zaangażowanych w **realizację programu wynosi ponad 28 miliardów euro**, co stanowi ok. 42 proc. całości środków polityki spójności w Polsce.

Wśród 15 priorytetów programu znalazł się *Priorytet 11: „Kultura i Dziedzictwo Kulturowe”*, na realizację którego przeznaczono **651,3 mln euro**. Jego głównym celem jest wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym i europejskim dla zwiększenia atrakcyjności Polski. Wśród celów szczegółowych priorytetu sformułowano *Działanie 11.1: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym*, którego realizacji będą służyły projekty z zakresu:

- rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, restauracji, zachowania, a także adaptacji na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem;
- zakupu i remontu trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu;
- konserwacji zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów oraz archiwaliów i zbiorów filmowych;
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem;
- rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacji zabytkowych zasobów bibliotecznych, muzealnych, archiwalnych i zbiorów filmowych;
- tworzenia wirtualnych instytucji kultury (dot. wykorzystania w tym celu zbiorów zabytkowych).

Alokacja Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na działanie 11.1 wynosi **126,91 mln euro**.

Oprócz wymienionych powyżej programów rozwojowych, z których *Infrastruktura i Środowisko* ma kluczowe znaczenie dla ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w latach 2014–2020 będą działały również inne, w ramach których można uzyskać środki finansowe na realizację projektów z obszaru szeroko rozumianej kultury.

Program Kreatywna Europa 2014–2020. To nowy program Komisji Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kreatywnych i kultury. Program będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są one związane przede wszystkim z: tworzeniem kompetencji sektorów kultury do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz z edukacją i rozwojem publiczności dla odbioru europejskich dzieł, a także ze zwiększaniem dostępu do kultury.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy, obok funduszy strukturalnych, stanowią największe źródło zewnętrznego finansowania kultury

w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje EOG, które nie są członkami Unii Europejskiej: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania z zakresu infrastruktury kultury (informacje na stronie www.funduszngo.pl).

W edycji Mechanizmów na lata 2009-2014, projekty z zakresu kultury mogły uzyskać dofinansowanie w ramach programu „*Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego*” oraz programu „*Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego*”⁹².

Regionalne Programy Operacyjne. W latach 2014–2020 samorzady województw będą zarządzać około 40% funduszy polityki spójności, co daje sumę **31,28 mld euro**. Zainwestują te pieniądze poprzez regionalne programy operacyjne. Programy regionalne będą finansowane ze środków dwóch funduszy unijnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. Z zestawienia zamieszczonego na stronach internetowych funduszy europejskich wynika, że województwo śląskie jest największym beneficjentem środków unijnych przyznanych na programy regionalne⁹³. Całkowita alokacja tych środków wyniesie **3 476 937 134 euro**. Składowymi tej kwoty są także dodatkowe fundusze, pochodzące z rezerwy programowej, czyli środki na Zintegrowane Inwestycje Terytorialne oraz inne Obszary Strategicznej Interwencji.

Zarząd Województwa Śląskiego uchwałą nr 655/327/IV/2014 z dnia 10.04.2014 r. przyjął projekt **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020** wersja 5.1 oraz projekt **Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020** wersja 5.1 (SFC), który w kwietniu ubiegłego roku został przesłany do Komisji Europejskiej w celu zaopiniowania. Przedstawione zostały uwagi do programu, a następnie w negocjacjach, wypracowana została ostateczna jego wersja, która została **przyjęta przez Komisję Europejską w dniu 18 grudnia 2014 r.**

Uzgodniony RPO WSL 2014-2020, będzie jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego 2020.

Przewiduje się, że pierwsze konkursy na dofinansowanie zadań dotyczących poszczególnych priorytetów, województwo śląskie ogłosi pod koniec I kwartału 2015 r.

Ze środków tych będą realizowane zadania dotyczące bezpośrednio ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, których dotyczy **priorytet inwestycyjny 6.3: Ochrona dziedzictwa kulturowego osi priorytetowej V: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów**. W ramach priorytetu wspierane będą zadania, polegające na przeprowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych przy zabytkach i w ich otoczeniu wraz z promocją obiektu. Wsparciem objęte będą również inwestycje polegające na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń. Na finansowanie zadań w obszarze tego działania, planuje się przeznaczyć **60 381 250 euro**.

⁹² w drugim przypadku zrealizowano już planowane nabory wniosków - I w 2012 r. i II w 2013 r. i tym samym rozdysponowano całą alokację w ramach programu. W związku z powyższym w latach 2014-2016 nie są planowane kolejne nabory wniosków

⁹³ <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/RPO/Aktualnosci/Strony/default.aspx?zakladka=4&strona=1>

Z dziedzictwem kulturowym może być również związana działalność prowadzona w ramach **osi priorytetowej III: Konkurencyjność MŚP⁹⁴**, mieszcząca się w pojemnym znaczeniowo **prioryciecie inwestycyjnym 3.3: Wzrost konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw**. Środki przewidziane na finansowanie tych zadań to **207 988 898 euro**. Przykładem działania w tym obszarze będzie wsparcie MŚP w zakresie przedsięwzięć turystycznych, wykorzystujących potencjał turystyczny i kulturowy oraz walory krajobrazowo-przyrodnicze regionu.

Oprócz funduszy europejskich funkcjonują również tzw. inicjatywy wspólnotowe, które są wdrażane w ramach regionalnych programów operacyjnych. Jednym z takich instrumentów jest **Inicjatywa JESSICA⁹⁵**. Jest to europejskie wsparcie na rzecz trwałych inwestycji w obszarach miejskich. Mechanizm umożliwi wykorzystanie części środków z unijnych dotacji na dokonywanie inwestycji w projekty stanowiące część zintegrowanych planów trwałego rozwoju obszarów miejskich. Są to instrumenty zwrotne (pożyczki, wkłady kapitałowe, gwarancje), wysokość dofinansowania ustalana jest indywidualnie a inwestycje, które zostały przez nie sfinansowane powinny generować zyski.

Środki w ramach inicjatywy JESSICA umożliwiają realizację projektów w zakresie:

- przebudowy starych lub nieużywanych budynków przemysłowych,
- rewitalizacji terenów powojaskowych i poprzemysłowych,
- rewitalizacji miast.

Kolejnym, choć mniej efektywnym w porównaniu ze środkami publicznymi i europejskimi, źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być **środki pozyskane od firm, fundacji, czy stowarzyszeń lub osób prywatnych** funkcjonujących na danym terenie. Są one o tyle istotne, że nie wynikają z urzędowych decyzji, lecz na ogół są efektem lokalnego patriotyzmu i przywiązania do tzw. małej ojczyzny. Działania takie wzmacniają więzi między mieszkańcami, czy instytucjami działającymi w określonym miejscu a lokalną tradycją i dziedzictwem kulturowym.

⁹⁴ MŚP – „małe i średnie przedsiębiorstwa” pojęcie zdefiniowane przez Unię Europejską zaleceniu 2003/261

⁹⁵ Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas – inicjatywa opracowana przez Komisję Europejską i Europejski Bank Inwestycyjny wraz z Bankiem Rozwoju Rady Europy, środki są rozdzielane na poszczególne projekty za pośrednictwem Funduszy Rozwoju Obszarów Miejskich.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

XI.1. RELIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ MIASTO ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW.

1 października 2004 roku w Urzędzie Miejskim w Zabrze utworzono stanowisko Miejskiego Konserwatora Zabytków. W październiku 2008 roku wydzielono samodzielne Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków. Do zakresu działań Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków należy m. in. : opracowywanie gminnych programów opieki nad zabytkami, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, realizacja porozumień zawartych z organami administracji rządowej w zakresie ochrony zabytków, realizacja zadań wynikających z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz prowadzenie spraw związanych z udzielaniem dotacji celowych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, w ramach środków zaplanowanych w budżecie Miasta Zabrze.

Dotacje władz samorządowych.

W oparciu o art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.), w związku z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446) w latach 2006-2011 z budżetu Miasta Zabrze udzielano dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków. Zasady udzielania dofinansowań zostały sformułowane w Uchwale Nr XLVII/595/05 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 12 grudnia 2005 r. (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 30 grudnia 2005 r., Nr 153*, poz. 4522) zmienionej Uchwałą Nr VI/72/07 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 12 marca 2007 r. (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 28 marca 2007 r., Nr 53, poz. 1165). W latach 2012-2014 obowiązywała w tym zakresie uchwała Nr XIV/150/11 Rady Miejskiej w Zabrze z dnia 12 września 2011 r. w sprawie zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Zabrze, nie stanowiących jego wyłącznej własności (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 11 października 2011 r., Nr 246, poz. 4124). Od 2015 roku dotacje z budżetu Miasta Zabrze będą udzielane na podstawie Uchwały Nr LII/770/14 Rady Miasta Zabrze z dnia 9 czerwca 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Zabrze nie stanowiących jego wyłącznej własności (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 18 czerwca 2014 r., poz. 3391). Celem dotowania jest pomoc właścicielom zabytków w sprawowaniu należytej opieki nad wartościowymi elementami substancji zabytkowej, ze szczególnym uwzględnieniem elewacji, co jest istotne w tworzeniu wizerunku miasta. Środki finansowe są corocznie gwarantowane w budżecie miasta. Dotacja może być udzielona osobom fizycznym lub podmiotom posiadającym tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Dotacja może być udzielona m.in. na dofinansowanie zabezpieczenia zabytku, odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych, odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, dachu, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup i montaż instalacji zabezpieczających oraz zakup materiałów

konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania prac i robót przy obiekcie wpisanym do rejestru. Podmioty ubiegające się o udzielenie dotacji składają wnioski o dotację do Prezydenta Miasta Zabrze za pośrednictwem Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków Urzędu Miejskiego w Zabrzu.

Poniżej zestawiono dotacje przyznane w latach 2011-2013 z budżetu Miasta Zabrze z zadania „Ochrona i konserwacja zabytków”.

| 2011 | | | |
|--|--|--|----------------------|
| beneficjent | obiekt | zakres prac | kwota dotacji |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Pawła w Zabrzu | dwa konfesjonały z kościoła paraf. św. Pawła | prace konserwatorsko-remontowe | 9 250,00 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Jadwigi w Zabrzu | budynek kościoła parafialnego św. Jadwigi | roboty remontowe i renowacyjne kościoła | 225 611,75 PLN |
| Przedsiębiorstwo Górnictwa DEMEX Sp. z o. o. w Zabrzu | budynek nadszybia i wagowni Szybu „Maciej” | remont i konserwacja dachu i elewacji budynku | 270 992,18 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Andersa 83-85 | budynek mieszkalny typu wielorodzinnego | remont dachu, rynien i rur spustowych | 89 014,65 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Komuny Paryskiej 17-19 | budynek mieszkalny typu wielorodzinnego | remont dachu, rynien i rur spustowych | 80 874,94 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Szafarczyka 24-26 | budynek mieszkalny typu wielorodzinnego | wykonanie izolacji przeciwwilgociowej z drenażem | 24 035,22 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Szafarczyka 24-26 | budynek mieszkalny typu wielorodzinnego | remont dachu, rynien i rur spustowych | 68 665,60 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Śniadeckich 1-3 | budynek mieszkalny typu wielorodzinnego | remont dachu, rynien i rur spustowych | 58 945,83 PLN |
| Pani Brygida Matlok | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | remont dachu i rynien | 11 975,86 PLN |
| Pan Jan Mrozek oraz pp. Krystyna i Dieter Mrozek | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | remont dachu, elewacji budynku, izolacja fundamentów | 25 734,01 PLN |
| 2012 | | | |
| beneficjent | obiekt | zakres prac | kwota dotacji |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Pawła w Zabrzu | budynek kościoła parafialnego św. Pawła | remont dachu kościoła wraz z remontem macej wieży | 452 132,00 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka NSPJ w Zabrzu | budynek kościoła parafialnego NSPJ | renowacja stropu, tynków i malatur ścian wnętrza | 358 789,50 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka WNMP w Zabrzu | budynek kościoła parafialnego WNMP | renowacja elewacji kościoła, cz. I | 264 803,00 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Wawrzyńca w Zabrzu | budynek kościoła parafialnego św. Wawrzyńca | remont wieży kościoła | 638 955,50 PLN |

| | | | |
|---|--|--|----------------------|
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Jana Chrzciciela w Zabrze | budynek kościoła parafialnego św. Jana Chrzciciela | remont elewacji kościoła, II etap | 238 907,50 PLN |
| Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Usług Turystycznych w Katowicach | budynek hotelu „Monopol” | remont i renowacja budynku dawnego hotelu „Admiral Palast” | 278 494,47 PLN |
| Stowarzyszenie Kopalnia Sztuki w Zabrze | budynek Cechowni-Łaźni-Szatni d. kopalni „Ludwik” | renowacja północnej elewacji Cechowni z cz. wymianą pokrycia | 192 251,50 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy 3-go Maja 41 | budynek mieszkalny wraz z oficyną | remont elewacji frontowej kamienicy | 46 042,16 PLN |
| Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości przy ulicy Bytomskiej 83 | budynek mieszkalny wraz z oficyną | remont dachu | 80 076,29 PLN |
| Państwo Regina i Janusz Rupik | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | remont dachu i komina | 19 817,00 PLN |
| Państwo Jadwiga i Wiesław Dmowscy | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | remont dachu i kominów | 10 791,50 PLN |
| Państwo Iwona Kimla i Józef Kimla | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | wymiana pokrycia dachowego i obróbek blacharskich | 11 497,50 PLN |
| 2013 | | | |
| beneficjent | obiekt | zakres prac | kwota dotacji |
| Parafia Rzymsko-Katolicka WNMP w Zabrze | budynek kościoła parafialnego WNMP | renowacja elewacji kościoła, cz. II | 177 216,09 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Wawrzyńca w Zabrze | budynek kościoła parafialnego św. Wawrzyńca | remont dachu | 397 097,63 PLN |
| Parafia Rzymsko-Katolicka św. Jana Chrzciciela w Zabrze | budynek kościoła parafialnego św. Jana Chrzciciela | remont elewacji kościoła, III etap | 238 750,92 PLN |
| Przedsiębiorstwo Górnicze DEMEX Sp. z o. o. w Zabrze | budynek łaźni, wentylatora i dyfuzora zespołu Szybu „Maciej” | rewitalizacja zespołu, etap II | 121 780,97 PLN |
| „Agarex” sp z o.o. w Zabrze | budynki mieszkalne przy ul. Stalmacha 13, 15-15a, Krakusa 2 | remont dachów i odtworzenie okiennic | 470 896,26 PLN |
| Państwo Barbara i Jerzy Orzelscy | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | remont dachu i izolacji przeciwwilgociowej | 17 388,71 PLN |
| Państwo Magdalena Joachimiak, Ryszard Joachimiak i Joanna Latta | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | wymiana poszycia dachowego oraz stolarki okiennej | 20 652,71 PLN |
| Państwo Róża Pożny, Engelbert Pożny, Joanna Pożny-Rzycka | budynek mieszkalny typu czterorodzinnego | wymiana poszycia dachowego | 13 148,07 PLN |

Projekty współfinansowane ze środków Regionalnych Programów Operacyjnych.

Inwestycje w zakresie remontów obiektów zabytkowych mogą otrzymać dofinansowanie w ramach Regionalnych Programów w ramach Priorytetów związanych z rewitalizacją miast bądź infrastrukturą kultury.

W tabeli zebrano projekty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, które były współfinansowane ze środków unijnych w latach 2010-2013.

| nazwa zadania | jednostka aplikująca | dofinansowanie w PLN |
|--|--|-----------------------------|
| Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 41 410 000,00 |
| Zabrze – Kopalnia możliwości – promocja oferty turystycznej miasta | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 537 435,28 |
| Rewitalizacja obiektów poprzemysłowych Gminy Zabrze wraz z adaptacją na cele kulturalne, turystyczne i oświatowe | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta, Pełnomocnik Prezydenta ds. Realizacji Projektu | 12 590 708,72 |
| Adaptacja obiektów położonych przy ul. Sienkiewicza w Zabrzu na potrzeby rozwoju poprzemysłowego parku tematycznego | ZKWK „Guido” w Zabrzu | 3 917 068,78 |
| Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej Skansen Górniczy Królowa Luiza, etap II – Rewitalizacja budynku Łażni Łańcuszkowej | Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu | 3 787 654,90 |
| Modernizacja gospodarki cieplnej wraz z montażem kolektorów słonecznych dla Miejskiego Zakładu Kąpielowego w Zabrzu | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 4 189 676,25 |
| Zintegrowany system wspomagania zarządzania obiektami poprzemysłowymi w Zabrzu | ZKWK „Guido” w Zabrzu | 2 137 761,05 |

Projekty współfinansowane ze środków pozaunijnych.

Istnieją również możliwości współfinansowania projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego z programów realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej a także Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zestawienie tych projektów, realizowanych w latach 2010-2013, przedstawiono poniżej.

| tytuł projektu | nazwa instytucji przekazującej dofinansowanie | jednostka aplikująca | dofinansowanie w PLN |
|--|---|--|-----------------------------|
| Termomodernizacja budynku administracji samorządowej oraz Centrum Zarządzania Kryzysowego przy ul. Prof. Religi 1 w Zabrzu – II etap | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 394 000,00 |
| Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej | Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta, ZKWK GUIDO | 1 000 000,00 |
| Utrzymanie grobów i cmentarzy wojennych w Zabrzu | Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego | Wydział Infrastruktury Komunalnej | 20 000,00 |

| | | | |
|---|---|---|------------|
| Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego w Zabrze przy ul. Powstańców Śląskich | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 225 760,89 |
| Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 11 | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 643 409,00 |
| Adaptacja komory K8 ZKWK Guido na cele kulturalne | Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego | Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego GUIDO | 371 269,61 |
| Modernizacja Gospodarki Ciepłej wraz z montażem kolektorów słonecznych dla Miejskiego Zakładu Kąpielowego w Zabrze | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 580 682,00 |
| Termomodernizacja budynku nadszybia szybu Carnall i części budynku stacji sprężarek i rozdzielni przy ul. Wolności | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 639 595,96 |
| Utrzymanie miejsc grobownictwa wojennego | Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego | Wydział Infrastruktury Komunalnej | 20 000,00 |
| Skansen Górniczy „Królowa Luiza” – budynek dawnej rozdzielni 6kV – restauracja i konserwacja urządzeń pomiarowych zabytkowej tablicy sterowniczej | Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego | Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego GUIDO | 130 000,00 |
| Termomodernizacja budynku administracyjnego Teatru Nowego przy Parku Hutniczym | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 206 227,00 |
| Skansen Górniczy „Królowa Luiza” – restauracja i konserwacja zabytkowych elementów oryginalnego wyposażenia budynków nadszybia szybu Carnall oraz rozdzielni 6kV | Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego | Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu | 200 000,00 |
| Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 24 | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 396 900,00 |
| Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy ul. Wolności 323 | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 108 504,00 |
| Termomodernizacja wraz z demontażem, transportem i unieszkodliwieniem odpadów zawierających azbest z budynku Europejskiego Ośrodka Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej przy ul. Wolności | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział Strategii i Rozwoju Miasta | 439 595,96 |
| Termomodernizacja budynku Przedszkola nr 34 w Zabrzu przy ul. Brysza 4 | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział strategii i Rozwoju Miasta | 278 270,00 |

| | | | |
|--|---|------------------------------------|------------|
| Termomodernizacja budynku Śl. Uniwersytetu Medycznego przy Placu Traugutta nr 2 w Zabrze – etap I. | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej | Wydział strategii i Rozwoju Miasta | 156 403,00 |
|--|---|------------------------------------|------------|

Środki własne gminy.

Władze samorządowe Zabrze starają się realizować strategię ochrony zabytków również własnymi środkami finansowymi, wygoszparowanymi przez gminę. Jeśli chodzi o obiekty kubaturowe, będące własnością gminy, w latach 2010-2013 wykonano zadania zebrane w poniższej tabeli.

| nazwa zadania | wartość zadania brutto w PLN | termin realizacji |
|--|-------------------------------------|--------------------------|
| Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 12 przy ul. Generała Władysława Andersa 64 | 1 373 424,96 | 2010 |
| Termomodernizacja budynków Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 11 przy ul. Sienkiewicza 33 | 2 522 878,96 | 2011 |
| Termomodernizacja budynku Zespołu Szkolno-Przedszkolnego nr 6 przy ul. Generała Sikorskiego 74 | 873 051,78 | 2011-12 |
| Termomodernizacja sali gimnastycznej przy Gimnazjum nr 16 przy ul. Szenwalda 2 | 1 912 818,64 | 2012-13 |
| Modernizacja i remont Dzielnicowego Ośrodka Kultury przy ul. Generała Sikorskiego 114 | 1 020 627,42 | 2012 |
| Modernizacja i remont Dzielnicowego Ośrodka Kultury przy ul. Generała Sikorskiego 114 – II etap | | 2012-13 |
| Modernizacja budynku po dyrekcji huty Zabrze dla potrzeb administracji samorządowej | 9 374 455,49 | 2010-13 |

W ramach realizacji zadania „Ochrona i konserwacja zabytków” wydatkowano w latach 2011-2012 następujące kwoty:

| nazwa zadania | adres | kwota w PLN |
|--|--------------------------|--------------------|
| 2011 | | |
| Konserwacja krzyża przydrożnego | ul. Leśna 19 | 27 501,95 |
| Konserwacja figury św. Barbary | ul. Wolności 450 | 17 717,74 |
| Konserwacja krzyża przydrożnego | ul. Badestinusa 35 | 17 851,40 |
| Dokumentacja konserwatorska – karty adresowe zabytków architektury i budownictwa dla 200 obiektów z terenu miasta Zabrze | - | 7 800,00 |
| 2012 | | |
| Konserwacja krzyża przydrożnego | ul. Chojnickiego/Szkolna | 32 646,50 |
| Wykonanie kart adresowych zabytków nieruchomych dla 300 obiektów z terenu miasta Zabrze | - | 5 000,00 |
| Wykonanie 100 sztuk znaków informacyjnych „Zabytek chroniony prawem” | - | 725,70 |

XI.2. FINANSOWANIE ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW PRZEZ WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW ORAZ URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

W latach 2010-2013 szereg podmiotów z terenu województwa śląskiego występowało do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach z wnioskami o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Część wniosków zaopiniowanych pozytywnie i przyjętych do dofinansowania dotyczyła obiektów znajdujących się na terenie Zabrze. Niżej przedstawiono zadania dotowane przez WUOZ w latach 2010-2013.

| nazwa zadania | jednostka aplikująca | dofinansowanie w PLN |
|--|--|-----------------------------|
| 2010 | | |
| Prace konserwatorskie wieży kościoła p.w. św. Andrzeja Apostoła w Zabrzu | Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Andrzeja Apostoła 41-800 Zabrze ul. Wolności 196 | 30 000,00 (refundacja) |
| Prace konserwatorskie wieży kościoła p.w. Pokoju usytuowanego w Zabrzu | Kościół Ewangelicko-Augsburski Zabrze | 30 000,00 (refundacja) |
| Prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane elewacji ściany szczytowej hali produkcyjnej Zakładu Budowy Maszyn Huty Zabrze | Huta Zabrze S. A. 41-800 Zabrze ul. Mikulczycka 13 | 80 000,00 |
| 2011 | | |
| Remont budynku nadszybia i wagowni Szybu Maciej | Przedsiębiorstwo Górnicze DEMEX Sp. z o.o. Zabrze ul. Hagera 41 | 80 000,00 |
| 2012 | | |
| Remont i renowacja elewacji i dachu (wraz z kopułą) budynku dawnego Hotelu "Admiral Palast" usytuowanego w Zabrzu przy ul. Wolności 305 | Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Usług Turystycznych Sp. z o.o. Katowice, Al. Korfantego 9 | 87 319,90 |
| 2013 | | |
| Wymiana stropu nad ścianami piętra oraz odtworzenie dachu budynku w Zespole pałacowo - parkowym ul. Kosynierów 19, 41-814 Zabrze | Fly Development Ireneusz Mucha ul. Hallera 38, 41-814 Zabrze | 180 000,00 |
| Udrożnienia, wyczyszczenia i zabezpieczenia: południowej nitki GKSD na odcinku 260 metrów od chodnika „Dechen” do przecinki nr 3 „pompownia”, południowej nitki GKSD na odcinku 150 metrów od komory portu „Reden” w kierunku na wschód od odcinka „Dechen” Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej | Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu | 100 000,00 |

W poniższej tabeli zestawiono dotacje udzielone przez Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego w latach 2011 – 2013.

| nazwa zadania | jednostka aplikująca | dofinansowanie w PLN |
|---|--|-----------------------------|
| 2011 | | |
| Kontynuacja prac remontowych i renowacyjnych drewnianego kościoła św. Jadwigi w Zabrze | Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Jadwigi w Zabrze | 90 000,00 |
| Remont i konserwacja dachu, elewacji budynku nadszybia i wagowni Szybu Maciej w Zabrze | Przedsiębiorstwo Górnicze DEMEX Sp. z o.o., ul. Hagera 41, 41-800 Zabrze | 70 000,00 |
| 2013 | | |
| Wykonanie pokrycia dachowego (z dachówki) w budynku w zespole pałacowo – parkowym przy ul. Kosynierów 19, 41-814 Zabrze | Fly Development Ireneusz Mucha ul. Hallera 38, 41-814 Zabrze | 35 000,00 |

XII. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Miasta, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
2. Realizacja Programu poddana będzie ocenie Rady Miasta po upływie dwóch oraz czterech lat od jego uchwalenia.
3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest ogłaszany w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.
4. W sprawach nie uregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

MATERIAŁY WYKORZYSTANE W TEKŚCIE:

1. Programy, strategie rozwojowe, dokumenty określające politykę przestrzenną miasta, inne dokumenty i opracowania o charakterze prognostycznym, sondażowym i pomocniczym udostępnione przez władze miasta Zabrze, m.in.: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, Strategia Rozwoju i Sprawozdania z realizacji Strategii, Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich, Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Zabrze na lata 2005–2015, Programy Ochrony Środowiska z ostatnią Aktualizacją Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Zabrze do 2016 roku z perspektywą do roku 2020, raporty o stanie miasta i in.
2. Materiały udostępnione przez Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków w Zabrzu: Gminna Ewidencja Zabytków miasta Zabrze, dane na temat środowiska kulturowego miasta, wykazy i ewidencje obiektów zabytkowych
3. Materiały i dokumentacja udostępnione przez Śląski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach, m. in.: karty ewidencyjne architektury i budownictwa, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, karty ewidencyjne cmentarzy.
4. J. KNOSSALLA, Geschichte der Stadt Hindenburg O/S., Katowice 1929
5. J. POLLOK, Hindenburg O/S Stadt der Gruben und Hütten., Essen 1979
6. D. GŁAZEK, Domus celeberrima. Architektura sakralna przemysłowej części Górnego Śląska 1870-1914., Katowice 2003
7. T. WAGNER, Nieznane oblicza śląskiej architektury., Zabrze 2003
8. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku. , pr. zb. p. red. E. Chojeckiej Katowice 2004
9. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006
10. Oblicza secesji w Katowicach i na obszarze województwa śląskiego., Materiały z sesji SHS Oddz. Górnośląskiego w Katowicach 24 listopada 2005 r., p. red. T. Dudek-Bujarek, Katowice 2006
11. Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006

Ponadto w opracowaniu Programu posłużono się informacjami udostępnionymi w internecie, m.in. na stronach:

www.pl.wikipedia.org,

<http://slaskie.fotopolska.eu>,

<http://krajoznawca.org/index.php/kg17/257-rozwoj-przestrzenny-zabrze>,

http://www.gliwiczanie.pl/Reportaz/modernizm/moderna_zab.htm

<http://www.um.zabrze.pl/mieszkanicy/miasto/historia/rozwoj-przemyslu>

<http://m.peuk.fiiz.pl/poi/index/poi/3546882/page/1/obj/#page-poi-details-0>

Materiały ikonograficzne:

Fotografie dostępne w Internecie na stronach:

<http://www.anabasis.pl/2013/04/kosciol-sw-jozefa-w-zabrzu/>

http://www.zabrze.aplus.pl/zdjecia_zabrza.html

<http://slaskie.fotopolska.eu>

Materiały kartograficzne:

archiwalne mapy niemieckie Me&tischblatt dostępne w Internecie na stronie:

Archiwum map zachodniej Polski - <http://mapy.amzp.pl/maps.shtml>.

ANEKS

do

**PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA ZABRZA**

NA LATA 2015–2018

ZABRZE 2014

ZAŁĄCZNIK NR 1
REJESTR ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH

| | | | |
|----|---|--|--------------------------|
| 1. | Zabrze Mikulczyce ok. 200 m od zabudowań gospodarczych ulica Kosynierów 19 | Stanowisko archeologiczne nr 6 – gródek średniowieczny typu stożkowatego. | C/1164/70 29 XII 1970 |
| 2. | Zabrze Mikulczyce ulica Kosynierów 19 | Zespół pałacowy: 1. pałac 2. zabudowania dworskie – czworak i kuźnia 3. pozostałości parku poza zabudowaniami na obszarze około 0,5 ha. Granice ochrony obejmują najbliższe otoczenie wymienionych obiektów. | A/1214/75 31 VII 1975 |
| 3. | Zabrze Rokitnica pomiędzy ulicami Krakowską i Borową | <i>Osiedle składające się z 29 domów.</i> Granice ochrony obejmują teren zaznaczony na mapie. | A/1337/85 21 V 1985 |
| 4. | Zabrze ulica 3 Maja 91 | <i>Zabudowania i wyrobiska podziemne dawnej kopalni Guido (obecnie kopalnia doświadczalna M-300) – zabudowania nadszybia z wieżą i maszynownia szybu „Kolejowy” wraz z zespołem wyrobisk podziemnych na poziomie 170 i 312 metrów.</i> Granice ochrony zaznaczono na mapie. | A/1342/87 26 II 1987 |
| 5. | Zabrze ulica Powstańców 14 (Plac Teatralny 1) | <i>Budynek Teatru Nowego.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1397/90 25 VI 1990 |
| 6. | Zabrze ulica Powstańców 14 (Park Hutniczy 2) | <i>Budynek dyrekcji Teatru Nowego.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1398/90 25 VI 1990 |
| 7. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 (pomiędzy ulicami Bohaterów Warszawskich, Buchenwaldczyków i Kraśińskiego) | <i>Zespół zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość zespołu w ramach ogrodzenia. | A/1399/90 1 VIII 1990 |
| 8. | Zabrze Ulica 3 Maja 15 | <i>Budynek Kliniki Pediatrii w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1400/90 1 VIII 1990 |
| 9. | Zabrze ulica 3 Maja 13 | <i>Budynek Polikliniki w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1401/90 1 VIII 1990 |

| | | | |
|-----|--|---|--------------------------|
| 10. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 | <i>Wieża kominowa i ciśnięć w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1402/90 1 VIII 1990 |
| 11. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 | <i>Kuchnia w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1403/90 1 VIII 1990 |
| 12. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 | <i>Poradnia Wielospecjalistyczna w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1404/90 1 VIII 1990 |
| 13. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 | <i>Pralnia w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1405/90 1 VIII 1990 |
| 14. | Zabrze ulica 3 Maja 13-15 | <i>Wozownia (obecnie zespół warsztatów konserwacyjnych) w zespole zabudowy Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 1.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1406/90 1 VIII 1990 |
| 15. | Zabrze ulica 3 Maja 53 | <i>Willa (obecnie komisariat policji).</i> Granice ochrony obejmują całość budynku wraz z ogrodzeniem. | A/1416/90 28 XII 1990 |
| 16. | Zabrze Rokitnica w okolicy zbiegu ulic Krakowskiej i Jordana | <i>Układ urbanistyczno-przestrzenny osiedla mieszkaniowego, który obejmuje:</i> 1) rozplanowanie osiedla, na które składają się ulice: Medyków, Henryka Pobożnego, Komuny Paryskiej, Nowowiejskiego, Śniadeckich, w obrębie zamkniętej pętli ulic: Szafarczyka, Medyków i Andersa 2) zabudowę mieszkaniową: <ul style="list-style-type: none"> • ulica Szafarczyka 2, 4-14, 16, 24, 26-44, 46, 41, 43-45, 47 • ulica Nowowiejskiego 1, 3-9, 11, 19, 21-39, 41, 2, 4-14, 16 • ulica Komuny Paryskiej 1, 3-21, 23, 2, 4-18 • ulica Henryka Pobożnego 7, 9-23, 10, 12-34 • ulica Medyków 1, 3-25, 6, 8-14, 16 • ulica Śniadeckich 1, 3-6, 8 • ulica Andresa 75, 77-83, 85 3) budynki użyteczności publicznej: <ul style="list-style-type: none"> • szkołę • przedszkole. Granice ochrony obejmują teren zaznaczony na mapie. | A/1435/91 5 IX 1991 |

| | | | |
|-----|---|--|--------------------------|
| 17. | Zabrze ulica Cmentarna | Zespół cmentarza wyznania mojżeszowego, który tworzą: 1) mur kamienny 2) układ cmentarza 3) układ zieleni 4) wszystkie zlokalizowane na cmentarzu nagrobki, macewy i grobowce powstałe przed 1945 rokiem. Granice ochrony obejmują cały zespół cmentarza w ramach ogrodzenia. | A/1500/92 18 IX 1992 |
| 18. | Zabrze ulica 3 Maja 19 | Budynek dawnego starostwa (obecnie siedziba Muzeum Górnictwa Węglowego). Granice ochrony obejmują wymienione działki. | A/1538/93 20 XII 1993 |
| 19. | Zabrze Zaborze ulica Wolności 402 | Zespół zabudowy dawnej Kopalni KRÓLOWA LUIZA , który tworzą: 1) budynek nadszybia szybu Carnall (obecnie Zabrze II), 2) budynek maszynowni szybu Carnall (obecnie Zabrze II), 3) budynek maszynowni szybu Prinz Schonaich (obecnie Zabrze I), 4) dawny budynek kompresorów i rozdzielni 6kV, 5) budynek dawnej łaźni łańcuskowej i markowni, 6) budynek dawnej skraplarni powietrza (warsztat elektryczny), 7) budynek dawnego magazynu (obecnie warsztat, biuro TM), 8) budynek dawnej cechowni (obecnie sklep meblowy). Granice ochrony obejmują cały zespół wraz z otoczeniem, jego układ przestrzenny oraz ciągi komunikacyjne (łącznie z dawną bocznicą kolejową zakładu przerobczego). | A/1539/93 20 XII 1993 |
| 20. | Zabrze ulica Wolności 305 u zbiegu z Placem Dworcowym | Budynek hotelu <i>Admiral Palast</i> (po wojnie <i>Przodownik</i>, obecnie <i>Monopol</i>). Granice ochrony obejmują obiekt wraz z najbliższym otoczeniem w ramach działki. | A/1652/97 15 XII 1997 |
| 21. | Zabrze ulica Hagera 41 | Budynek dawnego hotelu robotniczego kopalni <i>Ludwig</i>. Granice ochrony obejmują wymieniony budynek wraz z terenem w bezpośrednim otoczeniu. | A/1648/97 29 X 1997 |
| 22. | Zabrze ulica Roosevelta 104 | Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Józefa. Granice ochrony obejmują kościół wraz z najbliższym otoczeniem z wyłączeniem kaplicy pogrzebowej. | A/5/99 30 IV 1999 |
| 23. | Zabrze ulica Stalmacha 22 | Budynek siedziby Głównej Fabrycznej Straży Pożarnej. Granice ochrony obejmują budynek. | A/52/01 17 XII 2001 |

| | | | |
|-----|---|---|-------------------------|
| 24. | Zabrze Rokitnica | Gródek stożkowy usytuowany około 50 metrów na wschód od głównego skrzyżowania dróg (ulicy Krakowskiej i Ofiar Katynia). Granice ochrony obejmują teren na działce numer 893/31, ograniczony od północy wodami stawu i ulicą Krakowską, od wschodu stawem i lasem, od południa ulicą Żniwiarzy oraz od zachodu wodami stawu. | C/1/04 30 VIII 2004 |
| 25. | Zabrze ulica Marcina Lutra 2 | Budynek kościoła ewangelicko–augsburskiego imienia Pokoju, wzniesiony w 1874 roku w stylu neoromańskim w typie rundbogenstil. Granice ochrony obejmują teren na działce 882/82. | A/150/05 26 IX 2005 |
| 26. | Zabrze Maciejów ulica Srebrna 6 | Zespół zabudowy Szybu Maciej, w skład którego wchodzi następujące obiekty i ich najbliższe otoczenie: 1) budynek nadszybia z wieżą wyciągową szybu Maciej, z zachowanym stanowiskiem sygnalisty szybowego; 2) budynek wagowni (obecnie portierni); 3) budynek maszynowni z maszyną wyciągową z przekładnią, bębnowym nośnikiem liny, wyposażeniem oraz przetwornicą. Wpis do rejestru zabytków obejmuje zespół, w skład którego wchodzi wymienione budynki oraz ich najbliższe otoczenie, znajdujący się na działkach numer 2473/225 i 2250/217. Wpis do rejestru nie obejmuje budynków rozdzielni i wentylatorni. | A/164/05 30 XII 2005 |
| 27. | Zabrze Mikulczyce ulica Tarnopolska 80 | Ratusz (obecnie siedziba służby zdrowia). Granice ochrony obejmują budynek. | A/12/06 10 V 2006 |
| 28. | Zabrze ulica Piastowska 11 | Budynek użyteczności publicznej. Granice ochrony obejmują budynek. | A/13/06 10 V 2006 |
| 29. | Zabrze ulica Bronisława Hagera | Zespół zabudowy kopalni „Ludwik”, w skład którego wchodzi następujące obiekty oraz ich najbliższe otoczenie: 1) budynek cechowni–łaźni–szatni (obecnie budynek magazynowo–produkcyjny) 2) budynek biurowy (obecnie budynek magazynowo–produkcyjny) 3) budynek łaźni szatni (obecnie budynek magazynowo–handlowy) 4) budynek maszynowni szybu „Konrad” (później szybu „Tadeusz”, obecnie hala IV) 5) hala warsztatu ślusarskiego z kuźnią (obecnie hala III). Wpis do rejestru zabytków obejmuje zespół, w skład którego wchodzi wymienione budynki oraz ich najbliższe otoczenie. | A/204/06 29 XII 2006 |

| | | | |
|-----|---|---|--|
| 30. | Zabrze Biskupice ulica Bytomska 28a | Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem świętego Jana Chrzyciela, wzniesiony w latach 1853–1858 w stylu neogotyckim oraz jego najbliższe otoczenie, a także oryginalne ogrodzenie otaczające działkę kościoła i cmentarz parafialny. | A/209/07 27 VI 2007 |
| 31. | Zabrze ulica Wolności 189 | Budynek kościoła pod wezwaniem świętego Andrzeja Apostoła oraz jego najbliższe otoczenie. Kościół wybudowany w latach 1863–1866 w stylu neoromańskim według projektu budowniczego okręgowego Assmanna. W latach 1895–1896 kościół został rozbudowany o nawę boczną od południa. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła oraz jego najbliższe otoczenie, ograniczone od północy fragmentem murowanego ogrodzenia wraz bramą oraz bramką. Od wschodu granicę wpisu wyznacza aleja oddzielająca plac kościelny od kwater cmentarza parafialnego, od południa aleja oddzielająca plac kościoła od zieleńca oraz kwater cmentarza. Granicę zachodnią wpisu wyznacza zachodnia aleja wydzielająca plac kościelny od kwater cmentarza. | A/210/07 27 VI 2007 |
| 32. | Zabrze Rokitnica ulica Kardynała Stefana Wyszyńskiego 14 | Budynek kościoła pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa, wzniesiony w latach 1911–1912 w stylu modernizmu z elementami neobaroku według projektu architekta Ernesta Kühna oraz otoczenie kościoła w ramach ogrodzenia. | A/211/07 27 VI 2007 |
| 33. | Zabrze ulica Bytomska 1 (Religi 1) | Budynek dyrekcji Huty Donnersmarck, wzniesiony w 1907 roku w stylu modernizmu według projektu berlińskiego architekta Arnolda Hartmanna. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych. | A/214/07 8 X 2007 |
| 34. | Zabrze ulica Królewska 4 | Budynek Katolickiej Szkoły Powszechnej (obecnie Szkoły Podstawowej nr 5), wybudowany w latach 1904–1905 w stylu eklektycznym według projektu architekta G. Petzke z Gliwic. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych. | A/215/07 8 X 2007 |
| 35. | Zabrze | Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna na odcinku od szybu „Carnall” (skansen Królowa Luiza) do dawnego wylotu przy ulicy Karola Miarki w Zabrzu wraz z najbliższym otoczeniem miejsca przy wylocie oraz Szyb „Carnall” wraz z wyrobiskami przyszybowymi Szybu „Carnall” dawnej Kopalni „Królowa Luiza”. | A/220/07 11 XII 2007 Zmiana decyzją nr 1480/2010 z dnia 30 VI 2010 |
| 36. | Zabrze Poręba pomiędzy ulicą Wolności 504 a ulicą Księdza Antoniego Korczoka | Budynek kościoła pod wezwaniem świętej Jadwigi oraz jego najbliższe otoczenie i ogrodzenie od strony południowej. Kościół wybudowany został w latach 1928–1929 w stylu modernizmu z elementami art deco. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła, ogrodzenie od strony południowej oraz najbliższe otoczenie, wyznaczone granicami działki numer 2230/161. Wpis do rejestru zabytków nie obejmuje budynku plebanii (pochodzącego z lat osiemdziesiątych XX wieku) i drewnianej kaplicy pod wezwaniem Świętej Barbary (z 2000 roku). | A/225/08 18 VI 2008 |

| | | | |
|-----|--|--|--------------------------|
| 37. | Zabrze w rejonie ulicy Bronisława Hagera | Hala dmuchaw wielkopieczowych (obecna hala numer 3) w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG. Wpis do rejestru zabytków obejmuje Halę Dmuhaw Wielkopieczowych (Halę Nr 3) w zespole zabudowań Donnersmarckhütte AG wraz z najbliższym otoczeniem, z terenem znajdującym się na działce numer 394/35. | A/234/09 18 II 2009 |
| 38. | Zabrze Pawłów ulica generała Władysława Sikorskiego 67b | Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem Świętego Pawła Apostoła, wzniesiony w latach 1929–1933 w stylu neobarokowym według projektu Zygmunta Gawlika z Krakowa. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła w obrysie murów zewnętrznych. | A/253/09 7 VII 2009 |
| 39. | Zabrze w rejonie ulicy Bronisława Hagera | Wieża wodna w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG. Wpis do rejestru zabytków obejmuje wieżę wodną wraz z najbliższym otoczeniem. Dz. nr 395/35. | A/254/09 7 VII 2009 |
| 40. | Zabrze w rejonie ulicy Bronisława Hagera | Mur oporowy wraz z partiami wież wsadowych w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG. Wpis do rejestru zabytków obejmuje mur oporowy wraz z najbliższym otoczeniem. Dz. nr 393/35 oraz 394/35. | A/255/09 7 VII 2009 |
| 41. | Zabrze Biskupice ulica Bytomska 111a | Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, wzniesiony w latach 1928–1929 w stylu ekspresjonizmu. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła w obrysie murów zewnętrznych. | A/287/09 18 XI 2009 |
| 42. | Zabrze ulica 3 Maja 41 i 41 oficyna | Budynek mieszkalny wraz z oficyną, wzniesiony w 1904 roku w stylu secesyjnym. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek mieszkalny wraz z oficyną. | A/294/10 18 II 2010 |
| 43. | Zabrze Mikulczyce ulica Mariacka 1 | Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem świętego Wawrzyńca. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła w obrysie murów zewnętrznych. | A/296/10 3 III 2010 |
| 44. | Zabrze Biskupice ulica Bytomska 83 | Dom mieszkalny wraz z oficyną. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek wraz z oficyną w obrysie murów zewnętrznych. | A/309/10 2 VII 2010 |
| 45. | Zabrze Plac Teatralny 10 | Kaplica świętego Floriana w zespole zabudowań dawnej Donnersmarckhütte AG. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/312/10 19 VIII 2010 |
| 46. | Zabrze przy Placu Księdza Franciszka Pieruszki | Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem świętej Anny. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła w obrysie murów zewnętrznych. | A/320/10 17 XI 2010 |
| 47. | Zabrze ulica Srebrna 2 | Zespół szybu „Maciej”, w którego skład wchodzi: 1) budynek odżelaziacza (późniejszy warsztat elektryczny z lat 1936-1938) 2) budynek dawnej kuźni i magazynu chemicznego (późniejsze biuro powstałe w okresie do 1936 r.) 3) zespół wentylatora, obecnie zaplecze warsztatowo-magazynowe oraz obiekty ekspozycji zewnętrznej z budynkiem wentylatora promieniowo-odśrodkowego z lat 1922-1928) 4) budynek silników i szafy przyłączy | A/327/11 31 I 2011 |

| | | | |
|-----|---|--|-------------------------|
| | | <p>wentylatorów „Joy” wraz z dyfuzorem oraz budynkiem Łaźni „Nowej”</p> <p>5) budynek rozdzielni 6 KV z lat 1955-1956. Granice ochrony obejmują w/w budynki wraz z najbliższym otoczeniem znajdującym się w Zabrze przy ulicy Srebrnej 2 na działkach o numerach: 2250/217, 2473/225, 2849/217, 2850/217, 2851/217, 2852/217 – zgodnie z załącznikiem mapowym.</p> | |
| 48. | Zabrze Mikulczyce przy ulicy Lipowej 14 (zbieg ulic: św. Wawrzyńca i Lipowej) | Kaplica przydrożna św. Jana Nepomucena. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/339/11 27 V 2011 |
| 49. | Zabrze ulica 3-go Maja 23 | Budynek Prokuratury. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/353/11 14 XI 2011 |
| 50. | Zabrze ulica 3-go Maja 21 | Budynek Sądu Rejonowego. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/354/11 14 XI 2011 |
| 51. | Zabrze ulica Dubiela, pomiędzy ul. Trocera, rzeką Bytomską i dawnym Kanałem Sztolniowym | Park im. Poległych Bohaterów w Zabrze przy ul. Pawła Dubiela. Wpis do rejestru obejmuje układ kompozycyjny parku wraz z alejkami i ścieżkami spacerowymi oraz zespół drzewostanu parkowego. | A/376/12 10 V 2012 |
| 52. | Zabrze ulica Brygadystów 4 | Budynek kościoła ewangelicko-augsburskiego. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/378/12 18 V 2012 |
| 53. | Zabrze Zespół zabudowy osiedla patronackiego „Sandkolonie” czyli „Kolonja Piaskowa” | <p>Zespół zabudowy osiedla patronackiego „Kolonja Piaskowa”:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) układ urbanistyczny zespołu na terenie wyznaczonym przebiegiem ulic: Zbigniewa Religi, Bytomskiej, Pawła Stalmacha, Krakusa, Norberta Bończyka, Cmentarnej i Andrzeja Boboli 2) budynki usytuowane przy ulicach: Bończyka 1, 3-3a, 5-5a, 7, Bytomskiej 3, 3a, 3b, Cmentarnej 1, 1a, 1b, 1c, 3a, 7d, Krakusa 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, Siedleckiego 1, 2, Stalmacha 9, 11, 13, 15-15a, 16, 18-18a, 20, 22 3) układ kompozycyjny zieleni wysokiej – aleje platanów przy ul. Stalmacha, Krakusa, Siedleckiego, Piechy 4) „Świadek” wydarzeń historycznych – elewacja północna budynku przy ulicy Krakusa 5 z widocznymi śladami działań wojennych. | A/381/12 11 VI 2012 |
| 54. | Zabrze ulica Szafarczyka 1-3 | Budynek mieszkalny. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/400/13 5 II 2013 |
| 55. | Zabrze ulica Sienkiewicza 43 | Szyb „Wyzwolenie” i Chodnik Podstawowy w pokładzie 510 dawnej kopalni „Królowa Luiza” położony na działce nr 2797/3 | A/404/13 27 III 2013 |

ZAŁĄCZNIK NR 2
GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

(załącznik nr 2 do Zarządzenia nr 1138/BKZ/2013 Prezydenta Miasta Zabrze z dn. 28.11.2013 r. w sprawie założenia gminnej ewidencji zabytków Miasta Zabrze)

| Nr_GE Z | Adres | Rodzaj |
|--------------------|------------------------------|----------------------------------|
| 1 | 1_MAJA_10_12 | BUDYNEK POLICJI |
| 2 | 1_MAJA_17_19_21_23 | DOM |
| 3 | 1_MAJA_18 | KAMIENICA |
| 4 | 3_MAJA_1 | KAMIENICA |
| 5 | 3_MAJA_1A | KAMIENICA |
| 6 | 3_MAJA_2 | KAMIENICA |
| 7 | 3_MAJA_3 | KAMIENICA |
| 8 | 3_MAJA_5 | KAMIENICA |
| 9 | 3_MAJA_5A/SZCZEŚĆ_BOŻE_2A | KAMIENICA |
| 10 | 3_MAJA_6 | KAMIENICA |
| 11 | 3_MAJA_11_11A/KRASIŃSKIEGO_2 | KAMIENICA |
| 12 | 3_MAJA_12 | KAMIENICA |
| 13 | 3_MAJA_14 | KAMIENICA |
| 14 | 3_MAJA_18 | PLEBANIA PARAFII ŚW. ANNY |
| 15 | 3_MAJA_20 | DOM PARAFIALNY |
| 16 | 3_MAJA_22/URBANA ŚW_2 | KAMIENICA |
| 17 | 3_MAJA_25 | KAMIENICA |
| 18 | 3_MAJA_27 | KAMIENICA |
| 19 | 3_MAJA_28 | KAMIENICA |
| 20 | 3_MAJA_29 | KAMIENICA |
| 21 | 3_MAJA_30 | KAMIENICA |
| 22 | 3_MAJA_31 | KAMIENICA |
| 23 | 3_MAJA_33 | KAMIENICA |
| 24 | 3_MAJA_34_34OF | KAMIENICA |
| 25 | 3_MAJA_35 | KAMIENICA |
| 26 | 3_MAJA_35A_37_37A | ZESPÓŁ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ |
| 27 | 3_MAJA_36_36OF | KAMIENICA |
| 28 | 3_MAJA_38 | KAMIENICA |
| 29 | 3_MAJA_39 | KAMIENICA |
| 30 | 3_MAJA_40 | KAMIENICA |
| 31 | 3_MAJA_42_44_46 | KAMIENICA |
| 32 | 3_MAJA_45 | KAMIENICA |
| 33 | 3_MAJA_47_47OF | KAMIENICA |
| 34 | 3_MAJA_48_48A | KAMIENICA |
| 35 | 3_MAJA_49 | KAMIENICA |
| 36 | 3_MAJA_50 | KAMIENICA |
| 37 | 3_MAJA_51 | KAMIENICA |
| 38 | 3_MAJA_52 | KAMIENICA |
| 39 | 3_MAJA_54_54OF | KAMIENICA |
| 40 | 3_MAJA_55 | KAMIENICA |
| 41 | 3_MAJA_56 | KAMIENICA |
| 42 | 3_MAJA_57 | KAMIENICA |
| 43 | 3_MAJA_58 | KAMIENICA |
| 44 | 3_MAJA_59 | KAMIENICA |

| | | |
|----|------------------------------|---|
| 45 | 3_MAJA_60 | KAMIENICA |
| 46 | 3_MAJA_61 | KAMIENICA |
| 47 | 3_MAJA_62/MARCINA ŚW 1 3 | KAMIENICA |
| 48 | 3_MAJA_63 | WILLA, ob. budynek Medycznej Szkoły Policealnej |
| 49 | 3_MAJA_64 | KAMIENICA |
| 50 | 3_MAJA_66 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 51 | 3_MAJA_67 | DOM |
| 52 | 3_MAJA_69 | DOM |
| 53 | 3_MAJA_71 | KAMIENICA |
| 54 | 3_MAJA_73 | KAMIENICA |
| 55 | 3_MAJA_74 | KAMIENICA |
| 56 | 3_MAJA_76 | KAMIENICA |
| 57 | 3_MAJA_78 | SZPITAL ZAKAŻNY |
| 58 | 3_MAJA_82 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 59 | 3_MAJA_84 | WILLA MIEJSKA |
| 60 | 3_MAJA_86 | WILLA |
| 61 | 3_MAJA_87A_87B | KAMIENICA |
| 62 | 3_MAJA_88 | DOM |
| 63 | 3_MAJA_90 | KAMIENICA |
| 64 | 3_MAJA_92 | KAMIENICA |
| 65 | 3_MAJA_102 | DOM |
| 66 | 3_MAJA_104 | DOM |
| 67 | 3_MAJA_120 | DOM |
| 68 | 3_MAJA_122 | DOM |
| 69 | 3_MAJA_124 | DOM |
| 70 | 3_MAJA_130 | DOM |
| 71 | 3_MAJA_132 | DOM |
| 72 | 3_MAJA_134 | DOM |
| 73 | ANDERSA_1_3 | DOM |
| 74 | ANDERSA_64 | SZKOŁA |
| 75 | ARMII_KRAJOWEJ_1 | WILLA |
| 76 | ARMII_KRAJOWEJ_1A | DOM |
| 77 | ARMII_KRAJOWEJ_6_6A | BLOK MIESZKALNY |
| 78 | ARMII_KRAJOWEJ_8_8A | BLOK MIESZKALNY |
| 79 | ARMII_KRAJOWEJ_18 | DOM |
| 80 | ARMII_KRAJOWEJ_20 | DOM |
| 81 | ARMII_KRAJOWEJ_22 | KAMIENICA |
| 82 | ARMII_KRAJOWEJ_35 | DOM |
| 83 | BADESTINUSA_1 | DOM |
| 84 | BADESTINUSA_35 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 85 | BADESTINUSA_60 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 86 | BAŁTYCKA_1 | KAMIENICA |
| 87 | BARBARY ŚW 2A | KAMIENICA |
| 88 | BARLICKIEGO_12 | DOM |
| 89 | BOBOLI_1 | KAMIENICA |
| 90 | BOBOLI_2 | DOM |
| 91 | BOBOLI_4 | WILLA, ob. budynek mieszkalno - usługowy |
| 92 | BOHATERÓW MONTE CASSINO 8 10 | KAMIENICA |
| 93 | BOHATERÓW MONTE CASSINO 9 | DOM, ob. restauracja |
| 94 | BOHATERÓW MONTE CASSINO 12 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|------------------------------|----------------------------|
| 95 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_2 | KAMIENICA |
| 96 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_3 | KAMIENICA |
| 97 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_4 | KAMIENICA |
| 98 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_5_50F | KAMIENICA |
| 99 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_7 | KAMIENICA |
| 100 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_8 | DOM |
| 101 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_10 | DOM |
| 102 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_13 | WILLA |
| 103 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_15_17 | DOM |
| 104 | BOHATERÓW WARSZAWSKICH_19 | WILLA |
| 105 | BOŃCZYKA_20 | DOM |
| 106 | BOŃCZYKA_30 | KAMIENICA |
| 107 | BOYA ŻELEŃSKIEGO_3 | DOM |
| 108 | BOYA ŻELEŃSKIEGO_4 | DOM |
| 109 | BOYA ŻELEŃSKIEGO_5 | DOM |
| 110 | BOYA ŻELEŃSKIEGO_6 | DOM |
| 111 | BOYA ŻELEŃSKIEGO_8 | DOM |
| 112 | BRODZIŃSKIEGO_1_3 | KAMIENICA |
| 113 | BRODZIŃSKIEGO_5 | KAMIENICA |
| 114 | BRODZIŃSKIEGO_6 | BLOK MIESZKALNY |
| 115 | BRODZIŃSKIEGO_9 | KAMIENICA |
| 116 | BRONDERA_2 | WILLA |
| 117 | BRONDERA_6_8 | DOM |
| 118 | BRONDERA_7 | DOM |
| 119 | BRONDERA_9 | DOM |
| 120 | BRONDERA_10_12_14 | DOM |
| 121 | BRONDERA_16_18 | DOM |
| 122 | BRYGADZISTÓW | CMENTARZ |
| 123 | BRYSA_4 | WILLA ob. przedszkole |
| 124 | BRYSA_6 | BUDYNEK USŁUGOWY |
| 125 | BRYSA_8 | KAMIENICA |
| 126 | BRZÓSKI_38_40 | KAMIENICA |
| 127 | BRZÓSKI_39_41 | KAMIENICA |
| 128 | BRZÓSKI_42 | KAMIENICA |
| 129 | BRZÓSKI_44_46_48 | DOM |
| 130 | BUCHENWALDCZYKÓW_5 | KAMIENICA |
| 131 | BUCHENWALDCZYKÓW_7 | DOM |
| 132 | BUCHENWALDCZYKÓW_9 | KAMIENICA |
| 133 | BUCHENWALDCZYKÓW_22 | KAMIENICA |
| 134 | BUCHENWALDCZYKÓW_26 | KAMIENICA |
| 135 | BUCHENWALDCZYKÓW_32 | WILLA ob. żłobek |
| 136 | BUCHENWALDCZYKÓW_36 | WILLA |
| 137 | BUCHENWALDCZYKÓW_38 | WILLA |
| 138 | BUCHENWALDCZYKÓW_40 | WILLA |
| 139 | BUDOWLANA_9 | KAMIENICA |
| 140 | BYTOMSKA_6 | KAMIENICA |
| 141 | BYTOMSKA_7 | KAMIENICA |
| 142 | BYTOMSKA/KASPROWICZA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 143 | BYTOMSKA_9 | KAMIENICA |
| 144 | BYTOMSKA_11 | KAMIENICA |
| 145 | BYTOMSKA_15 | KAMIENICA |
| 146 | BYTOMSKA_21 | KAMIENICA |
| 147 | BYTOMSKA_24 | ZESPÓŁ SZKÓŁ NR 40: SZKOŁA |

| | | |
|-----|----------------------------|--|
| | | PODSTAWOWA NR 40, GIMNAZJUM NR 40 |
| 148 | BYTOMSKA_25 | KAMIENICA |
| 149 | BYTOMSKA_26 | SZKOŁA |
| 150 | BYTOMSKA_28 | RATUSZ ob. budynek mieszkalno - usługowy |
| 151 | BYTOMSKA_28A | KAPLICZKA w zespole par. p.w. św. Jana Chrzciciela |
| 152 | BYTOMSKA_30 | KAMIENICA |
| 153 | BYTOMSKA_32 | KAMIENICA |
| 154 | BYTOMSKA_36 | KAMIENICA |
| 155 | BYTOMSKA_37 | PLEBANIA |
| 156 | BYTOMSKA_37 | FIGURA w zespole plebanii kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela |
| 157 | BYTOMSKA_38_38A | KAMIENICA |
| 158 | BYTOMSKA_39 | KLASZTOR ZGROMADZENIA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA ob. dom rekolekcyjny |
| 159 | BYTOMSKA_41 | DOM |
| 160 | BYTOMSKA_42 | DOM |
| 161 | BYTOMSKA_43 | DOM |
| 162 | BYTOMSKA_44 | HOTEL Z RESTAURACJĄ, ob. budynek mieszkalno - usługowy |
| 163 | BYTOMSKA_45 | KAMIENICA |
| 164 | BYTOMSKA_47 | KAMIENICA |
| 165 | BYTOMSKA/JANA_ŚW | KAPLICA PRZYDROŻNA ŚWIĘTEGO JANA NEPOMUCENA |
| 166 | BYTOMSKA_49 | KAMIENICA |
| 167 | BYTOMSKA_51 | KAMIENICA |
| 168 | BYTOMSKA_53_55_57 | KAMIENICA |
| 169 | BYTOMSKA_56 | KAMIENICA |
| 170 | BYTOMSKA_58 | DOM |
| 171 | BYTOMSKA_59_59A | KAMIENICA |
| 172 | BYTOMSKA_61 | KAMIENICA |
| 173 | BYTOMSKA_62 | DOM |
| 174 | BYTOMSKA_63 | KAMIENICA |
| 175 | BYTOMSKA_64 | KAMIENICA |
| 176 | BYTOMSKA_65_67_69 | KAMIENICA |
| 177 | BYTOMSKA_68 | PLEBANIA |
| 178 | BYTOMSKA_73 | KAMIENICA |
| 179 | BYTOMSKA_74_76_78_80 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 180 | BYTOMSKA_75 | KAMIENICA |
| 181 | BYTOMSKA_87_89_91_93_95 | DOM |
| 182 | BYTOMSKA_90 | DOM |
| 183 | BYTOMSKA_92 | DOM |
| 184 | BYTOMSKA_94 | SZKOŁA |
| 185 | BYTOMSKA_96 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 186 | BYTOMSKA_97_99_101_103_105 | DOM |
| 187 | BYTOMSKA_109 | DOM |
| 188 | BYTOMSKA_111 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 189 | BYTOMSKA_111A | PIETA w zespole kościoła par. p.w. WNMP |
| 190 | BYTOMSKA_113 | BUDYNEK MIESZKALNY |

| | | |
|-----|---|---|
| 191 | BYTOMSKA/TRĘBACKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 192 | BYTOMSKA_137 | CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany |
| 193 | BYTOMSKA | CMENTARZ |
| 194 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 3 | DOM |
| 195 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 11 | KAMIENICA |
| 196 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 20 | KAMIENICA |
| 197 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 22 | KAMIENICA |
| 198 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 24 24A | KAMIENICA |
| 199 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 26 26A | KAMIENICA |
| 200 | BYTOMSKICH STRZELCÓW_33_33A_33B_33C_33D_33E | DOM |
| 201 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 40 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 202 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 49 | DOM |
| 203 | BYTOMSKICH STRZELCÓW 49 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 204 | CECYLII ŚW 1 | KAMIENICA |
| 205 | CECYLII ŚW 2 | KAMIENICA |
| 206 | CECYLII ŚW 3 | KAMIENICA |
| 207 | CECYLII ŚW 4 | KAMIENICA |
| 208 | CECYLII ŚW 5 | KAMIENICA |
| 209 | CHELMOŃSKIEGO 4 | KAMIENICA |
| 210 | CHELMOŃSKIEGO 6 | KAMIENICA |
| 211 | CHELMOŃSKIEGO 28 | DOM |
| 212 | CHMIELNA_1/STRUGA_85/LENARTOWICZA_50 | DOM |
| 213 | CHMIELNA_2_4 | DOM |
| 214 | CHMIELNA_3/LENARTOWICZA_53/SŁONECZNA_46 | DOM |
| 215 | CHMIELNA_6_8_10 | DOM |
| 216 | CHOJNICKIEGO/SZKOLNA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 217 | CHOJNICKIEGO_4 | DOM |
| 218 | CHOJNICKIEGO_17 | KAMIENICA |
| 219 | CHOJNICKIEGO_19 | KAMIENICA |
| 220 | CHOPINA_26 | SZKOŁA |
| 221 | CHROBREGO_1 | KAMIENICA |
| 222 | CHROBREGO_6 | KINO, ob. budynek usługowy |
| 223 | CHROBREGO_16_18_20 | DOM |
| 224 | CHROBREGO_21 | DOM |
| 225 | CHROBREGO_23 | DOM |
| 226 | CHROBREGO_25 | DOM |
| 227 | CHROBREGO_27 | DOM |
| 228 | CIESZYŃSKA 2 | KAMIENICA |
| 229 | CIESZYŃSKA 4 | KAMIENICA |
| 230 | CIESZYŃSKA 8 | WILLA |
| 231 | CIESZYŃSKA 11 | KAMIENICA |
| 232 | CIESZYŃSKA 16 18 20 | KAMIENICA |
| 233 | CMENTARNA_7 | SZKOŁA |
| 234 | CMENTARNA_7C | DOM |
| 235 | CMENTARNA | CMENTARZ PARAFIALNY EWANGELICKI |
| 236 | CURIE SKŁODOWSKIEJ 1 | DOM |
| 237 | CURIE SKŁODOWSKIEJ 2 | DOM |
| 238 | CURIE SKŁODOWSKIEJ 4 | DOM |
| 239 | CURIE SKŁODOWSKIEJ 5 | DOM |

| | | |
|-----|---|--|
| 240 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_6 | DOM |
| 241 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_7 | DOM |
| 242 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_8 | DOM |
| 243 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10 | SZPITAL BUDYNEK GŁÓWNY |
| 244 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10 | SZPITAL MIEJSKI - PAWILON IZOLATKI |
| 245 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10 | SZPITAL MIEJSKI - BUDUNEK KUCHNI |
| 246 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_10 | SZPITAL MIEJSKI - KAPLICA Z KOSTNICĄ |
| 247 | CURIE_SKŁODOWSKIEJ_15 | WILLA |
| 248 | CZARNIECKIEGO_13 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 249 | CZARNIECKIEGO_14_16_18_20_22_24_26_28 | DOM |
| 250 | CZARNIECKIEGO_15 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 251 | CZARNIECKIEGO_17 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 252 | CZARNIECKIEGO_19 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 253 | CZARNIECKIEGO_21 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 254 | CZARNIECKIEGO_23 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 255 | CZARNIECKIEGO_25 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 256 | CZARNIECKIEGO_27 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 257 | CZARNIECKIEGO_29 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 258 | CZARNIECKIEGO_30_32_34_36_38_40_42_44 | DOM |
| 259 | CZARNIECKIEGO_31 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 260 | CZARNIECKIEGO_33 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 261 | CZARNIECKIEGO_35 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 262 | CZĘSTOCHOWSKA_1 | DOM |
| 263 | CZĘSTOCHOWSKA_2_2A | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 264 | CZĘSTOCHOWSKA_4 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 265 | CZĘSTOCHOWSKA_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 266 | CZOŁGISTÓW_1_3 | SZKOŁA |
| 267 | CZOŁGISTÓW_6 | DOM GRABARZA |
| 268 | CZOŁGISTÓW_87_89 | DOM |
| 269 | CZOŁGISTÓW | CMENTARZ |
| 270 | DAMROTA_7 | KAMIENICA |
| 271 | DAMROTA/ARMII_KRAJOWEJ | BUDYNEK_PRZEJŚCIA_PODZIEMNEGO |
| 272 | DAMROTA_17_19_21_23_25_27_29_31_31A/FREDRY_2B | DOM |
| 273 | DAMROTA_33 | SZKOŁA |
| 274 | DAMROTA_35_37_39_41_43_45_47_49 | DOM |
| 275 | DAMROTA_60_62 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|----------------------------|----------------------------------|
| 276 | DAMROTA_62A | KAMIENICA |
| 277 | DAMROTA_64_64A | BLOK MIESZKALNY |
| 278 | DĄBROWSKIEGO_2 | WILLA |
| 279 | DĄBROWSKIEGO_28 | KAMIENICA |
| 280 | DŁUGOSZA_1 | DOM |
| 281 | DŁUGOSZA_2_2A_4_6_8 | DOM |
| 282 | DŁUGOSZA_3 | DOM |
| 283 | DŁUGOSZA_5 | DOM |
| 284 | DRZYMAŁY_10 | DOM |
| 285 | DUBIELA_1 | KAMIENICA |
| 286 | DUBIELA_2 | KAMIENICA |
| 287 | DUBIELA_3_3A | WILLA |
| 288 | DUBIELA_5 | KAMIENICA |
| 289 | DUBIELA_7 | KAMIENICA |
| 290 | DUBIELA_10 | KOŚCIÓŁ |
| 291 | DUBIELA_10 | ZAKŁAD OPIEKUŃCZO - LECZNICZY |
| 292 | DWORCOWA_3 | KAMIENICA |
| 293 | DWORCOWA_4 | KAMIENICA |
| 294 | DWORCOWA_5 | KAMIENICA |
| 295 | DWORCOWA_6 | KAMIENICA |
| 296 | DWORCOWA_7 | KAMIENICA |
| 297 | DWORCOWA_8_8A | KAMIENICA |
| 298 | DWORCOWA_9 | KAMIENICA |
| 299 | DWORCOWY_PLAC_1 | BUDYNEK POCZTY GŁÓWNEJ |
| 300 | DWORCOWY_PLAC_3 | KAMIENICA |
| 301 | DWORCOWY_PLAC_5 | KAMIENICA |
| 302 | DWORCOWY_PLAC_6 | HOTEL, ob. budynek usługowy |
| 303 | DWORCOWY_PLAC_8 | KAMIENICA |
| 304 | DWORCOWY_PLAC_10 | KAMIENICA |
| 305 | DWORSKA_19_20_21 | DOM |
| 306 | DYBOSKIEGO_1 | KAMIENICA |
| 307 | FLORIANA ŚW_2 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 308 | FLORIANA ŚW_4 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 309 | FLORIANA ŚW_6 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 310 | FLORIANA ŚW_8_10 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 311 | FLORIANA ŚW_9 | BUDYNEK MIESZKALNO- USŁUGOWY |
| 312 | FLORIANA ŚW_9A | KAMIENICA |
| 313 | FLORIANA ŚW_12 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 314 | FLORIANA ŚW_14 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 315 | FLORIANA ŚW_16 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 316 | FLORIANA ŚW_18 | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 317 | FLORIANA ŚW_22 | KAMIENICA |
| 318 | FLORIANA ŚW_24 | KAMIENICA |
| 319 | FLORIANA ŚW_26 | OFICyna KAMIENICY |
| 320 | FONTANUSA_6 | KAPLICZKA PRZYDROŻNA |
| 321 | FONTANUSA_12A | DOM |
| 322 | FONTANUSA_13/OBJAZDOWA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 323 | FRANCISZKAŃSKA/GRUNWALDZKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 324 | GALCZYŃSKIEGO_7_9_9A_11 | FOLWARK, ob. dom |
| 325 | GARIBALDIEGO_3 | DOM |
| 326 | GARIBALDIEGO_5 | DOM |

| | | |
|-----|-------------------------------------|-------------------------|
| 327 | GAWRONA_2 | DOM |
| 328 | GAWRONA_3 | DOM |
| 329 | GAWRONA_4 | DOM |
| 330 | GAWRONA_5 | DOM |
| 331 | GAWRONA_6 | DOM |
| 332 | GEN._DE_GAULLE'A_2_4_6_8_10 | DOM |
| 333 | GEN._DE_GAULLE'A_12_14_16 | DOM |
| 334 | GEN._DE_GAULLE'A_24_26_26A_28_28A | DOM |
| 335 | GEN._DE_GAULLE'A_30_30A | BLOK MIESZKALNY |
| 336 | GEN._DE_GAULLE'A_34_34A | DOM |
| 337 | GEN._DE_GAULLE'A_36_36A_36B | DOM |
| 338 | GEN._DE_GAULLE'A_38_38A_38B_38C | DOM |
| 339 | GEN._DE_GAULLE'A_40 | DOM |
| 340 | GEN._DE_GAULLE'A_43_45 | KAMIENICA |
| 341 | GEN._DE_GAULLE'A_46 | WILLA |
| 342 | GEN._DE_GAULLE'A_47 | KAMIENICA |
| 343 | GEN._DE_GAULLE'A_49/BRODZIŃSKIEGO_2 | KAMIENICA |
| 344 | GEN._DE_GAULLE'A_51_53 | KAMIENICA |
| 345 | GEN._DE_GAULLE'A_52 | DOM |
| 346 | GEN._DE_GAULLE'A_54_56 | DOM |
| 347 | GEN._DE_GAULLE'A_60 | DOM |
| 348 | GEN._DE_GAULLE'A_62 | WILLA |
| 349 | GEN._DE_GAULLE'A_65_67_69 | BLOK MIESZKALNY |
| 350 | GEN._DE_GAULLE'A_64 | WILLA |
| 351 | GEN._DE_GAULLE'A_66 | WILLA |
| 352 | GEN._DE_GAULLE'A_68 | WILLA |
| 353 | GEN._DE_GAULLE'A_71_73 | BUDYNEK POLICJI ob. dom |
| 354 | GLIWICKA_2_4 | DOM |
| 355 | GLIWICKA_6_8 | DOM |
| 356 | GŁOWACKIEGO_1 | DOM |
| 357 | GŁOWACKIEGO_3_5 | DOM |
| 358 | GŁOWACKIEGO_4_6 | DOM |
| 359 | GŁOWACKIEGO_7_9 | DOM |
| 360 | GŁOWACKIEGO_8_10 | DOM |
| 361 | GŁOWACKIEGO_11_13 | DOM |
| 362 | GŁOWACKIEGO_12_14 | DOM |
| 363 | GŁOWACKIEGO_15_17 | DOM |
| 364 | GŁOWACKIEGO_16_18 | DOM |
| 365 | GŁOWACKIEGO_19/LELEWELA_12 | DOM |
| 366 | GŁOWACKIEGO_20/LELEWELA_14 | DOM |
| 367 | GNIĘŻNIENSKA/POLNA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 368 | GOETHEGO_22 | KAMIENICA |
| 369 | GOETHEGO_24 | KAMIENICA |
| 370 | GOETHEGO_28 | KAMIENICA |
| 371 | GOETHEGO_30 | KAMIENICA |
| 372 | GOETHEGO_32 | KAMIENICA |
| 373 | GOETHEGO_34 | KAMIENICA |
| 374 | GOGOLA_1 | KAMIENICA |
| 375 | GOGOLA_2 | KAMIENICA |
| 376 | GOGOLA_3 | KAMIENICA |
| 377 | GOGOLA_4 | KAMIENICA |
| 378 | GOGOLA_5 | KAMIENICA |
| 379 | GOGOLA_6 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|---|--|
| 380 | GOGOLA_7 | KAMIENICA |
| 381 | GOGOLA_8 | KAMIENICA |
| 382 | GOGOLA_9 | KAMIENICA |
| 383 | GOGOLA_10 | KAMIENICA |
| 384 | GOGOLA_12 | KAMIENICA |
| 385 | GOGOLIŃSKA 2 | KAMIENICA |
| 386 | GOGOLIŃSKA 4 | KAMIENICA |
| 387 | GOGOLIŃSKA 6 | KAMIENICA |
| 388 | GOGOLIŃSKA 8 | KAMIENICA |
| 389 | GOGOLIŃSKA 10 | KAMIENICA |
| 390 | GOŁY 1 | DOM |
| 391 | GOŁY 2 | KAMIENICA |
| 392 | GOŁY 3 | KAMIENICA |
| 393 | GOŁY 4 | KAMIENICA |
| 394 | GOŁY 5 | KAMIENICA |
| 395 | GÓRY_ŚW._ANNY_7_9_11_13_15_17_19/DUBIEL A_8 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 396 | GRAŻYŃSKIEGO 23 | KAMIENICA |
| 397 | GRAŻYŃSKIEGO 25 | KAMIENICA |
| 398 | GRUNWALDZKA_2 | KAMIENICA |
| 399 | GRUNWALDZKA_5 | KAMIENICA |
| 400 | GRUNWALDZKA_6 | KAMIENICA |
| 401 | GRUNWALDZKA_46 | SZKOŁA ob. budynek usługowy |
| 402 | GWARECKA_15 | SZKOŁA |
| 403 | HAGERA_6 | BUDYNEK KOPALNI - CECHOWNIA - ob. budynek usługowy |
| 404 | HAGERA_7 | DOM |
| 405 | HAGERA_9 | DOM |
| 406 | HAGERA_11 | DOM |
| 407 | HAGERA_13 | DOM |
| 408 | HAGERA_24 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 409 | HUTNICZA_4 | DOM |
| 410 | HUTNICZA_6 | DOM |
| 411 | HUTNICZA_8 | DOM |
| 412 | HUTNICZA_10 | DOM |
| 413 | HUTNICZA_11 | DOM |
| 414 | HUTNICZA_12 | DOM |
| 415 | HUTNICZA_13 | DOM |
| 416 | HUTNICZA_15 | DOM |
| 417 | JAGIELLOŃSKA 1 | KAMIENICA |
| 418 | JAGIELLOŃSKA 7 | DOM |
| 419 | JAGIELLOŃSKA 13 | DOM |
| 420 | JAGIELLOŃSKA 17_17A | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 421 | JAGIELLOŃSKA 18 | DOM |
| 422 | JAGIELLOŃSKA 19 | DOM |
| 423 | JAGIEŁŁY 5 | KAMIENICA |
| 424 | JAGIEŁŁY 7 | KAMIENICA |
| 425 | JAGIEŁŁY 9 | KAMIENICA |
| 426 | JAGIEŁŁY 11 | KAMIENICA |
| 427 | JAGIEŁŁY 12 | KAMIENICA |
| 428 | JANA ŚW 1 | KAMIENICA |
| 429 | JANA ŚW 3 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|---------------------|---|
| 430 | JANA ŚW 5 | DOM |
| 431 | JANA ŚW 7 | DOM |
| 432 | JANA ŚW 9 | DOM |
| 433 | JANIKA_4 | CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany |
| 434 | JASKÓLCZA 1 3 5 7 9 | DOM |
| 435 | JASTRZĘBIA 1 2 3 | DOM |
| 436 | JERZEGO ŚW 1 3 | DOM |
| 437 | JERZEGO ŚW 2 4 6 | DOM |
| 438 | JODŁOWA_59 | SZKOŁA ob. siedziba zabytkowej kopalni Guido |
| 439 | JORDANA_2 | RATUSZ ob.budynek usługowy |
| 440 | JORDANA_17 | WILLA |
| 441 | JORDANA_19 | PORTIERNIA W ZESPOLE D. SZPITALA |
| 442 | JORDANA_19 | PAWILON II W ZESPOLE SZPITALA, ob. budynek mikrobiologii |
| 443 | JORDANA_19 | BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. stolarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |
| 444 | JORDANA_19 | BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. zwierzętarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |
| 445 | JORDANA_19 | WOZOWNIA I STAJNIA, ob. garaże |
| 446 | JORDANA_19 | KAPLICA POGRZEBOWA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. kaplica pogrzebowa kościoła p.w. NMP Matki Kościoła |
| 447 | JORDANA_19A | PAWILON GŁÓWNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej |
| 448 | JORDANA_19B | DOM w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej |
| 449 | JORDANA_19C | SZPITAL WOJSKOWY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Dom Studenta nr 1 w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |
| 450 | JORDANA_19D | WILLA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej |
| 451 | JORDANA_19E | KOTŁOWNIA I PRALNIA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. budynek dydaktyczny w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |

| | | |
|-----|---------------------------------|---|
| 452 | JORDANA_19F | BUDYNEK ADMINISTRACYJNY W Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Budynek administracyjny w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |
| 453 | JORDANA_38 | PAWILON GŁÓWNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej |
| 454 | JORDANA_38 | PAWILON BOCZNY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego Spółki Brackiej - FARMAKOLOGIA |
| 455 | JORDANA_38 | BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej |
| 456 | JORDANA_38 | PORTIERNIA w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. Zwierzętarnia w zespole Śląskiego Uniwersytetu Medycznego |
| 457 | JORDANA_38 | BUDYNEK KACZARNI w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. nie użytkowany |
| 458 | JORDANA_38 | BUDYNEK GOSPODARCZY w Zespole Ośrodka Wypoczynkowego i Szpitala Spółki Brackiej ob. nie użytkowany |
| 459 | JORDANA_53_53A | DOM |
| 460 | KARCZEWSKIEGO_2 | KAMIENICA |
| 461 | KARŁOWICZA_5/PLAC_KRAKOWSKI_4 | KAMIENICA |
| 462 | KARŁOWICZA_7/PLAC_KRAKOWSKI_5 | KAMIENICA |
| 463 | KARŁOWICZA_9 | KAMIENICA |
| 464 | KARŁOWICZA_10 | SZKOŁA ŻYDOWSKA ob. budynek handlowo - usługowy |
| 465 | KARŁOWICZA_11 | KAMIENICA |
| 466 | KARŁOWICZA_13 | KAMIENICA |
| 467 | KARŁOWICZA_15/FLORIANA ŚW_30 | KAMIENICA |
| 468 | KASPROWICZA_2 | DOM |
| 469 | KASPROWICZA_4 | DOM |
| 470 | KASPROWICZA_6 | DOM |
| 471 | KASPROWICZA_7 | SZKOŁA |
| 472 | KAZIMIERZA_WIELKIEGO_PLAC_3_4_5 | KAMIENICA |
| 473 | KAZIMIERZA_WIELKIEGO_PLAC_6_7 | DOM |
| 474 | KEMPKI_1/OKRZEI_5 | DOM |
| 475 | KEMPKI_2 | DOM |
| 476 | KEMPKI_3_5 | DOM |
| 477 | KEMPKI_4_6 | DOM |
| 478 | KEMPKI_7_9 | DOM |
| 479 | KEMPKI_8_10 | DOM |
| 480 | KEMPKI_11_13 | DOM |
| 481 | KEMPKI_12_14 | DOM |
| 482 | KEMPKI_15_17 | DOM |
| 483 | KEMPKI_16_18 | DOM |
| 484 | KEMPKI_20/LELEWELA_2 | DOM |
| 485 | KEMPKI_27_29 | DOM |

| | | |
|-----|---------------------|---|
| 486 | KLIMASA_1 | KAMIENICA |
| 487 | KLIMASA_2 | KAMIENICA |
| 488 | KLIMASA_2OF | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 489 | KLIMASA_3 | PLEBANIA |
| 490 | KLIMASA_4 | DOM |
| 491 | KLIMASA_4A | OFICYNA |
| 492 | KLIMASA_6 | KAMIENICA |
| 493 | KNOSAŁY_7 | DOM |
| 494 | KNOSAŁY_13 | DOM |
| 495 | KOCHANOWSKIEGO_3 | DOM |
| 496 | KOCHANOWSKIEGO_5 | DOM |
| 497 | KOCHANOWSKIEGO_17 | KAMIENICA |
| 498 | KOCHANOWSKIEGO_19 | KAMIENICA |
| 499 | KOCHANOWSKIEGO_25 | KAMIENICA |
| 500 | KOŁŁATAJA_2 | KAMIENICA |
| 501 | KOŁŁATAJA_4 | KAMIENICA |
| 502 | KOŁŁATAJA_5 | KAMIENICA |
| 503 | KOŁŁATAJA_6 | KAMIENICA |
| 504 | KONDRATOWICZA_1 | OBIEKT MIESZKALNO - USŁUGOWY |
| 505 | KONDRATOWICZA_1A_1B | DOM |
| 506 | KONDRATOWICZA_1C | OBIEKT MIESZKALNO - USŁUGOWY |
| 507 | KONDRATOWICZA_2 | KAMIENICA |
| 508 | KONDRATOWICZA_8 | DOM |
| 509 | KONDRATOWICZA_15A | KOŚCIÓŁ |
| 510 | KONOPNICKIEJ_1 | WILLA OB. PRZEDSZKOLE |
| 511 | KONOPNICKIEJ_2 | DOM |
| 512 | KONOPNICKIEJ_4_4A | DOM |
| 513 | KONOPNICKIEJ_5 | DOM |
| 514 | KONOPNICKIEJ_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 515 | KOPALNIANA_1 | DOM |
| 516 | KOPALNIANA_3 | DOM |
| 517 | KOPALNIANA_7 | WILLA ob. Przedszkole |
| 518 | KOPALNIANA_7A | ŁAŹNIA i CECHOWNIA w zespole Kopalni Mikulczyce ob. zakład przemysłowy |
| 519 | KOPALNIANA_7D | MASZYNOWNIA SZYBU w zespole Kopalni Mikulczyce ob. zakład przemysłowy |
| 520 | KOPALNIANA_9 | BUDYNKI PRZEMYSŁOWE w zespole Kopalni Mikulczyce ob. hala produkcyjna i biura |
| 521 | KOPALNIANA_9A | ELEKTROCIEPŁOWNIA w zespole Kopalni Mikulczyce |
| 522 | KOPALNIANA_9D | BUDYNEK PRZEMYSŁOWY w zespole Kopalni Mikulczyce ob. magazyn |
| 523 | KORCZOKA_33 | DOM ob. dom i bar |
| 524 | KORCZOKA/ROLNIKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 525 | KORCZOKA_36 | KAMIENICA |
| 526 | KORCZOKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 527 | KORWINA_1 | DOM |

| | | |
|-----|---------------------------------|---|
| 528 | KORWINA_2 | KAMIENICA |
| 529 | KORWINA_3 | DOM |
| 530 | KORWINA_4 | DOM |
| 531 | KORWINA_5 | KAMIENICA |
| 532 | KORWINA_6 | DOM |
| 533 | KORWINA_7 | KAMIENICA |
| 534 | KORWINA_8 | DOM |
| 535 | KORWINA_12 | KAMIENICA |
| 536 | KOSSAKA_23 | REMIZA ob. Dzielnicowy Ośrodek Kultury |
| 537 | KOSSAKA_58 | KAMIENICA |
| 538 | KOSSAKA_60 | KAMIENICA |
| 539 | KOŚCIUSZKI_9 | DOM |
| 540 | KOŚCIUSZKI_16 | KAMIENICA |
| 541 | KOŚCIUSZKI_28 | DOM |
| 542 | KOŚCIUSZKI_42 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 543 | KOZIOLKA_1 | SZPITAL |
| 544 | KOZIOLKA_1 | BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole Szpitala Klinicznego nr 3 |
| 545 | KOZIOLKA_2 | DOM |
| 546 | KOZIOLKA_4 | BLOK MIESZKALNY |
| 547 | KOZIOLKA_6 | DOM |
| 548 | KRAKOWSKA_13 | DOM |
| 549 | KRAKOWSKA_15 | DOM |
| 550 | KRAKOWSKA_17 | DOM |
| 551 | KRAKOWSKA_19 | DOM |
| 552 | KRAKOWSKA_20A | DOM |
| 553 | KRAKOWSKA_25 | KAMIENICA |
| 554 | KRAKOWSKA_27 | DOM |
| 555 | KRAKOWSKA_27A_27B_27C_27D | DOM |
| 556 | KRAKOWSKA_40 | DOM |
| 557 | KRAKOWSKA_48 | KAPLICZKA p.w. Matki Boskiej Bolesnej |
| 558 | KRAKOWSKA_52 | DOM |
| 559 | KRAKOWSKA_79 | DOM |
| 560 | KRAKOWSKA_81 | DOM |
| 561 | KRAKOWSKA_83 | DOM |
| 562 | KRAKOWSKA_85 | DOM |
| 563 | KRAKOWSKA_87 | DOM |
| 564 | KRAKOWSKA_89 | DOM |
| 565 | KRAKOWSKA_91 | DOM |
| 566 | KRAKOWSKA_93 | DOM |
| 567 | KRAKOWSKA_95 | DOM |
| 568 | KRAKOWSKA_97 | DOM |
| 569 | KRAKOWSKA_99 | DOM |
| 570 | KRAKOWSKA_101 | DOM |
| 571 | KRAKOWSKI_PLAC_1/LUTRA_6 | KAMIENICA |
| 572 | KRAKOWSKI_PLAC_2 | KAMIENICA |
| 573 | KRAKOWSKI_PLAC_3 | KAMIENICA |
| 574 | KRAKOWSKI_PLAC_6 | KAMIENICA |
| 575 | KRAKOWSKI_PLAC_7 | KAMIENICA |
| 576 | KRAKOWSKI_PLAC_8/FLORIANA_ŚW_20 | BLOK MIESZKALNY |
| 577 | KRAKOWSKI_PLAC_9 | BUDYNEK MUZEUM MIEJSKIEGO |

| | | |
|-----|-----------------------------------|---|
| 578 | KRAKOWSKI_PLAC_10 | MIEJSKI ZAKŁAD KĄPIELOWY |
| 579 | KRASIŃSKIEGO_3/BUCHENWALDCZYKÓW_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 580 | KRASIŃSKIEGO_4 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 581 | KRASIŃSKIEGO_6 | KAMIENICA |
| 582 | KRASIŃSKIEGO_8 | KAMIENICA |
| 583 | KRASIŃSKIEGO_18 | KAMIENICA |
| 584 | KRASIŃSKIEGO_36 | DOM |
| 585 | KRAWCZYKA_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 586 | KRAWCZYKA_3 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 587 | KRAWCZYKA_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 588 | KRAWCZYKA_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 589 | KROCZKA_PLAC_2 | KAMIENICA |
| 590 | KROCZKA_PLAC_3 | KAMIENICA |
| 591 | KROCZKA_PLAC_4 | KAMIENICA |
| 592 | KROCZKA_PLAC_5 | KAMIENICA |
| 593 | KROCZKA_PLAC_6 | BUDYNEK KLASZTORU |
| 594 | KRÓLEWSKA_17 | DOM |
| 595 | KRÓTKA_26 | DOM |
| 596 | KRUCZKA_3 | KAMIENICA |
| 597 | KRUSZYNY_1_1A | DOM OB. DOM I BIBLIOTEKA |
| 598 | KUPCA_5_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 599 | KUPCA_9 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 600 | KUPCA_11 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 601 | KUPCA_13 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 602 | KUPCA_15 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 603 | KUPCA_17 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 604 | KUPCA_19 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 605 | KUPKI_1_3_5_7 | DOM |
| 606 | KUPKI_2_4_6_8 | DOM |
| 607 | KUPKI_9_11 | DOM |
| 608 | KUPKI_10_12_14_16 | DOM |
| 609 | KUPKI_13_15_17_19 | DOM |
| 610 | KUPKI_18_20_22_24 | DOM |
| 611 | LECHA_2_4 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 612 | LEGNICKA_4 | KAMIENICA |
| 613 | LEGNICKA_10 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 614 | LELEWELA | KAPLICA |
| 615 | LELEWELA_1 | CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany |
| 616 | LELEWELA_1 | PRZEDSZKOLE |
| 617 | LELEWELA | CMENTARZ |
| 618 | LEŚNA_19 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 619 | LEŚNA_75 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 620 | LEŚNA_103 | CHAŁUPA |
| 621 | LIGONIA_2 | DOM |
| 622 | LIGONIA_4 | DOM |
| 623 | LIGONIA_5 | DOM |
| 624 | LIGONIA_7 | DOM |
| 625 | LIGONIA_10 | DOM |
| 626 | LIGONIA_23 | DOM |
| 627 | LIGONIA_24 | DOM |
| 628 | LIGONIA_26 | DOM |
| 629 | LIGONIA_28 | DOM |

| | | |
|-----|-------------------------------|--|
| 630 | LIGONIA_30 | DOM |
| 631 | LIGONIA_32 | DOM |
| 632 | LOMPY_31 | KAMIENICA |
| 633 | LOMPY_34 | KAMIENICA |
| 634 | LOMPY_48 | KAMIENICA |
| 635 | LONDZINA_2 | SZKOŁA |
| 636 | LONDZINA_3 | WILLA |
| 637 | LONDZINA_5 | DOM |
| 638 | LONDZINA_6 | DOM |
| 639 | LONDZINA_7 | KAMIENICA |
| 640 | LONDZINA_8 | DOM |
| 641 | LONDZINA_10 | DOM |
| 642 | LONDZINA_11 | DOM |
| 643 | LONDZINA_12 | DOM |
| 644 | LONDZINA_13 | DOM |
| 645 | LONDZINA_15 | DOM |
| 646 | LOTNICZA_1 | DOM |
| 647 | LOTNICZA_3 | DOM |
| 648 | LOTNICZA_5 | DOM |
| 649 | LOTNICZA_7 | DOM |
| 650 | LUBUSKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 651 | LUTRA_1 | KAMIENICA |
| 652 | LUTRA_3 | KAMIENICA |
| 653 | LUTRA_8/KLIMASA_5 | DOM |
| 654 | ŁOKIETKA_2_4 | BLOK MIESZKALNY |
| 655 | ŁOKIETKA_6_8_10 | DOM |
| 656 | ŁOKIETKA_18 | DOM |
| 657 | ŁOKIETKA_20 | DOM |
| 658 | ŁOKIETKA_22_24 | DOM |
| 659 | ŁOKIETKA_26_28/RÓŻAŃSKIEGO_32 | DOM |
| 660 | MAKOSZOWSKA_24 | SIŁOWNIA ENERGETYCZNA ob. sprężarkownia i rozdzielnia |
| 661 | MARIACKA_1 | FIGURA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca |
| 662 | MARIACKA_1 | FIGURA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca |
| 663 | MARIACKA_1 | KAPLICA w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca |
| 664 | MARIACKA_1 | KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca |
| 665 | MARIACKA_1 | KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Wawrzyńca |
| 666 | MARIACKA_1 | PLEBANIA |
| 667 | MARIACKA_2_2A | DOM PARAFIALNY |
| 668 | MEHOFFERA_2/SZCZEŚĆ_BOŻE_27 | DOM |
| 669 | MEHOFFERA_4 | DOM |
| 670 | MEHOFFERA_6 | DOM |
| 671 | MEHOFFERA_8 | DOM |
| 672 | MEHOFFERA_10 | DOM |
| 673 | MENDEGO_10 | DOM |
| 674 | MENDEGO_29 | DOM |
| 675 | MĘCZENNIKÓW_MAJDANKA_3_4 | KAMIENICA |
| 676 | MIARKI_1 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|---------------------|--|
| 677 | MIARKI_3 | KAMIENICA |
| 678 | MIARKI_5 | RATUSZ ob. budynek usługowy |
| 679 | MIARKI_7 | KAMIENICA |
| 680 | MIARKI_22 | KAMIENICA |
| 681 | MICKIEWICZA_42 | KAMIENICA |
| 682 | MICKIEWICZA_44 | KAMIENICA |
| 683 | MICKIEWICZA_46 | KAMIENICA |
| 684 | MICKIEWICZA_50 | KAMIENICA |
| 685 | MICKIEWICZA_59 | KAMIENICA |
| 686 | MICKIEWICZA_68 | DOM |
| 687 | MICKIEWICZA_70 | DOM |
| 688 | MIECZYŚLAWA I 1 3 | DOM |
| 689 | MIECZYŚLAWA I 5 7 | DOM |
| 690 | MIECZYŚLAWA I 9 11 | DOM |
| 691 | MIECZYŚLAWA I 13 15 | DOM |
| 692 | MIKULCZYCKA_1 | DOM OPIEKI ob. budynek mieszkalno - usługowy |
| 693 | MIKULCZYCKA_2 | KAMIENICA |
| 694 | MIKULCZYCKA_5 | Hala w zespole zabudowań gazowni |
| 695 | MIŁA_4 | DOM ob. dom i siedziba Caritas |
| 696 | MIŁA_11 | KAMIENICA |
| 697 | MŁYŃSKA 13 | KAMIENICA |
| 698 | MŁYŃSKA 19/MROZKA 6 | DOM |
| 699 | MŁYŃSKA 21/MROZKA 8 | DOM |
| 700 | MOCHNACKIEGO_1 | KAMIENICA |
| 701 | MOCHNACKIEGO_6 | DOM |
| 702 | MODRZEWSKIEGO_6 | DOM |
| 703 | MODRZEWSKIEGO_8 | DOM |
| 704 | MODRZEWSKIEGO_32 | KAMIENICA |
| 705 | MONIUSZKI_1_3 | DOM |
| 706 | MONIUSZKI_5_7_9_11 | DOM |
| 707 | MONIUSZKI_13_15 | DOM |
| 708 | MONIUSZKI_17 | DOM |
| 709 | MONIUSZKI_18 | DOM |
| 710 | MONIUSZKI | STACJA TRAFU |
| 711 | MONIUSZKI_19 | DOM |
| 712 | MONIUSZKI_104 | WILLA |
| 713 | MORAWSKIEGO_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 714 | MORAWSKIEGO_3 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 715 | MORAWSKIEGO_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 716 | MORAWSKIEGO_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 717 | MORAWSKIEGO_9 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 718 | MORAWSKIEGO_11 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 719 | MORAWSKIEGO_14 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 720 | MORAWSKIEGO_16 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 721 | MORAWSKIEGO_18 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 722 | MROZKA_1 | KAMIENICA |
| 723 | MROZKA 2/MŁYŃSKA 15 | DOM |
| 724 | MROZKA_3 | KAMIENICA |
| 725 | MROZKA_5 | KAMIENICA |
| 726 | MROZKA_7 | KAMIENICA |
| 727 | MROZKA_9 | KAMIENICA |
| 728 | MROZKA_11 | KAMIENICA |

| | | |
|-----|---------------------------|------------------|
| 729 | MROZKA_13 | KAMIENICA |
| 730 | MROZKA_15 | KAMIENICA |
| 731 | NA_PIASKACH_7A | KAMIENICA |
| 732 | NA_PIASKACH_8 | DOM |
| 733 | NADRZECZNA_31 | KAMIENICA |
| 734 | NADRZECZNA_31A | KAMIENICA |
| 735 | NAWRATA_1 | KAMIENICA |
| 736 | NAWRATA_6 | KAMIENICA |
| 737 | NAWRATA_9 | KAMIENICA |
| 738 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_1 | SZKOŁA |
| 739 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_2 | WILLA |
| 740 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_3 | DOM |
| 741 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_4 | KAMIENICA |
| 742 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_5 | DOM |
| 743 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_9 | DOM |
| 744 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_14 | KAMIENICA |
| 745 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_15 | KAMIENICA |
| 746 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_19 | DOM |
| 747 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO/DUBIELA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 748 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_37 | KAMIENICA |
| 749 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_38 | KAMIENICA |
| 750 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_39_39A | KAMIENICA |
| 751 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_40 | KAMIENICA |
| 752 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_43 | KAMIENICA |
| 753 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_47 | KAMIENICA |
| 754 | NIEDZIAŁKOWSKIEGO_63 | KAMIENICA |
| 755 | NOCZNICKIEGO_1 | KAMIENICA |
| 756 | NOCZNICKIEGO_1A | KAMIENICA |
| 757 | NOCZNICKIEGO_2 | KAMIENICA |
| 758 | NOCZNICKIEGO_4 | KAMIENICA |
| 759 | NOCZNICKIEGO_4A | KAMIENICA |
| 760 | NOCZNICKIEGO_5 | KAMIENICA |
| 761 | NOCZNICKIEGO_6 | KAMIENICA |
| 762 | NOCZNICKIEGO_10 | KAMIENICA |
| 763 | NOCZNICKIEGO_12 | DOM |
| 764 | NOCZNICKIEGO_25 | KAMIENICA |
| 765 | NOCZNICKIEGO_26 | KAMIENICA |
| 766 | NOCZNICKIEGO_27 | KAMIENICA |
| 767 | NORWIDA_12 | FOLWARK ob. dom |
| 768 | NOWODWORSKA_2 | DOM |
| 769 | NOWODWORSKA_3 | KAMIENICA |
| 770 | NOWODWORSKA_4_6 | DOM |
| 771 | NOWODWORSKA_8_10_12 | DOM |
| 772 | NOWODWORSKA_11 | DOM |
| 773 | OFIAR_KATYNIA_43_45 | DOM |
| 774 | OFIAR_KATYNIA_58 | KAMIENICA |
| 775 | OFIAR_KATYNIA_66 | KAMIENICA |
| 776 | OFIAR_KATYNIA_70 | DOM |
| 777 | OFIAR_KATYNIA_75 | DOM |
| 778 | OGÓRKA_STACJA TRAF0 | STACJA TRAF0 |
| 779 | OGÓRKA_9 | SZKOŁA |
| 780 | OGRODOWA_3 | DOM |
| 781 | OKRZEI_1 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |

| | | |
|-----|---------------------------|---|
| 782 | OKRZEI_1_1A | GOSPODA I SKLEP HUTNICZY |
| 783 | OKRZEI_1B | BUDYNEK GOSPODARCZY ob. dom |
| 784 | OKRZEI_2 | DOM |
| 785 | OKRZEI_4_6 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 786 | OPOLSKA_2_2A | KAMIENICA |
| 787 | OPOLSKA_2B | KAMIENICA |
| 788 | OPOLSKA_4 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 789 | OPOLSKA_5 | KAMIENICA |
| 790 | OPOLSKA_8 | KAMIENICA |
| 791 | OPOLSKA_11/SZRAMKA_13 | KAMIENICA |
| 792 | OPOLSKA_13 | KAMIENICA |
| 793 | OPOLSKA_14 | KAMIENICA |
| 794 | OPOLSKA_18 | KAMIENICA |
| 795 | ORLAŁ LWOWSKICH_3 | KAMIENICA |
| 796 | ORLAŁ LWOWSKICH_4 | DOM |
| 797 | ORLAŁ LWOWSKICH_8 | DOM |
| 798 | ORLAŁ LWOWSKICH_9 | DOM |
| 799 | OSIEDLEŃCZA_2 | KAMIENICA |
| 800 | OŚWIĘCIMSKA_12 | DOM |
| 801 | OŚWIĘCIMSKA_15/LOTNICZA_9 | DOM |
| 802 | OŚWIĘCIMSKA_17/RYBNA_8 | DOM |
| 803 | OŚWIĘCIMSKA_19/RYBNA_17 | DOM |
| 804 | PADEREWSKIEGO_7 | KAMIENICA |
| 805 | PADEREWSKIEGO_18_20 | DOM |
| 806 | PADEREWSKIEGO_31 | KAMIENICA |
| 807 | PADEREWSKIEGO_35 | KAMIENICA |
| 808 | PADEREWSKIEGO_53 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 809 | PADEREWSKIEGO_53 | SZKOŁA |
| 810 | PADEREWSKIEGO_57 | DOM |
| 811 | PADEREWSKIEGO_70 | KAMIENICA |
| 812 | PADEREWSKIEGO_99 | DOM |
| 813 | PADEREWSKIEGO | CMENTARZ |
| 814 | PADLEWSKIEGO_1A | KAMIENICA |
| 815 | PADLEWSKIEGO_2 | KAMIENICA |
| 816 | PADLEWSKIEGO_4 | KINO "ROMA" |
| 817 | PARK_HUTNICZY_3_5 | SZKOŁA |
| 818 | PARK_HUTNICZY_6 | SZKOŁA ob. budynek usługowy |
| 819 | PARK_HUTNICZY_7 | BUDYNEK BIBLIOTEKI LUDOWEJ ob. Filharmonia |
| 820 | PARK_HUTNICZY_9 | BUDYNEK SZKOŁY ob. nie użytkowany |
| 821 | PARK_HUTNICZY_10 | BUDYNEK PŁYWALNI ob. restauracja |
| 822 | PARK_HUTNICZY_11 | BUDYNEK SALI GIMNASTYCZNEJ ob. nie użytkowany |
| 823 | PARK_HUTNICZY_12 | WILLA ob. przedszkole |
| 824 | PARK_HUTNICZY_15 | WILLA ob. Dom dziecka |
| 825 | PAWLICZKA_2 | KAMIENICA |
| 826 | PAWLICZKA_5 | KAMIENICA |
| 827 | PAWLICZKA_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 828 | PAWLICZKA_8 | WILLA |
| 829 | PAWLICZKA_9A | BUDYNEK MIESZKALNY |

| | | |
|-----|-----------------------|--------------------|
| 830 | PAWLICZKA_9B_9C_9D | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 831 | PAWLICZKA_9E_9F | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 832 | PAWLICZKA_10 | KAMIENICA |
| 833 | PAWLICZKA_12 | KAMIENICA |
| 834 | PAWLICZKA_14 | KAMIENICA |
| 835 | PAWLICZKA_22 | KAMIENICA |
| 836 | PESTALOZZIEGO_3 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 837 | PESTALOZZIEGO_5 | DOM |
| 838 | PESTALOZZIEGO_16 | SZKOŁA |
| 839 | PILSUDSKIEGO_12D | KAMIENICA |
| 840 | PILSUDSKIEGO_29 | SZKOŁA |
| 841 | PŁASKOWICKIEJ_2 | SZKOŁA |
| 842 | PŁASKOWICKIEJ_3 | PRZEDSZKOLE |
| 843 | POD_BOREM_1 | LEŚNICZÓWKA |
| 844 | PODGÓRNA_1 | KAMIENICA |
| 845 | PODGÓRNA_4 | KAMIENICA |
| 846 | PODGÓRNA_6 | KAMIENICA |
| 847 | PODGÓRNA_8 | KAMIENICA |
| 848 | PODLEŚNA_1 | DOM |
| 849 | PODLEŚNA_2 | DOM |
| 850 | PODLEŚNA_3 | DOM |
| 851 | PODLEŚNA_4 | DOM |
| 852 | PODLEŚNA_5 | DOM |
| 853 | PODLEŚNA_6 | DOM |
| 854 | PODLEŚNA_7 | DOM |
| 855 | PODLEŚNA_8 | DOM |
| 856 | PODLEŚNA_9 | DOM |
| 857 | PODLEŚNA_10 | DOM |
| 858 | PODLEŚNA_11 | DOM |
| 859 | PODLEŚNA_12 | DOM |
| 860 | PODLEŚNA_13 | DOM |
| 861 | PODLEŚNA_14 | DOM |
| 862 | POKOJU_3_5 | BLOK MIESZKALNY |
| 863 | POKOJU | CMENTARZ |
| 864 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_1 | DOM |
| 865 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_2 | KAMIENICA |
| 866 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_3 | DOM |
| 867 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_4 | DOM |
| 868 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_5 | DOM |
| 869 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_6 | DOM |
| 870 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_7 | DOM |
| 871 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_9 | DOM |
| 872 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_11 | DOM |
| 873 | POLEGŁYCH_GÓRNIKÓW_13 | DOM |
| 874 | PONIATOWSKIEGO_4 | DOM |
| 875 | PONIATOWSKIEGO_14 | KAMIENICA |
| 876 | PONIATOWSKIEGO_16 | KAMIENICA |
| 877 | PONIATOWSKIEGO_37 | KAMIENICA |
| 878 | PONIATOWSKIEGO | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 879 | POŚPIECHA_1_1A | BLOK MIESZKALNY |
| 880 | POŚPIECHA_3_3A | BLOK MIESZKALNY |
| 881 | POŚPIECHA_5_5A | KAMIENICA |
| 882 | POŚPIECHA_6 | DOM |

| | | |
|-----|---------------------------------------|---|
| 883 | POŚPIECHA_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 884 | POŚPIECHA_8 | KAMIENICA |
| 885 | POŚPIECHA_9_11 | DOM |
| 886 | POŚPIECHA_13_13A | BLOK MIESZKALNY |
| 887 | POŚPIECHA_14 | KAMIENICA |
| 888 | POŚPIECHA_15_15A | KAMIENICA |
| 889 | POŚPIECHA_17 | KAMIENICA |
| 890 | POŚPIECHA_21 | KAMIENICA |
| 891 | POWSTAŃCÓW_ŚLĄSKICH_5_7 | URZĄD MIASTA |
| 892 | PRUSA_2_4 | DOM |
| 893 | PRUSA_6_8 | DOM |
| 894 | PRUSA_13_15 | DOM |
| 895 | PRUSA_17_19 | DOM |
| 896 | PRUSA_22_24 | DOM |
| 897 | PRUSA_42_44 | DOM |
| 898 | PRUSA_46_48 | DOM |
| 899 | PRZY_PROCHOWNI_1 | DOM |
| 900 | PRZY_PROCHOWNI_2_2A_2B | DOM |
| 901 | PRZY_PROCHOWNI_3_3A_3B | DOM |
| 902 | PRZY_PROCHOWNI_4_4A | DOM |
| 903 | PRZY_PROCHOWNI_5 | DOM |
| 904 | PRZYSTANKOWA_2_4 | DOM |
| 905 | PRZYSTANKOWA_6_8 | DOM |
| 906 | PSZCZYŃSKA_41 | DOM |
| 907 | PTASIA_1 | DOM |
| 908 | PTASIA_3 | DOM |
| 909 | PTASIA_5_7_9 | DOM |
| 910 | PULASKIEGO_7 | KAMIENICA |
| 911 | PULASKIEGO_10 | KAMIENICA |
| 912 | PULASKIEGO_17_BUDYNEK_ADMINISTRACYJNY | BUDYNEK ADMINISTRACYJNY W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ |
| 913 | PULASKIEGO_17_HALA | HALA W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ |
| 914 | PULASKIEGO_17_WIEŻA | WIEŻA WODNA (CHŁODNIA?) W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ |
| 915 | PULASKIEGO_17_WILLA_DYREKTORA | WILLA DYREKTORA W ZESPOLE RZEŻNI MIEJSKIEJ ob. budynek usługowy |
| 916 | PURKOPA_PLAC_4 | PRZEDSZKOLE ob. dom |
| 917 | RAJSKA_2_2A_2B | DOM |
| 918 | RATAJA_18 | DOM ROBOTNICZY |
| 919 | RATAJA_24 | DOM |
| 920 | RATUSZOWA_1 | DOM |
| 921 | RATUSZOWA_2 | KAMIENICA |
| 922 | RATUSZOWA_3 | DOM |
| 923 | RATUSZOWA_4 | KAMIENICA |
| 924 | RATUSZOWA_5 | KAMIENICA |
| 925 | RATUSZOWA_6 | DOM |
| 926 | REYMONTA_1 | KAMIENICA |
| 927 | REYMONTA_2 | KAMIENICA |
| 928 | REYMONTA_3 | KAMIENICA |
| 929 | REYMONTA_6_6OF | KAMIENICA |
| 930 | RODZIEWICZÓWNY_1 | DOM |

| | | |
|-----|------------------------------|---|
| 931 | RODZIEWICZÓWNY 2/OKRZEI 7 | DOM |
| 932 | RODZIEWICZÓWNY 3 5 | DOM |
| 933 | RODZIEWICZÓWNY 4 6 | DOM |
| 934 | RODZIEWICZÓWNY 7 9 | DOM |
| 935 | RODZIEWICZÓWNY 8 10 | DOM |
| 936 | RODZIEWICZÓWNY 11 13 | DOM |
| 937 | RODZIEWICZÓWNY 12 14 | DOM |
| 938 | RODZIEWICZÓWNY 15 17 | DOM |
| 939 | RODZIEWICZÓWNY 16 18 | DOM |
| 940 | RODZIEWICZÓWNY 19/LELEWELA 4 | DOM |
| 941 | RODZIEWICZÓWNY 20/LELEWELA 6 | DOM |
| 942 | ROGOŹNICKA | CMENTARZ |
| 943 | ROLNIKA 2 | KAMIENICA |
| 944 | ROLNIKA_30 | KAPLICA p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP |
| 945 | ROLNIKA_33 | PRZEDSZKOLE |
| 946 | ROOSEVELTA 1 | KAMIENICA |
| 947 | ROOSEVELTA 3 | KAMIENICA |
| 948 | ROOSEVELTA 4 | KAMIENICA |
| 949 | ROOSEVELTA 5 | KAMIENICA |
| 950 | ROOSEVELTA 6 | KAMIENICA |
| 951 | ROOSEVELTA 7 | DOM |
| 952 | ROOSEVELTA 9 | DOM |
| 953 | ROOSEVELTA 11 | DOM |
| 954 | ROOSEVELTA 13 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 955 | ROOSEVELTA 15 | WILLA |
| 956 | ROOSEVELTA 21 | WILLA |
| 957 | ROOSEVELTA 23 | WILLA |
| 958 | ROOSEVELTA 24 24A | BUDYNKI POLICJI ob. dom |
| 959 | ROOSEVELTA 25 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 960 | ROOSEVELTA 26 | BUDYNEK POLICJI ob. Politechnika Śląska |
| 961 | ROOSEVELTA 35 | DOM |
| 962 | ROOSEVELTA 41 41OF | KAMIENICA |
| 963 | ROOSEVELTA 45A | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 964 | ROOSEVELTA 55 | KAMIENICA |
| 965 | ROOSEVELTA 57 59 61 63 | BUDYNEK WIELORODZINNY tzw. "GALERIOWIEC" |
| 966 | ROOSEVELTA 65 | BLOK MIESZKALNY |
| 967 | ROOSEVELTA 70 | DOM |
| 968 | ROOSEVELTA 72 | DOM |
| 969 | ROSTKA 4 | DOM |
| 970 | ROSTKA 6 6A 6B 6C 6D 6E | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 971 | RÓŻAŃSKIEGO 4 6 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 972 | RYBNA 4 | DOM |
| 973 | RYBNA 6 | DOM |
| 974 | RYBNA 13 | DOM |
| 975 | RYBNA 15 | DOM |
| 976 | RYBNICKA 1 | KAMIENICA |
| 977 | RYBNICKA 3 | KAMIENICA |
| 978 | RYBNICKA 4 | KAMIENICA |
| 979 | RYMERA 1/3 MAJA 100 | BUDYNEK MIESZKALNY |

| | | |
|------|-----------------------------|---|
| 980 | RYMERA_1A | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 981 | RYMERA_16 | KOŚCIÓŁ |
| 982 | RYMERA_18 | DOM |
| 983 | SĄDOWA_1 | WIĘZIENIE, ob. Budynek Aresztu Śledczego |
| 984 | SĄDOWA_2 | KAMIENICA |
| 985 | SĄDOWA_4 | KAMIENICA |
| 986 | SĄDOWA_8 | KAMIENICA |
| 987 | SĄDOWA_9_11 | DOM |
| 988 | SĄDOWA_22 | DOM |
| 989 | SEJMOWA_39 | DOM OB. RESTAURACJA |
| 990 | SIENKIEWICZA_1 | KAMIENICA |
| 991 | SIENKIEWICZA_2 | KAMIENICA |
| 992 | SIENKIEWICZA_3 | KAMIENICA |
| 993 | SIENKIEWICZA_12 | KAMIENICA |
| 994 | SIENKIEWICZA_13 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 995 | SIENKIEWICZA_14 | KAMIENICA |
| 996 | SIENKIEWICZA_21A | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 997 | SIENKIEWICZA_24 | KAMIENICA |
| 998 | SIENKIEWICZA_28 | URZĄD PRACY ob. przychodnia |
| 999 | SIENKIEWICZA_30 | RESTAURACJA OB. SIEDZIBA "CARITAS" |
| 1000 | SIENKIEWICZA_33 | SZKOŁA |
| 1001 | SIENKIEWICZA_37 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1002 | SIENKIEWICZA_40 | WILLA |
| 1003 | SIENKIEWICZA_41_41A_41B_41C | DOM |
| 1004 | SIENKIEWICZA_44 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1005 | SIENKIEWICZA_45 | DOM |
| 1006 | SIERAKOWSKIEGO_1 | DOM |
| 1007 | SIERAKOWSKIEGO_2 | DOM |
| 1008 | SIERAKOWSKIEGO_3 | DOM |
| 1009 | SIERAKOWSKIEGO_4 | DOM |
| 1010 | SIKORSKIEGO | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1011 | SIKORSKIEGO_62 | DOM |
| 1012 | SIKORSKIEGO_64 | DOM |
| 1013 | SIKORSKIEGO/PSZCZYŃSKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1014 | SIKORSKIEGO_72 | POSTERUNEK POLICJI ob. dom |
| 1015 | SIKORSKIEGO_74 | SZKOŁA |
| 1016 | SIKORSKIEGO_78 | KAMIENICA |
| 1017 | SIKORSKIEGO_114_114OF | GOSPODA ob. budynek usługowo - mieszkalny |
| 1018 | SITKI_7 | KAMIENICA |
| 1019 | SITKI_9 | KAMIENICA |
| 1020 | SITKI_13 | KAMIENICA |
| 1021 | SITKI_15 | DOM |
| 1022 | SITKI_17 | DOM |
| 1023 | SITKI_51 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1024 | SITKI_55 | SZKOŁA |
| 1025 | SITKI_66 | DOM |
| 1026 | SKARBNIKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1027 | SKARGI_5 | DOM |
| 1028 | SKALISTA_1_3 | DOM |

| | | |
|------|-----------------------|---|
| 1029 | SKALISTA_5_7 | DOM |
| 1030 | SŁOWACKIEGO_12_14_16 | BLOK MIESZKALNY |
| 1031 | SŁOWIAŃSKI_PLAC_1_2_3 | DOM |
| 1032 | SŁOWIAŃSKI_PLAC_4_5 | DOMY WRAZ Z PRZEJAZDEM |
| 1033 | SOBIESKIEGO_2A | DOM |
| 1034 | SOBIESKIEGO_3 | KAMIENICA |
| 1035 | SOBIESKIEGO_34 | DOM |
| 1036 | SOBIESKIEGO_38_38A | KAMIENICA |
| 1037 | SOBIESKIEGO_51A_53 | DOM |
| 1038 | SPICHRZOWA_3 | SPICHLERZ ob. budynek usługowy |
| 1039 | STALMACHA_7 | GAZOWNIA |
| 1040 | STALMACHA_14 | DOM |
| 1041 | STAROMIEJSKA_2 | KAMIENICA |
| 1042 | STAROMIEJSKA_4 | KAMIENICA |
| 1043 | STAROMIEJSKA_15 | KAMIENICA |
| 1044 | STAROMIEJSKA_25 | DOM |
| 1045 | STAROMIEJSKA_37 | DOM |
| 1046 | STAROMIEJSKA_44 | KAMIENICA |
| 1047 | STAROMIEJSKA_47A | KAMIENICA |
| 1048 | STAROMIEJSKA_47B | KAMIENICA |
| 1049 | STAROMIEJSKA_51 | KAMIENICA |
| 1050 | STAROMIEJSKA_55A | KAMIENICA |
| 1051 | STAROMIEJSKA_59 | DOM |
| 1052 | STAROMIEJSKA_64 | KAMIENICA |
| 1053 | STAROMIEJSKA_70 | KAPLICZKA |
| 1054 | STAROMIEJSKA | KAPLICZKA SŁUPOWA tzw. "morowa" |
| 1055 | STAROMIEJSKA_74a | DOM |
| 1056 | STAROMIEJSKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1057 | STAROMIEJSKA_86 | DOM |
| 1058 | STAROMIEJSKA_100 | KAMIENICA |
| 1059 | STAROMIEJSKA_112 | KAMIENICA |
| 1060 | STAROMIEJSKA_114 | DOM |
| 1061 | STAROMIEJSKA | CMENTARZ |
| 1062 | STAROMIEJSKA | FIGURA w zespole cmentarza kościoła par. p.w. św. Andrzeja |
| 1063 | STASZICA_1 | KAMIENICA |
| 1064 | STASZICA_2 | KAMIENICA |
| 1065 | STASZICA_8 | KAMIENICA |
| 1066 | STASZICA_10 | KAMIENICA |
| 1067 | STRAŻACKA_1 | KAMIENICA |
| 1068 | STRAŻACKA_3 | REMIZA |
| 1069 | STYKI_6 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1070 | STYKI | CMENTARZ |
| 1071 | SZCZEPANIAKOWEJ_24 | KAMIENICA |
| 1072 | SZCZEPANIAKOWEJ_26 | DOM |
| 1073 | SZCZEPANIAKOWEJ_28 | DOM |
| 1074 | SZCZEPANIAKOWEJ_30 | DOM |
| 1075 | SZCZEŚĆ BOŻE_1A | KAMIENICA |
| 1076 | SZCZEŚĆ BOŻE_2 | KAMIENICA |
| 1077 | SZCZEŚĆ BOŻE_9 | KAMIENICA |
| 1078 | SZCZEŚĆ BOŻE_12 | KAMIENICA |
| 1079 | SZCZEŚĆ BOŻE_17_17A | KAMIENICA |

| | | |
|------|----------------------------|------------------------------------|
| 1080 | SZCZEŚĆ BOŻE 19 | KAMIENICA |
| 1081 | SZCZEŚĆ BOŻE 25 | DOM |
| 1082 | SZENWALDA_1 | KAMIENICA |
| 1083 | SZENWALDA_2 | SZKOŁA |
| 1084 | SZKOLNA_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1085 | SZKOLNA_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1086 | SZKOLNA_26 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1087 | SZRAMKA_7 | KAMIENICA |
| 1088 | SZRAMKA_10 | KAMIENICA |
| 1089 | SZRAMKA_12 | KAMIENICA |
| 1090 | SZRAMKA_16 | KAMIENICA |
| 1091 | SZRAMKA_18 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1092 | SZTYGARÓW 1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1093 | SZTYGARÓW 2 | PRZEDSZKOLE |
| 1094 | SZTYGARÓW 4 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1095 | SZTYGARÓW 5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1096 | SZTYGARÓW 6 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1097 | SZTYGARÓW 7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1098 | SZTYGARÓW 8 | WILLA |
| 1099 | SZYBOWA_7 | DOM |
| 1100 | SZYBOWA_9_9A | DOM |
| 1101 | SZYBOWA_11_11A | DOM |
| 1102 | SZYBOWA_13_13A | DOM |
| 1103 | SZYBOWA_17 | DOM |
| 1104 | SZYMANOWSKIEGO_3 | KAMIENICA |
| 1105 | SZYMANOWSKIEGO_5 | KAMIENICA |
| 1106 | ŚCIEGIENNEGO 1 | PRZEDSZKOLE |
| 1107 | ŚLĘCZKA 1 | KAMIENICA |
| 1108 | ŚMIAŁEGO_1 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1109 | ŚMIAŁEGO_3 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1110 | ŚMIAŁEGO_5 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1111 | ŚMIAŁEGO_7 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1112 | ŚMIAŁEGO_9 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1113 | ŚMIAŁEGO_11 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1114 | ŚMIAŁEGO_13 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1115 | ŚMIAŁEGO_15 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1116 | ŚMIAŁEGO_17 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1117 | ŚMIAŁEGO_19 | BUDYNEK W ZESPOLE MIESZKANIOWYM |
| 1118 | TARGOWA_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1119 | TARNOGÓRSKA 11 11A 11B 11C | DOM |
| 1120 | TARNOGÓRSKA 13 13A 13B 13C | DOM |
| 1121 | TARNOPOLSKA_23 | KAMIENICA |
| 1122 | TARNOPOLSKA_26 | KAMIENICA |

| | | |
|------|------------------------------|--------------------|
| 1123 | TARNOPOLSKA_37 | KAMIENICA |
| 1124 | TARNOPOLSKA_51 | WILLA |
| 1125 | TARNOPOLSKA_55 | DOM |
| 1126 | TARNOPOLSKA_60 | KAMIENICA |
| 1127 | TARNOPOLSKA_62 | DOM |
| 1128 | TARNOPOLSKA_64 | DOM |
| 1129 | TARNOPOLSKA_66 | KAMIENICA |
| 1130 | TARNOPOLSKA_68 | KAMIENICA |
| 1131 | TARNOPOLSKA_70 | KAMIENICA |
| 1132 | TARNOPOLSKA_72 | KAMIENICA |
| 1133 | TARNOPOLSKA_73 | WILLA |
| 1134 | TARNOPOLSKA_76 | KAMIENICA |
| 1135 | TARNOPOLSKA_77 | KAMIENICA |
| 1136 | TARNOPOLSKA_85 | SZKOŁA |
| 1137 | TARNOPOLSKA_87 | SZKOŁA |
| 1138 | TEATRALNY_PLAC_10 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1139 | TERESY ŚW 2 | KOŚCIÓŁ |
| 1140 | TERESY ŚW 2 | PLEBANIA |
| 1141 | TORUŃSKA 2 | DOM |
| 1142 | TRAUGUTTA_PLAC_1 | SZKOŁA |
| 1143 | TRAUGUTTA_PLAC_2 | SZKOŁA |
| 1144 | TRAUGUTTA_PLAC_6 | SZPITAL |
| 1145 | TROCERA_31 | WILLA |
| 1146 | TROCERA_32A_32B_32C | KAMIENICA |
| 1147 | TROCERA_34 | KAMIENICA |
| 1148 | TROCERA_53 | KAMIENICA |
| 1149 | TUWIMA_2 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1150 | TUWIMA_18 | KAMIENICA |
| 1151 | TUWIMA_20 | KAMIENICA |
| 1152 | TUWIMA_32_34_36_38_40_42_42A | DOM |
| 1153 | UCHODŹCÓW 1 1A | DOM |
| 1154 | UCHODŹCÓW 2 2A | DOM |
| 1155 | UCHODŹCÓW 3 3A | DOM |
| 1156 | UCHODŹCÓW 4 4A | DOM |
| 1157 | UCHODŹCÓW 5 5A | DOM |
| 1158 | UCHODŹCÓW 6 6A | DOM |
| 1159 | UCHODŹCÓW 7 7A | DOM |
| 1160 | UCHODŹCÓW 8 8A | DOM |
| 1161 | UCHODŹCÓW 9 9A | DOM |
| 1162 | UCHODŹCÓW 10 10A | DOM |
| 1163 | UCHODŹCÓW 11 11A | DOM |
| 1164 | UCHODŹCÓW 12 12A | DOM |
| 1165 | UCHODŹCÓW 13 13A | DOM |
| 1166 | UCHODŹCÓW 14 14A | DOM |
| 1167 | UCHODŹCÓW 15 15A | DOM |
| 1168 | UCHODŹCÓW 16 16A | DOM |
| 1169 | UCHODŹCÓW 17 17A | DOM |
| 1170 | UCHODŹCÓW 18 18A | DOM |
| 1171 | UCHODŹCÓW 19 19A | DOM |
| 1172 | UCHODŹCÓW 20 20A | DOM |
| 1173 | UCHODŹCÓW 21 21A | DOM |
| 1174 | UCHODŹCÓW 23 | DOM |
| 1175 | UCHODŹCÓW 24 | DOM |

| | | |
|------|-----------------------|-----------------------------|
| 1176 | UCHODŹCÓW_25 | DOM |
| 1177 | UCHODŹCÓW_26 | DOM |
| 1178 | UCHODŹCÓW_27 | DOM |
| 1179 | UCHODŹCÓW_28 | DOM |
| 1180 | URBANA_ŚW_2a | KAMIENICA |
| 1181 | URBANA_ŚW_2b | WILLA ob. przedszkole |
| 1182 | URBANA_ŚW_3 | KAMIENICA |
| 1183 | URBANA_ŚW_6 | KAMIENICA |
| 1184 | URBANA_ŚW_7 | KAMIENICA |
| 1185 | URBANA_ŚW_10 | KAMIENICA |
| 1186 | URBANA_ŚW_11 | KAMIENICA |
| 1187 | URBANA_ŚW_13 | KAMIENICA |
| 1188 | URBANA_ŚW_13A | KAMIENICA |
| 1189 | URBANA_ŚW_13B | KAMIENICA |
| 1190 | URBANA_ŚW_18A_18B | KAMIENICA |
| 1191 | WAJDY_1A | KAMIENICA |
| 1192 | WAJDY_3 | KAMIENICA |
| 1193 | WAJDY_4 | KAMIENICA |
| 1194 | WAJDY_5 | KAMIENICA |
| 1195 | WAJDY_6 | KAMIENICA |
| 1196 | WAJDY_7 | SZKOŁA |
| 1197 | WALLEK_WALEWSKIEGO_4 | KAMIENICA |
| 1198 | WALLEK_WALEWSKIEGO_12 | KAMIENICA |
| 1199 | WALLEK_WALEWSKIEGO_14 | KAMIENICA |
| 1200 | WALLEK_WALEWSKIEGO_24 | DOM |
| 1201 | WALLEK_WALEWSKIEGO_27 | DOM |
| 1202 | WALLEK_WALEWSKIEGO_29 | WILLA |
| 1203 | WALLEK_WALEWSKIEGO_31 | WILLA |
| 1204 | WALLEK_WALEWSKIEGO_33 | WILLA |
| 1205 | WALLEK_WALEWSKIEGO_38 | WILLA |
| 1206 | WALLEK_WALEWSKIEGO_40 | WILLA |
| 1207 | WANDY_1 | KAMIENICA |
| 1208 | WANDY_1A | KAMIENICA |
| 1209 | WANDY_2 | KAMIENICA |
| 1210 | WANDY_5 | DOM |
| 1211 | WANDY_7 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 1212 | WANDY_8 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 1213 | WANDY_10 | KAMIENICA |
| 1214 | WARSZAWSKI_PLAC_1 | KAMIENICA |
| 1215 | WARSZAWSKI_PLAC_4 | KAMIENICA |
| 1216 | WARSZAWSKI_PLAC_5 | KAMIENICA |
| 1217 | WARSZAWSKI_PLAC_6 | SZKOŁA |
| 1218 | WARSZAWSKI_PLAC_7 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1219 | WARSZAWSKI_PLAC_8 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1220 | WARSZAWSKI_PLAC_9 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 1221 | WARSZAWSKI_PLAC_10 | BUDYNEK BIUROWY |
| 1222 | WAWELSKA_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1223 | WAWELSKA_2 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1224 | WAWELSKA_3 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1225 | WAWELSKA_4 | BUDYNEK MIESZKALNY |

| | | |
|------|------------------------------|---|
| 1226 | WAWELSKA_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1227 | WAWELSKA_6 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1228 | WAWRZYŃCA ŚW 2 | KAMIENICA |
| 1229 | WAWRZYŃCA ŚW 4 | KAMIENICA |
| 1230 | WAWRZYŃCA ŚW 6 | KAMIENICA |
| 1231 | WAWRZYŃCA ŚW 7 | KAMIENICA |
| 1232 | WAWRZYŃCA ŚW 10 | KAMIENICA |
| 1233 | WAWRZYŃCA ŚW 12 | KAMIENICA |
| 1234 | WAWRZYŃCA ŚW 15 | DOM |
| 1235 | WAWRZYŃCA ŚW 38 | DOM |
| 1236 | WAWRZYŃCA ŚW 39 | KAMIENICA |
| 1237 | WAWRZYŃCA ŚW 40 | KAMIENICA |
| 1238 | WAWRZYŃCA ŚW 45 | DOM |
| 1239 | WITKACEGO_2_4 | DOM |
| 1240 | WITKACEGO_5_7 | DOM |
| 1241 | WITKACEGO_6_8 | DOM |
| 1242 | WITKACEGO_29_31 | DOM |
| 1243 | WITOSA/SPÓŁDZIELCZA | KAPLICA PRZYDROŻNA P.W. ŚW. JANA NEPOMUCENA |
| 1244 | WŁADYSŁAWA IV 1/OKRZEI 9 | DOM |
| 1245 | WŁADYSŁAWA IV 2/OKRZEI 11 | DOM |
| 1246 | WŁADYSŁAWA IV 3 5 | DOM |
| 1247 | WŁADYSŁAWA IV 4 6 | DOM |
| 1248 | WŁADYSŁAWA IV 7 9 | DOM |
| 1249 | WŁADYSŁAWA IV 8 10 | DOM |
| 1250 | WŁADYSŁAWA IV 11 13 | DOM |
| 1251 | WŁADYSŁAWA IV 12 14 | DOM |
| 1252 | WŁADYSŁAWA IV 15 17 | DOM |
| 1253 | WŁADYSŁAWA IV 16 18 | DOM |
| 1254 | WŁADYSŁAWA IV 19/LELEWELA 8 | DOM |
| 1255 | WŁADYSŁAWA IV 20/LELEWELA 10 | DOM |
| 1256 | WOJCIECHA ŚW 1/OKRZEI 3 | DOM |
| 1257 | WOJCIECHA ŚW 2 3 | DOM |
| 1258 | WOJCIECHA ŚW 4 5 | DOM |
| 1259 | WOJCIECHA ŚW 6 7 | DOM |
| 1260 | WOJCIECHA ŚW 8 9 | DOM |
| 1261 | WOJCIECHA ŚW 8A | HALA SPORTOWA |
| 1262 | WOJCIECHA ŚW 10 11 | DOM |
| 1263 | WOJCIECHA ŚW 12 13 | DOM |
| 1264 | WOLNOŚCI 2 | KAMIENICA |
| 1265 | WOLNOŚCI 4 | KAMIENICA |
| 1266 | WOLNOŚCI 11 | KAMIENICA |
| 1267 | WOLNOŚCI 13 | KAMIENICA |
| 1268 | WOLNOŚCI 15 | KAMIENICA |
| 1269 | WOLNOŚCI 21 | KAMIENICA |
| 1270 | WOLNOŚCI 36 36A | DOM |
| 1271 | WOLNOŚCI 47 | DOM |
| 1272 | WOLNOŚCI 98 100 | DOM |
| 1273 | WOLNOŚCI 99 101 | DOM |
| 1274 | WOLNOŚCI 102 104 | DOM |
| 1275 | WOLNOŚCI 130 132 | DOM |
| 1276 | WOLNOŚCI 134 | DOM |
| 1277 | WOLNOŚCI 135 | DOM |

| | | |
|------|----------------------|------------------------------------|
| 1278 | WOLNOŚCI 136 | DOM |
| 1279 | WOLNOŚCI 138 | DOM |
| 1280 | WOLNOŚCI 140 | DOM |
| 1281 | WOLNOŚCI 143 145 147 | KAMIENICA |
| 1282 | WOLNOŚCI 149 | KAMIENICA |
| 1283 | WOLNOŚCI 152 | KAMIENICA |
| 1284 | WOLNOŚCI 160 | KAMIENICA |
| 1285 | WOLNOŚCI 163 163A | KAMIENICA |
| 1286 | WOLNOŚCI 164 | KAMIENICA |
| 1287 | WOLNOŚCI 165 165A | KAMIENICA |
| 1288 | WOLNOŚCI 168 | DOM |
| 1289 | WOLNOŚCI 170 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1290 | WOLNOŚCI 173 | KAMIENICA |
| 1291 | WOLNOŚCI 175 | KAMIENICA |
| 1292 | WOLNOŚCI 177 | KAMIENICA |
| 1293 | WOLNOŚCI 183 | KAMIENICA |
| 1294 | WOLNOŚCI | KAPLICA CMENTARNA RODZ.DEICHSEL |
| 1295 | WOLNOŚCI 189 | CMENTARZ |
| 1296 | WOLNOŚCI 192 | DOM PARAFIALNY |
| 1297 | WOLNOŚCI 194 | DOM |
| 1298 | WOLNOŚCI 196 | DOM PARAFIALNY |
| 1299 | WOLNOŚCI 196 158 | CMENTARZ |
| 1300 | WOLNOŚCI 198 | ZAKŁAD WYCHOWAWCZY "CARITAS" |
| 1301 | WOLNOŚCI 198 | KALWARIA |
| 1302 | WOLNOŚCI 201 | KAMIENICA |
| 1303 | WOLNOŚCI 203 | KAMIENICA |
| 1304 | WOLNOŚCI 207 | KAMIENICA |
| 1305 | WOLNOŚCI 209 | KAMIENICA |
| 1306 | WOLNOŚCI 215 | SZKOŁA |
| 1307 | WOLNOŚCI 215A | DOM OB. PRZEDSZKOLE |
| 1308 | WOLNOŚCI 224 | DOM |
| 1309 | WOLNOŚCI 228 | KAMIENICA |
| 1310 | WOLNOŚCI 230 | KAMIENICA |
| 1311 | WOLNOŚCI 231 233 235 | DOM |
| 1312 | WOLNOŚCI 232 | KAMIENICA |
| 1313 | WOLNOŚCI 237 | KAMIENICA |
| 1314 | WOLNOŚCI 239 | KAMIENICA |
| 1315 | WOLNOŚCI 241 | KAMIENICA |
| 1316 | WOLNOŚCI 243 | KAMIENICA |
| 1317 | WOLNOŚCI 245 | KAMIENICA |
| 1318 | WOLNOŚCI 246 | KAMIENICA |
| 1319 | WOLNOŚCI 247 | KAMIENICA |
| 1320 | WOLNOŚCI 248 248OF | KAMIENICA |
| 1321 | WOLNOŚCI 249 | KAMIENICA |
| 1322 | WOLNOŚCI 250 | KAMIENICA |
| 1323 | WOLNOŚCI 252 | KAMIENICA |
| 1324 | WOLNOŚCI 252OF | OFICyna KAMIENICY |
| 1325 | WOLNOŚCI 254 | KAMIENICA |
| 1326 | WOLNOŚCI 254OF | OFICyna KAMIENICY |
| 1327 | WOLNOŚCI 256 | KAMIENICA |
| 1328 | WOLNOŚCI 256OF | OFICyna KAMIENICY |

| | | |
|------|------------------------|------------------------------------|
| 1329 | WOLNOŚCI_258 | KAMIENICA |
| 1330 | WOLNOŚCI_258OF | OFICYNA KAMIENICY |
| 1331 | WOLNOŚCI_260 | KAMIENICA |
| 1332 | WOLNOŚCI_262 | BIUROWIEC MOSTOSTALU |
| 1333 | WOLNOŚCI_263 | KAMIENICA |
| 1334 | WOLNOŚCI_264 | KAMIENICA |
| 1335 | WOLNOŚCI_266/MIARKI_25 | KAMIENICA |
| 1336 | WOLNOŚCI_268 | KAMIENICA |
| 1337 | WOLNOŚCI_269 | KAMIENICA |
| 1338 | WOLNOŚCI_270 | KAMIENICA |
| 1339 | WOLNOŚCI_271 | KAMIENICA |
| 1340 | WOLNOŚCI_272 | KAMIENICA |
| 1341 | WOLNOŚCI_274 | KAMIENICA |
| 1342 | WOLNOŚCI_276 | KAMIENICA |
| 1343 | WOLNOŚCI_278 | KAMIENICA |
| 1344 | WOLNOŚCI_280 | KAMIENICA |
| 1345 | WOLNOŚCI_281 | KAMIENICA |
| 1346 | WOLNOŚCI_283 | DOM |
| 1347 | WOLNOŚCI_286 | HOTEL, ob. budynek administracyjny |
| 1348 | WOLNOŚCI_288 | DOM |
| 1349 | WOLNOŚCI_289 | BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY |
| 1350 | WOLNOŚCI_292_292A | KAMIENICA |
| 1351 | WOLNOŚCI_293 | KAMIENICA |
| 1352 | WOLNOŚCI_294 | DOM |
| 1353 | WOLNOŚCI_294A | DOM |
| 1354 | WOLNOŚCI_295 | KAMIENICA |
| 1355 | WOLNOŚCI_296 | KAMIENICA |
| 1356 | WOLNOŚCI_301 | DOM |
| 1357 | WOLNOŚCI_302 | KAMIENICA |
| 1358 | WOLNOŚCI_303 | KAMIENICA |
| 1359 | WOLNOŚCI_304 | KAMIENICA |
| 1360 | WOLNOŚCI_306 | KAMIENICA |
| 1361 | WOLNOŚCI_307 | KAMIENICA |
| 1362 | WOLNOŚCI_308 | KAMIENICA |
| 1363 | WOLNOŚCI_309 | DOM |
| 1364 | WOLNOŚCI_311 | KAMIENICA |
| 1365 | WOLNOŚCI_313_313A_313B | BUDYNEK WIELORODZINNY |
| 1366 | WOLNOŚCI_315 | KAMIENICA |
| 1367 | WOLNOŚCI_319 | DOM |
| 1368 | WOLNOŚCI_321 | KAMIENICA |
| 1369 | WOLNOŚCI_323 | SZKOŁA |
| 1370 | WOLNOŚCI_327 | ZABUDOWA BROWARU |
| 1371 | WOLNOŚCI_328 | KAMIENICA |
| 1372 | WOLNOŚCI_335 | DOM |
| 1373 | WOLNOŚCI_336 | KAMIENICA |
| 1374 | WOLNOŚCI_337_337A | INSPEKCJA GÓRNICZA OB. BIURA |
| 1375 | WOLNOŚCI_338 | DOM |
| 1376 | WOLNOŚCI_360 | KAMIENICA |
| 1377 | WOLNOŚCI_362 | BUDYNEK BIUROWY |
| 1378 | WOLNOŚCI_363 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1379 | WOLNOŚCI_364 | DOM |

| | | |
|------|-----------------------|--|
| 1380 | WOLNOŚCI_367 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1381 | WOLNOŚCI_370 | WILLA |
| 1382 | WOLNOŚCI_372 | WILLA |
| 1383 | WOLNOŚCI_374 | WILLA |
| 1384 | WOLNOŚCI_377 | DOM |
| 1385 | WOLNOŚCI_391 | WILLA |
| 1386 | WOLNOŚCI_438 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1387 | WOLNOŚCI | KOŚCIÓŁ |
| 1388 | WOLNOŚCI_446 | CMENTARZ |
| 1389 | WOLNOŚCI_446 | KAPLICA |
| 1390 | WOLNOŚCI_446 | KRZYŻ w zespole kościoła par. p.w. św. Franciszka z Asyżu |
| 1391 | WOLNOŚCI_446 | PLEBANIA |
| 1392 | WOLNOŚCI_448 | SZPITAL |
| 1393 | WOLNOŚCI_450 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1394 | WOLNOŚCI_450 | FIGURA PRZYDROŻNA |
| 1395 | WOLNOŚCI_452 | WILLA |
| 1396 | WOLNOŚCI_582 | DOM |
| 1397 | WOLNOŚCI_584 | DOM |
| 1398 | WOLNOŚCI_586 | URZĄD CELNY ob. Dom Dziennego Pobytu "Rodzina" Caritas Diecezji Gliwickiej |
| 1399 | WOLNOŚCI | CIEŻKI SCHRON BOJOWY |
| 1400 | WOLNOŚCI/BIELSZOWICKA | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1401 | WOLNOŚCI_PLAC_6 | KINO OB. OBIEKT USŁUGOWY |
| 1402 | WOLNOŚCI_PLAC_8 | BUDYNEK MIESZKALNO - USŁUGOWY |
| 1403 | WOLSKIEGO_6 | KAMIENICA |
| 1404 | WOLSKIEGO_10 | SZKOŁA |
| 1405 | WOLSKIEGO_12 | KAMIENICA |
| 1406 | WOLSKIEGO_16 | KAMIENICA |
| 1407 | WYCISKA_1 | SZKOŁA GOSPODARSTWA DOMOWEGO OB. HOTEL I RESTAURACJA |
| 1408 | WYSPIAŃSKIEGO_1 | DOM |
| 1409 | WYSPIAŃSKIEGO_2 | DOM |
| 1410 | WYSPIAŃSKIEGO_3 | DOM |
| 1411 | WYSPIAŃSKIEGO_4 | DOM |
| 1412 | WYSPIAŃSKIEGO_5 | DOM |
| 1413 | WYSPIAŃSKIEGO_6 | DOM |
| 1414 | WYSPIAŃSKIEGO_7 | DOM |
| 1415 | WYSPIAŃSKIEGO_8 | DOM |
| 1416 | WYSPIAŃSKIEGO_9 | DOM |
| 1417 | WYSZYŃSKIEGO_1 | DOM |
| 1418 | WYSZYŃSKIEGO_3_5 | DOM |
| 1419 | WYSZYŃSKIEGO_3A_3B | DOM |
| 1420 | WYSZYŃSKIEGO_7 | DOM |
| 1421 | WYSZYŃSKIEGO_14 | PLEBANIA |
| 1422 | WYSZYŃSKIEGO_19A | DOM |
| 1423 | WYSZYŃSKIEGO_22 | KAMIENICA |
| 1424 | WYSZYŃSKIEGO_22 | KRZYŻ PRZYDROŻNY |
| 1425 | WYSZYŃSKIEGO_26 | KAMIENICA |
| 1426 | WYSZYŃSKIEGO_28 | DOM |

| | | |
|------|-------------------------|---|
| 1427 | WYSZYŃSKIEGO | CMENTARZ |
| 1428 | WYSZYŃSKIEGO | KRZYŻ w zespole cmentarza kościoła par. p.w. NSPJ |
| 1429 | WYZWOLENIA_2 | KAMIENICA |
| 1430 | WYZWOLENIA_4 | KAMIENICA |
| 1431 | WYZWOLENIA_5 | KAMIENICA |
| 1432 | WYZWOLENIA_7 | KAMIENICA |
| 1433 | WYZWOLENIA_9 | KAMIENICA |
| 1434 | ZABRZE_PORĘBA | CIEŻKI SCHRON BOJOWY ob. nie użytkowany |
| 1435 | ZAMKOWA_1 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1436 | ZAMKOWA_3 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1437 | ZAMKOWA_5 | BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1438 | ZAMKOWA_8 | WILLA |
| 1439 | ZAMOYSKIEGO_2 | WIEŻA CIŚNIENÍ |
| 1440 | ZAMOYSKIEGO_5 | KAMIENICA |
| 1441 | ZAMOYSKIEGO_9 | KAMIENICA |
| 1442 | ZAPOLSKIEJ | KRZYŻ |
| 1443 | ZGODY_1 | KAMIENICA |
| 1444 | ZGRZEBNIOKA_6 | DOM |
| 1445 | ZGRZEBNIOKA_7_9 | DOM |
| 1446 | ZWROTNICZA_1 | DOM |
| 1447 | ZWROTNICZA_2 | NIECZYNNY DWORZEC I BUDYNEK MIESZKALNY |
| 1448 | ZWROTNICZA_3_5_7_9 | DOM |
| 1449 | ZWYCIĘSTWA_1 | DOM |
| 1450 | ZWYCIĘSTWA_3 | DOM |
| 1451 | ZWYCIĘSTWA_5 | DOM |
| 1452 | ŻMUDY_2_2A_2B_2C_2D | SZKOŁA EWANGELICKA Z KAPLICĄ OB. DOM Z KAPLICĄ |
| 1453 | ŻNIWIARZY_2 | DWÓR |
| 1454 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_1 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1455 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_2 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1456 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_3 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1457 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_4 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1458 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_5 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1459 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_6 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1460 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_7 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1461 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_8 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1462 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_9 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1463 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_9_PAWILON | PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1464 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_10 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |

| | | |
|------|--------------------------|--|
| 1465 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_12 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1466 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_12_PAWILON | PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1467 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_13 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1468 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_13_PAWILON | PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1469 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_15 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1470 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_16 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1471 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_16_PAWILON | PAWILON USŁUGOWY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1472 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_17 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1473 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_18 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1474 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_19 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1475 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_20 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1476 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_21 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1477 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_22 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1478 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_24 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |
| 1479 | ŻÓŁKIEWSKIEGO_26 | BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE OSIEDLA "DEWOG" |

ZALĄCZNIK NR 3
REJESTR ZABYTEKÓW RUCHOMYCH

| | | | |
|----|--|--|------------------------|
| 1. | Zabrze Zaborze ul. Wolności 402 | Parowy wyciąg kopalniany typu Koepe z 1915 r. znajdujący się w budynku maszyny wyciągowej dawnego szybu Carnall. | B/610/91 10.07.1991 |
| 2. | Zabrze Mikulczyce ul. Tarnopolska 60 | Malarstwo ścienne z ok. 1915 r., w sieni kamienicy, malowane chudą temperą, o powierzchni około 22 m ² . Polichromia obejmuje personifikacje Czterech Pór Roku na dłuższych ścianach sieni oraz dwie scenki rodzajowe na stropie. | B/2/99 31.08.1999 |
| 3. | Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b | Drewniana figura Matki Bożej z Dzieciątkiem znajdująca się w kaplicy w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Pawła Apostoła. | B/97/07 02.07.2007 |
| 4. | Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b | Witraże figuralne i geometryczne w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Pawła Apostoła z lat 1927-1933, wykonane według projektu architekta Zygmunta Gawlika w Zakładzie Gottfrieda Heinzla z Siemianowic: <ol style="list-style-type: none"> 1) witraż Chrystus Wszechmogący (Chrystus Zmartwychwstały) 2) witraż św. Monika 3) witraż bł. Bronisława 4) dwa okulusy z przedstawieniami putt 5) okulus z przedstawieniem Ducha Świętego 6) Najświętsze Serce Pana Jezusa 7) Niepokalane Serce Najświętszej Marii Panny 8) witraże geometryczne w klatce schodowej w wieży oraz w dobudówce przy prezbiterium mieszczącej zakrytą, klatkę schodową i salkę. | B/124/08 07.07.2008 |
| 5. | Zabrze ul. Wolności 189 | Witraże figuralne i geometryczne w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła: <ol style="list-style-type: none"> 1) zespół czterech witraży nad chórem muzycznym z przełomu XIX i XX w. (witraż Święta Rodzina, wizja św. Małgorzaty Marii Alacoque, dwie rozety z chórami anielskimi) 2) zespół sześciu witraży w nawie południowej wykonanych w stylistyce realistycznej, z elementami sztuki ekspresjonistycznej, w około 1944 roku w berlińskiej pracowni Augusta Wagnera według projektu Hansa Breinlingera (witraże: Raj, Wniebowstąpienie, Sceny z Życia Marii, witraże ze scenami pasyjnymi, witraż Chrystus w Chwale, witraż Zesłanie Ducha Świętego) 3) zespół sześciu witraży ornamentalno-geometrycznych w nawie północnej, z I poł. XIX w. 4) dwa witraże w nadświetlu wejścia bocznego i wejścia głównego (pomiędzy przedsionkami a nawą) z I poł. XX w. 5) dwie rozety witrażowe w kaplicy, z I poł. XX w. | B/125/08 07.07.2008 |
| 6. | Zabrze Maciejów ul. Kondratowicza 15a | Organy kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Macieja Apostoła. | B/143/09 20.03.2009 |

| | | | |
|-----|--|---|------------------------|
| 7. | Zabrze Pawłów ul. Sikorskiego 67b | Dwa konfesjonały z kościoła parafialnego pod wezwaniem świętego Pawła Apostoła. | B/180/10 01.07.2010 |
| 8. | Zabrze przy Placu ks. Franciszka Pieruszki | Instrument muzyczny (organy i prospekt) w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Anny. | B/192/10 17.11.2010 |
| 9. | Zabrze ul. Srebrna | Maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym wraz z wyposażeniem, zabudowana w zespole Szyb Maciej. | B/214/11 11.10.2011 |
| 10. | Zabrze ul. Srebrna 6 | Maszyna wyciągowa z napędem elektrycznym typu Bobina. | B/254/13 20.09.2013 |

ZAŁĄCZNIK NR 4
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

| obszar | nr stanowiska w miejscowości | nr stanowiska na obszarze | miejscowość | rodzaj stanowiska | chronologia |
|---------------|-------------------------------------|----------------------------------|--------------------|---|--|
| 95-45 | 1 | 18 | Zabrze-Helenka | osada osada | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 37 | 6 | Zabrze-Grzybowice | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 96-45 | 38 | 7 | Zabrze-Grzybowice | osada | średniowiecze |
| 96-45 | 22 | 9 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa osada | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 28 | 10 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 96-45 | 21 | 11 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 96-45 | 20 | 12 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 96-45 | 19 | 13 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 27 | 14 | Zabrze-Rokitnica | grodzisko | średniowiecze |
| 96-45 | 25 | 15 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia pradzieje |
| 96-45 | 24 | 16 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | wczesne średniowiecze średniowiecze |
| 96-45 | 29 | 17 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 26 | 18 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 96-45 | 30 | 19 | Zabrze-Rokitnica | śląd osadnictwa | neolit |
| 96-45 | 23 | 20 | Zabrze-Grabowiec | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 96-45 | 12 | 21 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 96-45 | 11 | 22 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia wczesne średniowiecze średniowiecze |
| 96-45 | 10 | 23 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia wczesne średniowiecze średniowiecze |
| 96-45 | 9 | 24 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 96-45 | 13 | 25 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 14 | 26 | Zabrze-Mikulczyce | obozowisko obozowisko grodzisko | paleolit schyłkowy mezolit średniowiecze |
| 96-45 | 18 | 27 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 96-45 | 15 | 28 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 16 | 29 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa śląd osadnictwa | epoka kamienia średniowiecze |
| 96-45 | 17 | 30 | Zabrze-Mikulczyce | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 97-45 | 1 | 14 | Zabrze-Biskupice | śląd osadnictwa | epoka kamienia |

| | | | | | |
|-------|---|----|------------------|-------------------|----------------------------------|
| | | | | śląd osadnictwa | starożytność |
| 97-45 | 2 | 15 | Zabrze-Biskupice | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 97-45 | 3 | 16 | Zabrze-Biskupice | obozowisko | mezolit |
| 97-46 | 4 | 6 | Zabrze-Biskupice | osada otwarta (?) | średniowiecze |
| 97-46 | 1 | 7 | Zabrze-Poręba | śląd osadnictwa | średniowiecze |
| 98-45 | 1 | 14 | Zabrze-Makoszowy | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 98-45 | 2 | 15 | Zabrze-Makoszowy | śląd osadnictwa | epoka kamienia |
| 98-45 | 3 | 16 | Zabrze-Makoszowy | śląd osadnictwa | (?) |
| 98-45 | 4 | 17 | Zabrze-Makoszowy | śląd osadnictwa | średniowiecze lub nowożytność |
| 98-45 | 5 | 18 | Zabrze-Makoszowy | śląd osadnictwa | wczesne średniowiecze |

ZAŁĄCZNIK NR 5
OBIEKTY STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ LUB WSPÓŁWLASNOŚĆ GMINY MIEJSKIEJ ZABRZE
WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

| | | | |
|-----|--|---|---|
| 1. | Zabrze ulica Powstańców 14 (Plac Teatralny 1) | <i>Budynek Teatru Nowego.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1397/90 25 VI 1990 |
| 2. | Zabrze ulica Powstańców 14 (Park Hutniczy 2) | <i>Budynek dyrekcji Teatru Nowego.</i> Granice ochrony obejmują całość budynku. | A/1398/90 25 VI 1990 |
| 3. | Zabrze Mikulczyce ulica Tarnopolska 80 | Ratusz (obecnie siedziba służby zdrowia). Granice ochrony obejmują budynek. | A/12/06 10 V 2006 |
| 4. | Zabrze ulica Piastowska 11 | Budynek użyteczności publicznej. Granice ochrony obejmują budynek. | A/13/06 10 V 2006 |
| 5. | Zabrze ulica Bytomska 1 (Religi 1) | Budynek dyrekcji Huty Donnersmarck, wzniesiony w 1907 roku w stylu modernizmu według projektu berlińskiego architekta Arnolda Hartmanna. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych. | A/214/07 8 X 2007 |
| 6. | Zabrze ulica Królewska 4 | Budynek Katolickiej Szkoły Powszechnej (obecnie Szkoły Podstawowej nr 5), wybudowany w latach 1904–1905 w stylu eklektycznym według projektu architekta G. Petzke z Gliwic. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie murów zewnętrznych. | A/215/07 8 X 2007 |
| 7. | Zabrze | Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna na odcinku od szybu „Carnall” (skansen Królowa Luiza) do dawnego wylotu przy ulicy Karola Miarki w Zabrzu wraz z najbliższym otoczeniem miejsca przy wylocie oraz Szyb „Carnall” wraz z wyrobiskami przyszybowymi Szybu „Carnall” dawnej Kopalni „Królwa Luiza”. | A/220/07 11 XII 2007 zmieniona decyzją nr 1480/2010 z dn. 30 VI 2010 |
| 8. | Zabrze Mikulczyce przy ulicy Lipowej 14 (zbieg ulic: św. Wawrzyńca i Lipowej) | Kaplica przydrożna św. Jana Nepomucena. Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w obrysie murów zewnętrznych. | A/339/11 27 V 2011 |
| 9. | Zabrze ulica Dubiela, pomiędzy ul. Trocera, rzeką Bytomską i dawnym Kanałem Sztolniowym | Park im. Poległych Bohaterów w Zabrzu przy ul. Pawła Dubiela. Wpis do rejestru obejmuje układ kompozycyjny parku wraz z alejkami i ścieżkami spacerowymi oraz zespół drzewostanu parkowego. | A/376/12 10 V 2012 |
| 10. | Zabrze ulica Stalmacha 9 | Budynek Straży Miejskiej. Obiekt wchodzi w skład zespołu „Kolonja Piaskowa”. | A/381/12 11 VI 2012 |

ZALĄCZNIK NR 6 LOKALIZACJA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH NA MAPACH 1 : 10 000

